لە بڵاوکراوەکانی یەکێتی مافپەروەرانی کوردستان - زنجیرە (2)

یاسای سزادان

تاوانەکانی رۆژنامەگەری

تاوانی جوێنپێدان و بوختانپێکردن (تانە و تەشەر)

د. کمال سعدی مصطفی

مامۆستا لە کۆلیژی یاسا و رامیاری

زانکۆی سەلاحەددین

دانەر لە چەند دێڕێکدا

- لە ساڵی ١٩٥٦ لە شاری هەولێر هاتۆتە سەر شانۆی ژیان.
- لە ساڵی ١٩٩٤ بەشداری کردووە لە دامەزراندنی کۆمەڵەی عێراقی بۆ مافەکانی مرۆڤ، ئەوکاتە بارەگاکەی لە دیمەشقی پایتەختی سوریا بوو بە شێوەیەکی کاتی.
- لە ساڵی ١٩٨٨/١٩٨٩کۆلێژی یاسای لە زانکۆی سەلاحەددین تەواوکردووەو بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە یاسا وەرگرتووە.
- لە ١٩٩٦/٥/٢١ بڕوانامەی ماستەری لە یاسا لە نامەی ((حق الملكية الأدبية والفنية في القانون العراقي والمقارن)) لە کۆلێژی یاساو ڕامیاری لە زانکۆی سەلاحەددین وەرگرتووە.
- لە ٢٠٠٣/٧/٧ بڕوانامەی دکتۆرای لە یاسا لە نامەی ((چوارچێوەی یاسایی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عێراقدا)) لە کۆلێژی یاساو ڕامیاری لە زانکۆی سەلاحەددین وەرگرتووە.
- بە بۆنەی (١٠٦) ساڵەی ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژی ٢٠٠٤/٤/٢٢ وەك نووسەرێك بۆ ئەو دەیان ساڵەی کە لەم بوارەدا خزمەتی کردووە لەلایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری هەرێمی کوردستانەوە لەگەڵ کۆمەڵێك نووسەریتر ڕێزی لێ نراوەو مووچەیەکی مانگانەی بە بڕی (٢١٠٠٠٠) دینار بە درێژایی ژیان بۆ بڕاوەتەوە.

بێ لە وتارو توێژینەوە زانستییەکان، ئەم کتێبە چاپکراوانەی خوارەوەی هەیە:

شەش کورتەچیرۆکی کوردی – هاوبەش. چاپخانەی شارەوانی	١٩٧٦
ون بوون – چیرۆك. چاپخانەی ڕۆشنبیری	١٩٨٤
دەرگا – چیرۆك. چاپخانەی زانکۆ	١٩٩٠
سەعید زەبۆکی لای خۆمان – ڕۆمان. چاپخانەی ڕۆشنبیری	١٩٩٦
چەمکی ماف – چاپی یەکەم + چاپی دووەم. چاپخانەی کریستال	١٩٩٨
لێکدانەوەی یاسای بەکرێدان. چاپخانەی زانکۆ	١٩٩١
چەمکی یاسا. چاپخانەی زانکۆ	١٩٩٩
حقوق المؤلف. چاپخانەی کریستال	١٩٩٧
یاساو ماف. چاپخانەی زانکۆ	١٩٩٨
مافی دانەر – وەرگێران، هاوبەش. چاپخانەی زانکۆ	٢٠٠٠
تڕحێو – چیرۆك. چاپخانەی زانکۆ	١٩٩٨
دەسەڵاتی چوارەم. چاپخانەی ڕۆشنبیری	١٩٩٨
هونەری منداڵان. چاپخانەی کریستال	١٩٩٨
یاسای ڕۆژنامەگەری. چاپخانەی قەڵا	٢٠٠٢
ئازادیی ڕۆژنامەگەریو ئەخلاقی پیشە. چاپخانەی منارە	٢٠٠٤

چاپخانەی منارە - هەولێر

له بلاوكراوەكانی یەكێتی مافپەروەرانی كوردستان
زنجیرە (٢)

یاسای سزادان

تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری

- تاوانی جوێنپێدانو بوختانپێكردن (تانەو تەشەر) -

د. كمال سعدی مصطفی
مامۆستا لە كۆلیژی یاساو رامیاری – زانكۆی سەلاحەددین

هەولێر - ٢٠٠٤

ناوی کتێب : یاسای سزادان - تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری

دانانی : دکتۆر کەمال سەعدی مستەفا

بڵاوکرنەوەی: یەکێتی مافپەروەرانی کوردستان

چاپی یەکەم : ٢٠٠٤

پیتچنینو کاری کۆمپوتەری : دانەر خۆی

تیراژ : ١٠٠٠ دانە

چاپخانە : منارە

دەسپێك:

تاوانـەکانی ڕۆژنامەگـەری، بـریتین لـەو تاوانانـەی کـە لـە ڕێگـای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن، جا یاسادانەر لە ڕێگای دەقەکانی یاسای سزادان یان یاسای ڕۆژنامەگەریو یاسای چاپەمەنی یان یاسا تایبەتییەکانی تردا خەسڵەتی نارەوایـەتی بـەم کردارانـە دەبەخشێت. بـەم پێیە، دەقنووسکردنی تاوانـەکانی ڕۆژنامەگەری لە یاسای وڵاتێکەوە بۆ یاسای وڵاتێکی تر دەگۆڕێت.

یاسادانەری فەرەنسیو لوبنانی کاریان بـە سیستەمی یـەکبوونی یاسا (وحـدة التشـریع) کـردووە لـە دەقنووسکردنی ئـەو تاوانانـەدا. جا یاسادانەری فەرەنسی بۆ ئەم مەبەستە، لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هـەموارکراودا لـە بابی چوارەمدا لـەژێر ناوونیشانی ‹‹ ئـەو کـەتنو گەورەکەتنانـەی کـە لـە ڕێگـای ڕۆژنامەگەرییـــەوە یـــان هـــەر ڕێگایـــەکیتری بڵاوکردنـــەوەوە ڕوودەدەن ›› DDELITS COMMIS PAR LA VES CRIMES ET OIE DE LA PRESSE OU) PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION) لـە مـاددەی (٢٣) تـاکو ماددەی (٤١) دەسنیشانکردووە.

هـەروەها یاسـادانەری لوبنـانی، لـەژێر ناوونیشـانی ‹‹ تاوانـــەکانی چاپەمەنی›› ئەو تاوانانەی لە ماددەی (١) تـاکو مـاددەی (٢٥)ی مەرسومی یاسـایی ژمـارە (١٠٤)ی سـاڵی ١٩٧٧ کـە جێگـای مـاددەی (٥١) تـاکو مـاددەی (٧١)ی یاسـای چاپەمەنی ساڵی ١٩٦٢ی گرتۆتەوە، دەسنیشان کردووە.

بـەڵام یاسـادانەری میسـری، لـە یاسـای سـزاداندا هەنـدێ تـاوانی ڕۆژنامەگـەری لـە بـابی چـواردەی کتێبـی دووەمـدا لـەژێر ناوونیشـانی ‹‹ **ئـەو کەتنانەی لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریو ڕێگاکانی ترەوە ڕوودەدەن** ›› لە ماددەی (١٧١) تـاکو مـاددەی (٢٠١) دەقنـووس کـردووەو هەنـدێکی تریشی لـە بـابی حەوتـەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناوونیشانی ‹‹ **تانەوتەشـەرو جوێنپێدانو ئاشکراکردنی نهێنی – القذف والسب وافشاء الاسرار** ›› لـە مـاددەی (٣٠٢) تـاکو مـاددەی (٣١٠)،

هەروەها لە بابی پانزەمی کتێبی دووەمدا لەژێر ناوونیشانی ((ئەو کەتنانەی پەیوەندییان بە ئاینەوە هەیە)) لە ماددەی (١٦٠) تاکو ماددەی (١٦١) دەقنووس کردووە.

هەروەها لە یاسای پارتە سیاسییەکانی ژمارە (٤٠)ی ساڵی ١٩٧٧و یاسای پاراستنی بەرەی ناوخۆو ئاشتی کۆمەڵایەتی – حماية الجبهة الداخلية والسلام الاجتماعي) ژمارە (٢٣)ی ساڵی ١٩٧٨و یاسای (حماية القيم من العيب) ژمارە(٩٥)ی ساڵی ١٩٨٠ کۆمەڵێك کرداری تری دەستنیشان کردووە کە بە تاوانی رۆژنامەگەری دادەندرێن.[١]

بەڵام یاسادانەری عێراقی، تاوانەکانی رۆژنامەگەری لە یاسای سزادان ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراوو یاسای سەندیکای رۆژنامەنووسان ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەر ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١و چەندین یاسای‌تر دەقنووسکردووە.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە ١١١ی ساڵی ١٩٦٩ هەموارکراو گشت ئەو کردارانەی دەستنیشان کردووە کەلەلایەن رۆژنامەنووسەوە و لە رێگای رۆژنامەوە ئەنجام دەدرێت و بەتاوان دادەندرێ لەگەڵ دیارکردنی سزای هەریەکێك لەو تاوانانە.

لەبەر زۆری ئەو ماددانە، بەشێوەیەکی گشتی ناوی ماددەکان دەهێنین لەگەڵ کورتەیەکی ناوەرۆکەکانیان و لەسەر گرینگترینیشیان هەڵوەستەیەك دەکەین.

شایەنی ئاماژەیە، ئەو ماددانەی کردارە تاوانکاریەکانی بڵاوکردنەوەیان دیارکردووە بریتین لە ماددە: (٨١- ٨٤، ١٥٦- ١٧٠، ٢١١-٢١٣، ٢٢٤، ٢٢٩، ٢٣٥- ٢٣٦، ٣٧٢، ٤٠٢، ٤٣٣- ٤٣٧، ٤٧٦).

١- بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە شريف كامل : الجرائم الصحفية، ج/٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦، ل٧-٨.

یاسادانەری عێراقی، لە مادده (٨١) تاکو ماددەی (٨٤) دا تەرخانکردووە بۆ سزادانی سەرنووسەری رۆژنامە یان بەرپرسی لاپەڕە یان نووسەری بابەتی تاوانکاری بۆ ئەو تاوانانەی بڵاوکردنەوە کە لە ڕێگای رۆژنامەوە ئەنجام دەدرێن.

هەروەها بۆ سزادانی ئەو کەسەی کە کتێبێك یان وێنەیەك یان هەر شێوازێکی تری ڕادەربڕین بێ لە دەرەوە دەهێنێ کە لە کردنی تاواندا بەکارهاتووە. هەروەها لە حاڵەتی دیارنەبوونی ئەو کەسەی کە ئەم شتانەی لە دەرەوە هێناوە، فرۆشیار و بڵاوکەرەوەکەی لەگەڵ ئەو کەسەی کە لە دیواریشی داوە سزابار کردووە.

هەروەها ئەوەشی دیارکردووە کە وەرگێڕانی بابەتەکە یا وەرگیرانی لەسەرچاوەیەکی تری ناوەوە یان دەرەوەی وڵات بەرپرسیارێتی بڵاوکردنەوە رەش ناکاتەوەو هەردەمێنێ.

هەروەها بڕیاری داوە، ئەگەر حوکمی دادگا بە تۆمەتبار کردن لە گەورەکەتێنێك کە لە ڕێگای رۆژنامەوە ئەنجام درابێت دەرچوو ئەوا دادگا بۆی هەیە فەرمان بدات بە ڕاگرتنی رۆژنامەکە بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ زیاتر نەبێت.

هەروەها یاسادانەری عێراقی، لە مادده/ ١٥٦ تاکو ١٧٠ بۆ دیارکردنی ئەو کردارە تاوانکاریانە تەرخان کردووە کە لە ڕێگای بڵاوکردنەوەوە دژی ئاسایشی وڵات دەکرێن.

هەروەها لە مادده/ ٢١١ دا بڵاوکردنەوەی هەواڵی درۆ یان دەسنووسی دەسکرد و ساختەکاری کە بە درۆ درابێتە پاڵ کەسێك بە تاوان داناوە ئەگەر هاتوو ببێتە هۆی شێواندنی ئاسایشی گشتی یان زیان گەیاندن بە بەرژەوەندی گشتی.

هەروەها لە مادده/ ٢١٢ دا هاندانی خەڵکی بۆ ئەنجامدانی کەتنی کوشتن یان دزین یان تێکدان یان سووتان یان هەر کەتنێکی تر کە ببێتە هۆی شێواندنی ئاسایشی گشتی بە تاوان داناوە هەتا ئەگەرهاتوو ئەم هاندانەش هیچ ئاکامێکی نەبێت.

هەروەها لە مادده/٢١٣ دا هاندانی خەڵکیو بڵاوکردنەوەی گیانی یاخی بوون لە رێزگرتنی یاسا وەیان جوانکردنی کارێك لەبەرچاوی خەڵك کە لە هەقیقەتدا کەتنە یان گەورەکەتن بێت بە تاوان داناوە.

هەروەها لە مادده/ ٢٢٤ تاکو ٢٢٩ تەرخانکردووە بۆ دەستنیشانکردنی ئەو کردارە تاوانکارییانەی لە رێگای بڵاوکردنەوە دژ بە دەسەڵاتی گشتی و فەرمانبەران و ئەو کەسانە دەکرێن کە خزمەتگوزاری گشتییان پێ سپێردراوە.

لە مادده/ ٢٢٩ دا هاتووە: ((**هەرکەسێك سوکایەتی یا هەڕەشە لە فەرمانبەرێك یا هەرکەسێك بکات کە ئەرکی خزمەتگوزاری گشتی پێ سپێردرابێ یا سوکایەتی یا هەڕەشە لە ئەنجومەنێك یا دەستەیەکی رەسمی یا دادگایەکی دادبینی یا کارگێڕێك لەکاتی ئەرکی خۆیدا یا بەهۆی ئەرکەکەیەوە بکات بە گرتن سزا دەدرێت**)).

هەروەها لە بابی چوارەم دا لەژێر ناوونیشانی **(تاوانەکانی دژ بە رەوتی دادپەروەری)**دا مادده/٢٣٥ و ٢٣٦ ی تەرخانکردووە بۆ ئەو تاوانانەی کە لە رێگای بڵاوکردنەوەدا دژ بە رەوتی دادپەروەری ئەنجام دەدرێن.

هەروەها مادده/ ٤٣٣ تاکو ٤٣٧ی بۆ تاوانەکانی تانەوتەشەرو جوێنپێدان و ئاشکرا کردنی نهێنی تەرخان کردووە و لە حاڵەتی ئەنجامدانی ئەم تاوانانە بە رێگایەك لە رێگا ئاشکراکان سزایەکی توندی بۆ داناوە کە بڵاوکردنەوە لە رۆژنامەدا یەکێکە لەو رێگایانە.

بەڵام یاسای چاپەمەنی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٩، لە ماددەی (١٦)و(١٧)دا، ئاماژەی بە کۆمەڵێك بابەت کردووە کە بڵاوکردنەوەیان لە رۆژنامەو چاپەمەنییەکاندا قەدەغەیە[٢]، هەروەها سزای سەرپێچیکردنیشیانی لە ماددەی (٢٨)دا دیارکردووە، کە بریتییە لە زیندانیکردن بۆ ماوەیەك لە (٣٠) رۆژ زیاتر نەبێت یان غەرامەیەك لە (٥٠) دینار زیاتر نەبێ، یانیش هەردوو سزاکان

---

٢ - بۆ ناوەڕۆکی ماددەی (١٦)و(١٧)ی یاسای چاپەمەنی عێراقی بروانە خاڵی (٢-٤-٤) لەژێر ناوونیشانی ((ئاگاکاریو راگرتنو هەڵوەشاندنەوە لە یاسای چاپەمەنیی عێراقیدا)) لەم تێزەدا.

بەیەکەوە. بەڵام ئەگەر هاتوو سزای کردەوەکە لە هەر یاسایەکی دیکە توندتر بوو، لەو حاڵەتەدا حوکمەکانی ئەو یاسایەی دوایی دەسەپێ.

هەروەها یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی عێراقی ژمارە (١٧٨)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، لە ماددەی (٢٥)دا، کۆمەڵێك کردەوەی دەستنیشان کردووە، کە ئەنجامدانیان لەلایەن ڕۆژنامەنووسەوە، بەرپرسیارییەتی تاوانکاریو پیشەییان لێ دەکەوێتەوە.

هەروەها یاسای مافی دانەری عێراقی ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٥)دا ئەو کردارانەی دیارکردووە کە ئەنجامدانیان بە تاوانی تەقلیدکردن دادەندرێت، هەروەها سزاکەشی دیارکردووە[٢].

ئەمەو، یاسادانەری هەرێمی کوردستان، سەرەڕای ئەوەی هەندێك ئەرکی خستۆتە ئەستۆی ڕۆژنامەنووس لە ماددەی (٢٠)ی یاسای سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٩٨و ماددەی (٩)ی یاسای چاپەمەنی ژمارە (١٠)ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموارکراوداهاتووە کەچی سزا تاوانکارییەکانی دەستنیشان نەکردووە، بۆیە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ بنەما گشتییەکانی یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراوو یاسای مافی دانەری ژمارە (٣)ی ساڵی ١٩٧١، کە دوو یاسای بەرکارن لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ ماددەی (٤٣٣-٤٣٦)ی بۆ تاوانەکانی تانەوتەشەرو جوێنپێدان (جرائم السب والقذف) تەرخانکردووە. چونکە ئەم دوو تاوانە زۆر پێك دەچن وهەردووکیان دەبنە مایەی ناووناوبانگ زڕاندنو لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ. هەروەها لەو تاوانانەن کە لە ڕێگای قسە یان وێنە یان نووسینەوە ئەنجام دەدرێنو بۆ توندکردنی سزاکەشیان مەرجە بە ڕێگایەك لە ڕێگایەکانی ئاشکرایی ئەنجامدرابێت. بەڵام سەرەڕای ئەمە، لەڕووی بابەتی خستنەپاڵەکەوە (موضوع الاسناد) لەیەکتر جیاوازن، لەکاتێکدا بابەتی خستنەپاڵەکە لە تاوانی

---

٢ - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە (کمال سعدي مصطفى): حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨٣ بەدواوە.

تانەوتەشـەردا ((**ڕووداوێکـی دیـاریکراوە**)) **کەچـی لـە تـاوانی جوێنپێدانـدا** ((**ڕووداوێکی نادیاریکراوەو بە شێوەیەك لە شێوەکان شەرەفو کەرامەت لەکەدار دەکات**))[٤].

جێی سەرنجە، ئەم جیاوازییەی نێوان تاوانی تانەوتەشـەرو تـاوانی جوێنپێدان وایکردووە کە تاوانی یەکەم ترسناکتر بێت لە تاوانی دووەم. چونکە خەڵك زیاتر باوەڕ بەو ڕووداوە دیاریکراوانە دەکەن کە دراونەتەپاڵ کەسانێك نەك ڕووداوە گشتییەکان، چونکە مەزندەی بوونی هەندێك بەڵگە دەکەن لە دانەپاڵی ئەو ڕووداوانەدا، لەکاتێکدا لە حاڵەتی جوێنپێداندا زیاتر بۆنەوە دەچن کە دانەپاڵی ئەو ڕووداوانە گوزارشت لە ڕقوکینە بکات. ئەم جیاوازییەش وایکردووە کە سزای تاوانی تانەوتەشەر لە سزای جوێنپێدان قورستر بێت، هەروەها هۆیەکانی ڕێگاپێدانیشیان لەیەکتر جیاواز بێت.

یاسادانەری فەرەنسی، لە یاسای ڕۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١دا لە بابی چواردەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**ئەو کەتنو گەورەکەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یان هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوە ڕوودەدەن**)) لە مادده (٢٩-٣٥) دا حوکمەکانی ئەو دوو تاوانەی دەقنووسکردووە.

بەڵام یاسادانەری میسری، لەجیاتی ئەوەی لە بابی چواردەو لە کتێبی دووەمدا دەقنووسی بکات، کە تایبەتە بەم کەتنانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریو هەر ڕێگایەکیتری بڵاوکردنەوەدوە تەرخانکراوە. لە بابی حەوتەمی کتێبی سێیەمدا لەژێر ناوونیشانی ((**تانەوتەشەرو جوێنپێدانو ئاشکراکردنی نهێنی**)) لە مادده (٣٠٢-٢١٠) ئەو تاوانانەی ڕێکخستووە.

---

٤ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨، ل٥٠٦، هەروەها بڕوانە مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف بالأسكندرية، ١٩٨٨، ل٥٥.

ئەمـەو لەبەرئـەوەی تاوانـەکانی ڕۆژنامەگـەری هەڕەشـە لـە نیزامـی کۆمەڵایەتیو ڕامیاری دەوڵەت دەکەن بەم شێوەی کە لە ئاکامی بڵاوکردنـەوە لـە چـاپکراوی خولەکیـدا ڕوودەدەنو لـەم حاڵەتەشـدا تاوانـەکانی ڕۆژنامەگـەری لەوانەیە کاریگەرییان لـە تاوانـەکانیتری یاسا گشتییەکانیتر زیاتربێ، چونکە زووترو خێراتر بڵاودەبێتەوە.

بۆیـە تاوانــەکانی ڕۆژنامەگـەری لـەڕووی ڕایەڵەکانییــەوەدو ئــەو بنچینانەی کـە حوکمی بەرپرسیارێتیە یاساییەکەی دەکـەن، پابەنـدی هەنـدێك بنچینەی یاساییو حوکمی تایبەتینو جیاوازییان هەیە لەگەڵ تاوانەکانیتر. بەر لە باسکردنی تاوانەکانی بوختانپێکردنو جوێنپێدان، لە خوارەوە لـە سێ خاڵدا بـە کـورتی تیشـك دەخەینـە سـەر پێناسـەو سروشـتو ڕایەڵـەکانی تاوانــەکانی ڕۆژنامەگەری.

١- پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری (٥)

زۆربەی یاساکانی سزادان و یاساکانی ڕۆژنامەگەری و چاپەمەنی بایەخیان بە پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری نەداوە (٦)، چونکە یاسادانەر هەرچەند هەوڵ و تەقەلاّ بۆ ئەم پێناسەکردنە بدات، هەر پێناسەیەکی ناتەواو دەبێت و ماهییەتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری و ڕایەڵەکانی بەتەواوەتی تێدا بەرجەستە ناکات، بۆیە یاسازانان چەندین پێناسەی جیاجیایان بۆ تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری داناوە و سەرەڕای جیاوازیشیان لەو پێناسانەدا، کەچی لە ناوەڕۆکدا یەك دەگرنەوە.

هەندێکیان پێناسەی دەکەن و دەڵێن: ((**تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لەو جۆرە تاوانانەی کە پەیوەندییان بە هزرو باوەڕو مەزهەبو پرنسیپەکان بەهەموو جۆرو شێوەکانیانەوە هەیە، جا ئەو پرنسیپانە چ ڕامیاری بن یان ئابووری یان کۆمەڵایەتی یانیش فەلسەفی بن**)) (٧).

---

٥ - ئەم بابەتە لە بنەڕەتدا بەشێکە لە تێزی دکتۆرانامەکەم بە ناونیشانی ((چوارچێوەی یاسایی ئازادیی ڕۆژنامەگەری لە کوردستانی عیراقدا)) کە پێشکەش کۆلێژی یاساو ڕامیاری کراوە لە ٢٠٠٣/٦/١٩ بۆ وەرگرتنی بڕوانامەی دکتۆرا لە یاسا.

٦ - یاسادانەری عێراقی یەکێکە لەوانەی کە پێناسەی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری نەکردووە تەنها لە مادده (٨١)ی یاسای سزادانا ئیکتیفای بە ناوونیشانی ((بەرپرسیارێتی لە تاوانەکانی بڵاوکردنەوە)) کردووە بێ ئەوەی پێناسەی ئەم تاوانانە بکات، تەنانەت واتای زاراوەی بڵاوکردنەوەشی دیارنەکردووە، هەروەکو تۆزێکیتر لە باسکردنی بەرپرسیارێتی تاوانکاریدا باس دەکرێ.

٧ - د.عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة في العراق، ط/١، منشورات جمعیة بیروت الامة، مطبعة الرابطة، بغداد، ل١٦٣.

هەروەها یاسازانی فەرەنسی پرۆفیسۆر بۆرکین پێناسەی دەکات و دەڵێ:
((تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بریتین لەو تاوانانەی کە پەیوەندییان بە بەکارهێنانی ڕاگەیاندن بە شێوەیەکی خراپ هەیە))[٨].

هەروەها هەندێکی تریش پێناسەی دەکەن و دەڵێن : **((تاوانەکانی بڵاوکردنەوە ئەو تاوانانەن کە لە ڕێگای هۆکارەکانی ڕاگەیاندنەوەو لە ئاکامی بەکارهێنانی ئازادی ڕاگەیاندن بە شێوەیەکی خراپ ڕوودەدەن))**[٩].

لەم پێناسانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، کە، پێناسەی یەکەمیان تەنها باسی ناوەڕۆکی بڵاوکردنەوەی کردووە، بێ ئەوەی باسی ئەوە بکات کە ئەو هزرو باوەڕانە بەکارهێنانێکی خراپی ئازادی بیرورای لەخۆ گرتووە، هەروەها بەبێ ئەوەی ئەو هۆکارانەش دەستنیشان بکات کە ڕەنگبێت بەهۆیانەوە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری ڕووبدەن.

هەروەها، سەبارەت بە پێناسەی دووەمیشیان، ڕوون و ئاشکرا نیەو ئەویش هەروەکو پێناسەی پێشوو بەلای ناوەڕۆکی ئەو تاوانانەو ئەو هۆکارانەشدا نەچووە کە بەهۆیانەوە ئەنجام دەدرێن.

دەتوانین بڵێین، پێناسەی سێیەم، هەرچەندە تایبەتە بە تاوانەکانی بڵاوکردنەوە، بەڵام خۆی لەخۆیدا تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریش دەگرێتەوە، چونکە ڕۆژنامەگەری کەناڵێکە لە کەناڵەکانی بڵاوکردنەوەو تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریش لە ئاکامی بەکارهێنانی ئازادی ڕۆژنامەگەری لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە بە شێوەیەکی خراپ ڕوودەدەن، لە هەردوو پێناسەکانیتر باشترە چونکە زۆربەی ڕەگەزەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەخۆ گرتووە.

---

٨ - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، رساله مقدمه الى كليه القانون ، جامعه بغداد كجزو من متكلبات نيل شهاده الدكتوراهفي القانون الجنائيلعام ١٩٩٩ ، ل٥١.

٩ - د.ابراهيم الداقوقي : قانون الاعلام، ط/١، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦، ل٢٠١.

٢- سروشتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری

یاسازانان بیروڕایان لەبارەی سروشتی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەرییەوە لێك جیاوازە، هەندێکیان دەڵێن[١٠]: تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری تاوانێکی ئاساییین وەکو گشت تاوانەکانی تری یاسای گشتیو جیاوازییان لەگەڵ تاوانەکانی تری یاسای گشتی تەنها لە ڕووی ئەو هۆکارانەوەیە کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێو جیاوازیان هەیە لەگەڵ ئەو هۆکارانەی کە تاوانەکانی تری پێ ئەنجام دەدرێت. بۆ نموونە، ڕۆژنامەو گۆڤارو ئیزگەو تەلەفزیۆنو ئینتەرنێت، بۆ ئەنجام دانی ئەم تاوانانە، شوێنی شیرو تیرو خەنجەرو چەقۆو دەمانچەو تفەنگو کەرەستەکانی تر دەگرنەوە.

ئەو یاسازانانە پێیان وایە، ئەو هۆکارانەی کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێت، هیچ لە سروشتی ئەو تاوانانە ناگۆڕێت. تەنها ئەوەندە نەبێت، بەکارهێنانی ئەم هۆکارانە لە سەپاندنی سزادا بە زەرفێکی توند (ظرف مشدد) دادەندرێت[١١].

بەرای ئەو یاسازانانە، یاسا هەندێك کردەوەی بە تاوان داناوەو سزاشی بۆ داناوە، لە کاتێکدا ئەنجامدانی ئەو کردارانە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە بێت

---

١٠ - د.ابراهيم الداقوقي : قانون الاعلام، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٠.

١١ - یاسای سزادانی عێراقی لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا بڵاوکردنەوەی بوختانپێکردنی لە چاپەمەنیدا بە زەرفێکی توند داناوە لە سەپاندنی سزای تاوانەکانی بوختانپێکردندا.

هەروەها یاسای سزادانی میسریش لە ماددەی (٣٠٧)دا ئەنجامدانی بوختانپێکردن (قذف)ی لە ڕێگای بڵاوکردنەوە لە یەکێك لە ڕۆژنامەکان یان چاپەمەنییەکاندا بە زەرفێکی توند داناوە بۆسەپاندنی سزای تاوانەکانی بوختانپێکردن.

یان لە ڕێگای هەر ئامرازێکیتری بڵاوکردنەوەوە بێت، لە سەپاندنی سزادا، بە زەرفێکی توند دادەندرێت[12].

سەبارەت بە پابەندبوونی ئەو تاوانانە بە هەندێك حوکمو بنەمای تایبەتی، ئەو یاسازانانە دەڵێن، ئەمە ئەوە ناگەیەنێت کە نابێ ئەو تاوانانە پابەندی هەندێك حوکمی تایبەتی بن کە زۆر یان کەم جیاوازییان لەگەڵ ئەو حوکمانەدا هەبێ کە تاوانەکانی تری یاسای گشتی پابەندیبوونە.

هەندێك یاسازانی تریش هەن[13]، دەڵێن، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری سروشتێکی تایبەتیان هەیە، چونکە تەنها لە ڕێگای کردارێکی ماددییەوە ڕوونادەن، بەڵکو لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی بیروراو هزر بە نیازێکی خراپەوە ڕوو دەدەن.

ئێمە پێمان وایە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری جیاوازییەکی زۆریان لەگەڵ تاوانەکانیتری یاسای گشتی هەیەو جیاوازییان تەنها لەو ئامرازانەدا نیە کە ئەو تاوانانەی پێ ئەنجام دەدرێت لەچاو تاوانەکانی تری یاسای گشتی، بەڵکو لە جیاوازی سروشتو ئاکامەکانیاندایە. بۆ نموونە، تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری بە پێچەوانەی تاوانەکانی تری یاسای گشتی هیچ ئاکامێکی ماددی ڕاستەوخۆیان لێ ناکەوێتەوەو لە دەستدرێژیکردنە سەر ئیعتباری ئەدەبیو ئاشکراکردنی نهێنیو چەواشەکردنو هاندان بەولاوە، مەگەر بە دەگمەن ئەگینا ڕەچاوی زیاتریان لێ ناکرێ. بۆیە بە تاوانی تایبەتی دادەندرێنو جیاوازییان لەگەڵ تاوانەکانی تر هەیەو ئەم جیاوازییەش دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی سروشتی ئەو تاوانانە لەچاو تاوانەکانیتر.

بۆیە، چونە دەرەوەی هەندێك یاسادانەر لە بنەما گشتییەکان (القواعد العامە)ی تاوانەکانی یاسای گشتی، لە ڕێکخستنی تاوانەکانی چاپەمەنیو

---

١٢ - هەروەکو یاسادانەری عێراقیش لە یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراودا ئەم ڕێگایەی گرتۆتەبەر.

١٣ - د.شریف کامل،و د.عمر سالم، بروانە د.لطیفة: جرائم النشر في التشریع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٧.

ڕۆژنامەگەریداو خۆبەستنەوەیان بە هەندێك بنەمای تایبەتی شتێکی ئاساییە، بەڵکو سروشتی ئەو تاوانانە دەیسەپێنێ و ئەو یاسادانەرانە مەبەستیان بووە، واز لەو بنەما گشتییانە بهێنن. بۆنموونە، هەندێك لەو یاسادانەرانە لەو بنەماگشتییە دەردەچن کە دەڵێ، دادگای تاوانی کەتن (جنحە) دادگایەکی تایبەتمەندە بە تەمەشاکردنی کێشەکانی تاوانی کەتن. بۆیە، لە یاساکانیاندا، دادگای تاوانی گەورەکەتنەکان (جنایات) تایبەتمەند دەکەن بە تەمەشاکردنی ئەو تاوانە کەتنانەی کە لە ڕێگای بلاْوکردنەوەو ڕۆژنامەگەریەوە ڕوودەدەن [١٤].

---

١٤ - بڕوانە دەقی ماددە(٢١٥)ی یاسای (الاجراءات الجنائیة) ی میسری ژمارە (٥٠)ی ساڵی ١٩٥٠ کە تیایدا هاتووە: ((دادگای جوزئی (جزئي) حوکمی هەر کردارێك دەکات کە بەپێی یاسا بە سەرپێچی یان کەتن (جنحة) دادەندرێ، تەنها ئەو کەتنانە نەبێت کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن ...)). هەروەها لە ماددەی (٢١٦)ی هەمان یاسادا هاتووە: ((دادگای کەتنە گەورەکان (الجنایات) حوکمی هەرکردارێك دەکات کە بەپێی یاسا بە گەورەکەتن داندراوە هەروەها ئەو کەتنانەش کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریەوە ڕوودەدەن)).

یاسادانەری فەرەنسی پەکلاکردنەوەی ئەو سەرپێچیانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەن کردۆتە دەسەڵاتی دادگای کەتن(جنحة) تەنها ئەو سەرپێچیانە نەبێت کە بڕی غەرامەکەیان کەمە یانیش ئەو حاڵەتانەن کە لە ماددەی (٢٣)دا ئاماژەیان پێ کراوە، ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

((Article 23
Modifié par Loi 85-1317 13 Décembre 1985 art 18-I JORF 24 décembre 1985.

Seront punis comme complices d'une action qualifiée crime ou délit ceux qui, soit par des discours, cris ou menaces proférés dans des lieux ou réunions publics, soit par des écrits, imprimés, dessins, gravures, peintures, emblèmes, images ou tout autre support de

کەواتە، ئەو یاسادانەرانەی کە لە تاوانەکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەریدا ڕێگایان بە (التوقیف الاحتیاطي) نەداوە[15]. یاخود ئەو تاوانانەیان هەموو لە دووتوێی یاسای چاپەمەنی یان ڕۆژنامەگەریدا کۆکردۆتەوە[16]، لەبەر تایبەتمەندی ئەو تاوانانەیان کردووەو مەبەستیان بووە لە تاوانەکانی تری یاسای گشتی جیایان بکەنەوە.

---

l'écrit, de la parole ou de l'image vendus ou distribués, mis en vente ou exposés dans des lieux ou réunions publics, soit par des placards ou des affiches exposés au regard du public, soit par tout moyen de communication audiovisuelle, auront directement provoqué l'auteur ou les auteurs à commettre ladite action, si la provocation a été suivie d'effet .

Cette disposition sera également applicable lorsque la provocation n'aura été suivie que d'une tentative de crime))prévue par l'article 2 du code pénal

یاسادانەری لوبنانی، جیاواز لە یاسادانەری میسریو فەرەنسی، لە برگەی یەکەمی مادده (٢٨)ی یاسای ژمارە (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤دا دەسەڵاتی یەکلاکردنەوەی گشت تاوانەکانی چاپەمەنیو ڕۆژنامەگەری داوەتە دادگای تێهەڵچوونەوە بە پلەی یەکەم (محكمة الاستئناف بالدرجة الاولى) بە مەرجێك ئەو حوکمانە لە لایەن دادگای پیاچوونەوە (محكمة التمييز) تەمەشا بکرێنەوە. کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((دادگای تێهەڵچوونەوە بە پلەی یەکەم تەمەشای گشت ئەو کێشانە دەکات کە پەیوەندییان بە تاوانەکانی چاپەمەنییەوە هەیەو حوکمەکانیش لەلایەن دادگای پیاچوونەوە وەك لایەنێکی تێهەڵچوونەوە تەمەشا دەکرێتەوە ....)).

١٥ - بڕوانە برگەی دووەمی مادده(٢٨)ی یاسای لوبنانی ژمارە (٣٣٠)ی ساڵی ١٩٩٤ کە ئەمەش دەقەکەیەتی : ((لە تاوانەکانی چاپەمەنیدا ڕێگا بە (التوقیف الاحتیاطي) نادرێت)).

١٦ - بڕوانە یاسای چاپەمەنی لوبنانی ساڵی ١٩٦٢ی هەموارکراو لە ماددەی (١)ەوە تاکو ماددەی (٢٧) کە بەپێی مەرسومی یاسایی ژمارە (١٠٤)ی ساڵی ١٩٧٧ وەك بەدیلێك بۆ ماددەی (٥٠) تاکو مادده (٧٠)ی ئەو یاسایە دەرچووەو بە مەرسومی یاسایی ژمارە

بۆیە دەڵێین، لادانی هەندێك یاسادانەر لە هەندێك بنەمای شێوەیی (قواعد شكلية) یان بنەمای بابەتی (قواعد موضوعية) سەبارەت بە هەندێك لە تاوانەكانی رۆژنامەگەری. یان كۆكردنەوەی ئەو تاوانانە لە دووتوێی یاسای چاپەمەنیو رۆژنامەگەریدا هەروەها رێگانەدانیان بە(التوقيف الاحتياطي) لە تاوانەكانی رۆژنامەگەریدا ئەوە دەگەیەنێ كە ئەو تاوانانە سروشتێكی تایبەتییان هەیەو لە تاوانەكانیتری یاسای گشتی جیاوازن.

بۆ زیاتر روونكردنەوە، ئەگەربێتو لە رووی رایەڵەكانەوە سەیری تاوانە ئاساییەكانی یاسای گشتی بكەین، دەبینین، لە رووی رایەڵی شەرعییەوە بۆ تاوانە ئاساییەكانو تاوانە سەربازییەكان دابەش كراون. بەو پێیەی تاوانە ئاساییەكان لە یاسای سزادانو یاساكانی تری تەواوكەر دەقنووس كراونو تاوانە سەربازییەكانیش لە یاسای سزادانی سەربازیدا دەقنووس كراون[17]. كەواتە دەكرێ ئەو تاوانانەی لە یاسای رۆژنامەگەریدا دەقنووس دەكرێن، پێیان بڵێین تاوانەكانی رۆژنامەگەری. هەروەها لە رووی رایەڵی مەعنەویشەوە بۆ تاوانە بە ئەنقەستەكان (الجرائم العمدية)و تاوانە نائەنقەستەكان (الجرائم غير العمدية)

---

(٨٩)ی ساڵی ١٩٩١ و (٣٢٠)ی ساڵی ١٩٩٤یش هەموار كراوە. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە عادل بطرس : قانون الاعلام، الجزء الثالث، مطابع الفغالي، بيروت-لبنان، ١٩٩٥، ل ١٦٢ بەدواوە.

هەروەها یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای رۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەمواركراودا بابی چوارەمی لەژێر ناوونیشانی ((ئەو تاوانانەی لە رێگای رۆژنامەگەری یان هەر هۆكارێكیتری بڵاوكردنەوە ئەنجام دەدرێن - DES CRIMES ET DELITS COMMIS PAR LA VOIE DE LA PRESSE OU PAR TOUT AUTRE MOYEN DE PUBLICATION.)) لە ماددەی (٢٣) تاكو ماددەی (٤١) بۆ ئەم مەبەستە تەرخان كردووە.

١٧ - د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطابع الرسالة، الكويت، ١٩٨٢،ل٣٢١.

دابەش كراون[١٨]. لە كاتێكدا، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری بەزۆری تاوانی بە ئەنقەستن‌و بەدەگمەن بە هەڵە ڕوودەدەن، چونكە ڕایەڵی ماددی بۆ هاتنەدی بەرپرسێتی تاوانكاری لەم تاوانانەدا، بەس نییە، بەڵكو بۆ هاتنەدی ئەم بەرپرسیارێتییە دەبێ مەبەستی تاوانكاریش هەبێ كە ڕایەڵی مەعنەوی نیشان دەدات، هەروەها ئەم تاوانانە بە پێچەوانەی تاوانەئاساییەكان، لە ئاكامی كۆمەڵە كردارێكی هزرییەوە ڕوو دەدەن نەك ماددی، بۆیە ئاكامەكانیشیان بەزۆری لەسەر لایەنە هزری‌و مەعنەوییەكانەوە دەبێ نەك شتە ماددییەكان. هەروەها لەرووی جۆری ئەو زیانانەش كە لێیان دەكەونەوە، دیسان لەگەڵ تاوانە ئاساییەكان جیاوازییان هەیە، چونكە بە زۆری زیانی مەعنەویان لێ دەكەوێتەوە، هەندێ جار نەبێ كە بە شێوەیەكی لاوەكی زیانی ماددییان لێ دەكەوێتەوە، وەك تانەدان لە وكەل‌وپەل‌و خزمەتگوزارییانەی كە كۆمپانیایەك پێشكەشی جەماوەر دەكات، ئەگینا ڕاستەوخۆ زیانی ماددییان لێ ناكەوێتەوە.

لە كۆتاییدا، بە دڵنیاییەوە دەڵێین، تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری لەبەر ئەو تایبەتمەندێتییەی هەیەتی بە تاوانی تایبەتی دادەندرێن. هەر بەم بۆنەیەوە داوا لە یاسادانەری هەرێمی كوردستان دەكەین، لە پێناو ڕەخساندنی دەرفەتێكی زیاتر بۆ ڕۆژنامەنووسان‌و ئازادكردنی ڕۆژنامەگەری لەو كۆت‌و بەندانەی كە دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا ، ئەم تایبەتمەندییە لە یاسای چاپەمەنیدا لەبەرچاو بگرێت‌و سزا ئازادی سێنەكان لە چوارچێوەیەكی زۆر تەسكدا بهێڵێتەوەو لەجیاتی ئەوە جەخت لەسەر غەرامەی دارایی‌و قەرەبووی زیان لێكەوتوو بكاتەوە.

---

١٨ - د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢، ، ل٣٢٣.

٣- رایەڵەکانی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری (ارکان جرائم الصحافة)

بەشێوەیەکی گشتی تاوان دوو رایەڵی هەیە[١٩] کە بریتین لە رایەڵی ماددی Element Materiel و رایەڵی مەعنەوی Element Moral[٢٠]. بەم رایەڵانەش دەوترێ، رایەڵە گشتییەکانی تاوان[٢١]، بەڵام ئەو تایبەتمەندییەی کە گشت تاوانەکانی رۆژنامەگەری بەیەکەوە کۆدەکاتەوە، بریتییە لە رایەڵی بەئاشکرایی، کە بەڕای ئێمە رایەڵێکی ئیزافییە، بۆیە ئێمە پشگیری ئەو بۆچوونە ناکەین کە رایەڵی بەئاشکرایی لەم تاوانەدا بە بەشێك لە رایەڵی ماددی دەزانێ لەبەرئەوە هەڵوەستەیەك لەسەر ئەو رایەڵە گشتییانە دەکەین کە هاوبەشن لە نێوان تاوانەکانی رۆژنامەگەریو تاوانەکانی تردا، ئینجا بە خەستی

---

١٩ - بڕوانە د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢، ل١٧٧ بەدواوە.

٢٠ - هەندێ یاسازان پێیان وایە تاوان سێ رایەڵی گشتی هەیە کە بریتین لە رایەڵی یاساییو رایەڵی ماددیو رایەڵی مەعنەوی بڕوانە د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٧-١٣٨، بەڵام یاسای سزادانی عێراقی لە کتابی یەکەم، بابی سێیەم، فەسڵی سێیەمدا لە ماددەی (٢٨-٣٨)دا ئەمەی یەکلاکردۆتەوەو بە دوو رایەڵی داناوە، رایەڵی ماددیو رایەڵی مەعنەوی.

٢١ - بۆیە پێیان دەوترێ رایەڵە گشتییەکانی تاوان، چونکە گشت تاوانێك بێ دەرهاوێشتن (بدون استثناء) دەگرێتەوە، بەڵام ئەگەر تایبەت بوون بە تاوانێکی دیاریکراو، لەو حاڵەتەدا پێی دەوترێ رایەڵە تایبەتیەکانی تاوانو تایبەت دەبێ بە تاوانێکی دیاریکراو وەك تاوانی دزینو تاوانی نادەسپاکیو .....هتد بڕوانە د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢، ل١٣٧.

لــه ڕایــەڵی بەئاشــکرایی دەکۆڵینــەوە، چــونکە ئــەم ڕایەڵــە لــە تاوانــەکانی ڕۆژنامەگەریدا بە خەسڵەتێکی سەرەکی دادەندرێت.

لە خـوارەوە لـە سێ خاڵدا باسـی ئـەم ڕایەڵانـە لـە یاسای سـزادانی عێراقی‌و بەراوردیدا دەکـەین بەوسیفەتەی کە یاسایەکی بـەرکارە لـە هـەرێمی کوردستانی عێراقدا :

یەکەم : ڕایەڵی ماددی

یاسای سزادان لەسەر پرنسیپێکی گرنگ دامەزراوە، ئەویش ئەوەیە، تەنها بیرکردنەوەو بڕیاری ناوناخ(القرار الكامن في النفس) لە ئەنجامدانی تـاوان بـە تـاوان دانانـدرێ مەگـەر ئـەم بیرکردنەوەیـە لـە قەوارەیـەکی مـاددی‌و هەستپێکراودەوە بەرجەستە بێت کە پێی دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان [٢٢]. ئەمەو یاسـازانیی تاوانکاری (الفقـه الجنـائي) لەسـەر پرنسـیپی ((**هـیچ تاوانێـك بـەبێ ڕەفتاری ماددی ڕوونادات**)) ڕێککەوتوون.

بێگومان ئەمەش لەگەڵ پرنسیپێکی تری هاوچەشن دەگونجێ، ئەویش ڕێزگرتنە لە ژیانی تاکەکەس. واتە دەبێ واز لە تاکەکەس بهێندرێ بیر لە چی دەکاتەوەو باوەڕی بەچی هەیەو نابێ یاسا سزای بەسەردا بسەپێنێ مەگەر ئەو بیروباوەڕەی کە یاسا ڕەتیدەکاتەوەو سروشتێکی ماددی هەستپێکراو وەرگرێت.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ، ئەو هیواو ئاواتو ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لـەناو مێشکیدا دەخولێنـەوە بـە ڕایـەڵی مـاددی دانانـدرێن هـەتا نـەگۆڕێن بـۆ چالاکییەکی ماددی هەستپێکراو لە واقیعدا. لەم بارەیەوە یاسای سزادانی عێراق پێناسەی ڕایەڵی ماددی تاوان دەکاتو دەڵێ : ((**ڕایەڵی ماددی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنی کردارێك یان نەکردنی کردارێك کە یاسا فەرمانی پێکردووە**))[٢٣].

٢٢ - د.محمد زكي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١، ل٧٥.

٢٣ - بڕوانە ماددەی (٢٨) لە یاسای سزادانی عێراقی.

له شیکردنەوەی ئەم پێناسەیەدا بۆمان دەردەکەوێ، رایەڵی ماددی لە تاوانی تەواودا لە سێ رەگەز پێکدێت، بریتین لە رەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشو پەیوەندی هۆکاری لەنێوان رەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشدا. **لە خوارەوە لە سێ خاڵدا بە کورتی باسی هەریەکێك لەو رەگەزانە دەکەین :**

١- رەفتاری تاوانکاری

رەفتاری تاوانکاری ئەو چالاکیە ماددییە دەرەکییەیە کە تاوانی لێ پێکدێت[٢٤]. تاوان بە گشتی پۆزەتیڤ دەبێت ئەگەر بێتو لە ئاکامی چالاکییەکی پۆزەتیڤەوە بێتە دی، یانیش نێگەتیڤی دەبێت، ئەگەر بێتو لە ئاکامی چالاکییەکی نێگەتیڤییەوە بێتە دی[٢٥]. تاوانی رۆژنامەگەریش وەکو گشت تاوانێکی تر، تەنها لە رێگای رەفتاری تاوانکاری پۆزەتیڤەوە روو نادات، بەڵکولە رێگای نەکردنو وازلێهێنانیشەوە رووددات. بۆنموونە، تاوانی بوختانپێکردنو جوێنپێدان (تانەو تەشەردان لە خەڵکی)، تاوانێکی پۆزەتیڤە[٢٦]، بەلام راست

٢٤ - یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە برگەی (٤)ی ماددە (١٩)دا پێناسەی کرداری کردووەو دەڵێ : ((هەموو ئەو کارو کردەوانەیە کە یاسا بە تاوانی دانابێت جا چ پۆزەتیڤی بێت یان نێگەتیڤی بێت وەك نەکردنو وازلێهێنان ئەگەر دەقێکی پێچەوانەی ئەمە دەرنەچێتو رەتینەکاتەوە – کل تصرف جرمه القانون سواء کان ایجابیا ام سلبیا کالترك والامتناع مالم یرد نص علی خلاف ذلك)).

٢٥ - د. مصطفی ابراهیم الزلمي : المسؤولیة الجنائیة في الشریعة الاسلامیة و مقارنة بالقانون، ج/١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٣، ل ٣٢.

٢٦ - رەفتاری تاوانکاری لە تاوانی بوختانپێکردندا، لە ئاکامی خستنەپاڵەوەی رووداوێکی دیاریکراو دێتەدی کە دەدرێتە پاڵ کەسێکی دیاریکراوو لە شەرەفو کەرامەتی کەم بکاتەوەو ئەگەر راستیش بێت رووبەرووی سزای بکاتەوەو لەلای هاوڵاتیانیش ریسوای بکات.

ئەكردنەوەی ئەو زانیارییە چەوتانەی کە لە ڕۆژنامەدا بڵاوکراونەتەوە، هەروەها بڵاونەکردنەوەی بەدواداچوونی ئەو بابەتانە لەلایەن خاوەنەکانیان یان ئەوکەسانەی پەیوەندیان پێوەهەیە، تاوانێکی نێگەتیڤە[٢٧].

هەروەها لە تاوانی جوێنپێداندا، ڕەفتاری تاوانکاری لە ئاکامی ئاوزڕاندنو هەستبریندارکردنی تاوان دەرهەقکراو (المجنی علیه) دێتەدی. بۆنموونە، ڕۆژنامەنووسێك یەکێك بە درندە یان بە گەمژەڵ دابنێ.

هەروەها لە تاوانەکانی ئاشکراکردنی نهێنیدا، ڕەفتاری تاوانکاری لە ئاکامی ئاشکراکردنی ئەو زانیارییە نهێنیانەوە دێتەدی کە پەیوەندیان بە کاروباری سەربازیو سیاسەتی وڵاتەوە هەیە.

٢٧ - ئەگەرهاتو وەڵامەکە گەیشتە ڕۆژنامەکەو هەموو مەرجەکانی بابەتیو شێوەیی تێدابوو، دەبێ بڵاوی بکاتەوەو بۆی نییە بڵاوی نەکاتەوەو وازی لێبهێنێ، ئەگینا بە ئەنجامدەری تاوانی نەکردنو وازلێهێنانی بڵاوکردنەوەی وەڵام دادەندرێت. بڕوانە دەقی مادده (٢٨)ی یاسای دەسەڵاتی ڕۆژنامەگەریی میسری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦ ئەمەش دەقەکەیەتی ((اذا لم یتم التصحیح في المدة المحددة في المادة ٢٤ من هذا القانون یعاقب الممتنع عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنیه ولاتجاوز اربعة الاف جنیه او باحدی هاتین العقوبتین ...)).

هەروەها دەقی مادده (١٢)ی یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی کە ئەمەش دەقەکەیەتی:

Article 13
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

Le directeur de la publication sera tenu d'insérer dans les trois jours de leur réception, les réponses de toute personne nommée ou désignée dans le journal ou écrit périodique quotidien sous peine de 3750 euros d'amende sans préjudice des autres peines et dommages-intérêts auxquels l'article pourrait donner lieu .

٣- ئەنجامی تاوانکاری

مەبەست لە ئەنجامی تاوانکاری ئەو گۆڕانکارییەیە کە لە ئاکامی ڕەفتاری تاوانکاری لە جیهانی دەرەوەدا ڕوو دەدات بە چەشنێك دەبێتە مایەی دەستدرێژیکردنەسەر مافێك یان بەرژەوەندییەك کە یاسادانەر پاراستنی سزایی بۆ دەستەبەر کردبێت(٢٨).

هەرچەندە، بەرپرسیارێتیی تاوانکاری لەم ڕووەوە جیاوازی هەیە لەگەڵ بەرپرسیارێتیی شارستانیدا، لەکاتێکدا کە بەرپرسیارێتی شارستانی لەگەڵ زیاندا بە بوون و بە نەبوون دەخولێتەوە، چونکە زیان ڕایەڵێکە لە ڕایەڵەکانی ئەو بەرپرسیارێتییە، کەچی بە پێچەوانەی ئەوە، ئەگەر زیانیش نەبێت،

En ce qui concerne les journaux ou écrits périodiques non quotidiens, le directeur de la publication, sous les mêmes sanctions, sera tenu d'insérer la réponse dans le numéro qui suivra le surlendemain de la réception.

معدل بموجب الامر المرقم ٩١٦ _ ٢٠٠٠ الصادر في التاسع عشر من ايلول ٢٠٠٠ ٢٢ ايلول ٢٠٠٠ اعتبارا من ١ كانون الثاني ٢٠٠٢

((يلتزم رئيس التحرير بادراج خلال ثلاثة ايام من استلام اجوبة كل شخص معين او موظف في الجريدة او المنشور الدوري او اليومي تحت عقوبة ٣٧٥٠ يورو كغرامة بدون المساس بالعقوبات الاخرى والتعويضات القضائية التي يمكن ان تنص عليها المادة.

فيما يخص الجرائد والمنشورات الدورية غير اليومية، فان مدير النشر وبمقتضى نفس الاجراءات ملزم بنشر الرد في العدد اللاحق لليوم الذي يلي الاستلام. ينبغي ان يكون هذا النشر في نفس المكان وبنفس حجم الحروف للمقال الذي تمت به الاشارة (هيجان) وبدون أي (حشو) او اقحام)).

٢٨ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٠.

بەرپرسیارێتیی تاوانکاری هەر دێتەدی، چونکە، ئەو بەرپرسیارێتییە لەگەڵ هەڵە (خطأ) بە بوون‌و بە نەبوون دەخولێتەوە[٢٩].

٢- پەیوەندی هۆکاری

مەبەست لە پەیوەندی هۆکاری وەك ڕەگەزێك لە ڕەگەزەکانی رایەڵی ماددی تاوانی ڕۆژنامەگەری، ئەو پەیوەندییەیە کە ڕەفتاری تاوانکاری‌و ئەنجامە زیانبەخشەکەی بەیەکەوە دەبەستێتەوە، بە چەشنێك ئەوە بسەلمێنی کە ئەو ڕەفتارە تاوانکارییەی ڕووی داوە بۆتە هۆی ڕوودانی ئەنجامە زیانبەخشەکە[٣٠].

هەندێجار زیاتر لە هۆکارێك بۆ ڕوودانی ئامانجی تاوانکاری لەگەڵ ڕەفتاری تاوانکاردا بەشداری دەکەن. لەو حاڵەتەشدا گرفتمان بۆ دێتە ڕێگاوە، ئەویش ئەوەیە، ئایا بەشداریکردنی ئەو هۆکارانە بەیەکەوە، پەیوەندی هۆکاری ناهێڵێ یانیش وەکو خۆی دەیهێڵێتەوە؟

یاسازانی‌و دادگەری (الفقه والقضاء) بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە، چەند تیۆرێکیان داناوە، لەوانە تیۆری هۆکاری گونجاو (السبب الملائم) و تیۆری هاوسەنگی هۆکارەکان (تعادل الاسباب)[٣١]. یاسادانەری عێراقی بۆ بەدەرخستنی

---

٢٩ - بۆ زانیاری زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە (د. مصطفى ابراهيم الزلمي) موانع المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والتشريعات الجزائية العربية، ط/١، منشورات الدار الجامعية للطباعة والنشر والترجمة، بغداد، ٢٠٠٢، ل٣٠-٣١.

٣٠ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤١.

٣١ - بۆ ناوەڕۆکی ئەم تیۆرانە بڕوانە (د.فخري عبدالرزاق صلبي الحديثي): شرح قانون العقوبات – القسم العام، سەرچاوەی پێشوو، ل١٩٤ بەدواوە، هەروەها د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٢ بەدواوە.

پەیوەندی هۆکاری لە نێوان ڕەفتاری تاوانکاری و ئەنجامی تاوانکاریدا کاری بە تیۆری هاوسەنگی هۆکارەکان کردووە[32].

بەم پێیە ئەو کەسەی تاوانێکی ڕۆژنامەگەری ئەنجام دەدات، لێپرسینەوەی یاسایی لەگەڵ دەکرێت، ئەگەر بێت و ئەو تاوانەی ئەنجامی داوە، بە تەنها لە ئاکامی ڕەفتارە تاوانکاریەکەی ئەو رووی نەدابێ، بەڵکو پێشتر یان دواتر یان دەمودەست هۆیتر هەبووبێت و بەشدارییان لە ڕوودانی کردبێت.

دووەم : ڕایەڵی مەعنەوی

لەو کاتەی ڕایەڵی ماددی ڕەگەزە ماددییەکەی تاوان لەخۆ دەگرێت، ڕایەڵی مەعنەویش ڕەگەزە دەروونییەکانی تاوان لەخۆ دەگرێت. چونکە تاوان بەتەنها قەوارەیەکی ماددی نیە، پێکهاتبێ لە کارو ئاکامەکانی، بەڵکو قەوارەیەکی دەروونیشە پێکهاتووە لە ڕەگەزە دەروونیەکانو پێی دەوترێ ڕایەڵی مەعنەوی[33].

جا پەیوەندیی دەروونی لە نێوان تاوانکار (الجاني)و ئەو ڕەگەزە ماددییە ناڕەوایانە بە یەکێك لەم دوو شێوەیە خۆی دەنوێنێ، یان لە شێوەی مەبەستی تاوانکاری (القصد الجرمي) یان لە شێوەی هەڵەی نامەبەست (الخطأ غير العمدي)[34].

---

٣٢ - بڕوانە دەقی مادده (٢٩)ی یاسای سزادانی عێراقی.

٣٣ - د.حسين خلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٨.

٣٤ - مەبەستی تاوانکاری ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێ لە ڕوودانی بەرپرسێتیی تاوانکاریدا، لەکاتێکدا لە ڕووی حوکمدان بە قەرەبووکردنەوەدا لە بەرپرسێتیی شارستانیدا ئەم ڕۆڵە نابینێت.

جـا لەبەرئـەوەی تاوانـەکانی ڕۆژنامەگـەری بەگشـتی تاوانـی بەئەنقەستن[٢٥] بۆیە بە دەگمەن پێشبینی دەکرێ ئەو تاوانانە لە ڕێگای هەڵەی نامەبەستەوە ڕووبدەن، بەڵکو تاوانکار بەزۆری ویستو ئارەزووی خۆی ئاراستە دەکات بۆ بەدیهێنانی تاوانەکەی، بۆیە لەو تاوانانەدا، مەبەستی تاوانکاری ڕایەڵی مەعنەوی دەنوێنێ. جا لەبەرئەوە، **لە خوارەوە تەنها باسی مەبەستی تاوانکاری دەکەین.**

یاسازانانی موسڵمان پێناسەی مەبەستی تاوانکارییان کردووەو دەڵێن: **((مەبەستی تاوانکاری بریتیە لە کردنی کارێك یان نەکردنی، هەروەها ڕازیبوون بەو ئاکامانەی لێی دەکەوێتەوە))**[٢٦].

(ئۆرتلانیش)ی یاسازانان پێناسەی مەبەستی تاوانکاری کردووەو دەڵێ : **((مەبەستی تاوانکاری بریتیە لە ئاراستەکردنی کارێك یان نەکردنی بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە زیانبەخشەی کە تاوانی لێ پێکدێت))**[٢٧].

هەروەها یاسادانەری عێراقیش پێناسەی کردووەو دەڵێ : **((مەبەستی تاوانکاری بریتیە لە ئاراستەکردنی ویستو ئارەزووی تاوانکار بۆ ئەنجامدانی ئەو کارەی تاوانی لێ پێکدێت بە مەبەستی بەدیهێنانی ئەنجامی ئەو تاوانەی کە ڕوویداوە یان هەر ئەنجامێکی تاوانکاریتر))**[٢٨].

---

٢٥ - چونکە تاوانکار لەو تاوانانەدا بەئەنقەست دەستدرێژی دەکاتە سەر ئەو مافو بەرژەوەندییانەی یاسا دەیانپارێزێ جا چ هی کەسان بێت یان هی کۆمەڵ. هەندێ جار ئەبێت کە لە ئاکامی هەڵەیەکی چاپەمەنییەوە ڕوودەدەن بێ ئەوەی ڕۆژنامەنووسەکە دەستی تێدا هەبێت.

٢٦ - د.احمد الاشهب : المسؤلية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط/١، بنغازي، ١٩٩٤، ل٧٩.

٢٧ - بڕوانە د.احمد الاشهب : المسؤلية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، هەمان سەرچاوە، ل٧٩.

٢٨ - بڕوانە بڕگەی (١)ی مادده (٣٣)ی یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١) ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو.

لەم دەقەدا بۆمان دەردەكەوێ كە چەمكی مەبەستی تاوانكاری ئەوە دەگەیەنێ كە تاوانكار ئاگاداری ئەو ڕەگەزانەیە كە تاوانی لێ پێكدێت، هەروەها ویستو ئارەزووی خۆشی ئاراستە كردووە بۆ هێنانەدیو قبوولكردنی ئەو ڕەگەزانە. هەرچەندە ئەو هۆیەی پاڵی بە تاوانكاردوە ناوە بۆ پێكانی تاوانەكەی بەشێك نیە لە ڕەگەزەكانی مەبەستی تاوانكاری، بەڵام لە هەندێ تاواندا نرخ بۆ ئەو هۆیە دادەنرێ كە پاڵی بە تاوانكارەوە ناوە بۆ ئەنجامدانی تاوانەكەیو دەبێتە بەشێكیش لە مەبەستی تاوانكاریو پێی دەوترێ مەبەستی تایبەتی (القصد الخاص)[٣٩].

كەواتە، مەبەستە گشتییەكەی تاوانكاری (القصد الجرمي العام) مەرجە بۆ بوونی گشت تاوانەكانی ڕۆژنامەگەریو لە زۆربەی ئەو تاوانانەدا بەوەندە وازدەهێنرێ. بەڵام هەندێجار یاسادانەر هەندێ لەو تاوانانە بەو مەبەستە دەبەستێتەوە كە تاوانكار هەوڵی بۆ داوە یان ئەو هۆیەی كە پاڵی پێوە ناوە بۆ كردنی تاوانەكە[٤٠].

بۆنموونە، تاوانی بڵاوكردنەوەی ئەو كاروبارانە، كە مەبەست لە بڵاوكردنەوەیاندا، كارتێكردن بێت لە دادوەرو شایەتەكان هەروەكو لە ماددە (٢٣٥)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە كە ئەمەش دەقەكەیەتی : ((ئەو كەسەی بە یەكێك لە ڕێگاكانی ئاشكرایی كاروبارێك بڵاوبكاتەوە لەوانەبێ كار لەو دادوەرانە بكات كە ئەركی یەكلاكردنەوەی كێشەیەكی بەرزكراوەی بۆ لایەنێك لە لایەنەكانی دادگا پێ سپێردرابێت یان كارمەندانی دادگا یان فەرمانبەرانی لێكۆڵینەوە یان كاركردن لە شارەزایان یان ناوبژیوانان (المحكمين) یان ئەو شایەتانەی كە داوایان لێدەكرێ لەو كێشەیەدا شایەتی بدەن ..... بە گرتن بۆ

٣٩ - د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات القسم العام، القسم الخاص، ط/١، مطبعة الزمان، بغداد، ١٩٩٦، ل٢٠٢.

٤٠ - بڕوانە ماددەی (٢٨) لە یاسای سزادانی عێراقی كە ئەمەش دەقەكەیەتی : ((بایەخ بە هۆی كردنی تاوان نادرێ مەگەر یاسا پێچەوانەی ئەمە دەقنووس بكات)).

ماوەیەك لە ساڵێك زیاتر نەبێ لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێ یانیش بە یەكێك لەو دوو سزایە سزا دەدرێ)).

بەم شێوەیە، لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەریدا، ئەگەر مەبەستی تاوانكاری بە هەردوو ڕەگەزەكەیەوە – ئاگاداری و ئیرادە (العلم والارادة) – هەبوو مانای ئەوەیە رایەڵی مەعنەوی هاتۆتە دی و ئەركی سەلماندنی ئەمەش دەكەوێتە ئەستۆی ئەو دەسەڵاتەی كە تۆمەتەكە ئاراستە دەكات و دەبێ ئەو دادوەرەی كە كێشەكە یەكلا دەكاتەوە بەڵگەی بوونی مەبەستی تاوانكاری لەلایەن تاوانكارەوە بەدەربخات ئەگەر بیەوێ حوكم بە ئیدانەكردنی بدات[41].

سێیەم : رایەڵی بەئاشكرایی (ركن العلانیة)

بە ئاشكرایی (علانیة) لە ڕووی زمانەوانیەوە واتای بەدەرخستن و بڵاوكردنەوە دەگەیەنێت، بەڵام لەڕووی زاراوەییەوە بە مانای گەیاندنی زانیاری لەبارەی ڕووداوێك یان كردارێك بە خەڵك دەبەخشێت جا چ بەقسە بێت یان بەكردار یان بە نووسین یانیش بەهەر هۆكارێكی تری گەیاندن بێت.

هەندێ یاسازان بڵاوكردنەوە یان ئاشكرایی لە تاوانەكانی ڕۆژنامەگەری بە رایەڵی ماددی دادەنێن بە بیانووی ئەوەی، گوایە بڵاوبوونەوە هۆی سەرەكیە لە سەپاندنی سزادا[42].

---

٤١ - مجموعة احكام محكمة النقض المصرية، قرار رقم ١٥٥ في ١٩٨٢/٤/١٣ بروانە میثم حنظل شریف : التنظیم الدستوري والقانوني لحریة الصحافة في العراق (دراسة مقارنة)، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

٤٢ - د.عبدالله اسماعیل البستاني : حریة الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥، و د.محمد محیالدین عوض : العلانیة في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥، ل٢، و میثم حنظل شریف : التنظیم الدستوري والقانوني لحریة الصحافة، رسالة مقدمة الى كلیة القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نیل شهادة الماجستیر في القانون لعام ١٩٩٩، النسخة المعدة للمناقشة ، ل١١٧.

بەلام هەندێکیتر بە ڕایەڵێکی تایبەتی دادەنێن و دەڵێن یاسادانەر گریمانەی کردووەو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی ڕۆژنامەگەری، بەو وەسفە یاساییەی کە بۆی کراوە، بوونی نیە [٤٣]. بێگومان، مەترسیی تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری لەسەر بەهای بالاو بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵ و تاکەکەس کە یاسا دەیانپارێزێت، تەنیا خۆی لە نووسین و ئەوانەی لە حوکمی ئەودانە نابینێتەوە، بەڵکو خۆی لە ئەنجامدانی ئەو تاوانانە بەشێوەیەکی ئاشکراوە دەبینێتەوە. بۆیە، دەتوانین بڵێین، کرداری نووسین لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ڕایەڵی ماددی دەنوێنێ، لەکاتێکدا، کرداری بلاوکردنەوە، ڕایەڵی تایبەتی دەنوێنێ و بە نەبوونی ئەو ڕایەڵە تاوانی ڕۆژنامەگەری بوونی نییە.

ئێمەش پشگیری ئەو ڕایە دەکەین و دەڵێین، بلاوکردنەوەو ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا، ڕایەڵێکی تایبەتیە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددی و مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەری وەکو ئەو وەسفەی بۆی کراوە ڕوونادات چونکە بلاوکردنەوەو ئاشکرایی مەرجێکی بنەڕەتە بۆ سەپاندنی سزا لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریداو یاسا هیچ کارێکی بە هەزرو بیروڕا نیە هەرچەندی زیان بەخشیش بێت مەگەر بە ئاشکرا گوزارشتی لێ بکرێت [٤٤].

بۆنموونە، لە تاوانەکانی بوختانپێکردندا کە لە برگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)و تاوانەکانی ئاشکراکردنی نهێنی کە لە برگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٨)ی یاسای سزادانی عێراقیدا هاتووە، بلاوکردنەوەو ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتیە لە ڕایەڵەکانی ئەم تاوانانە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددی و مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی بوختانپێکردنی ئاشکراو ئاشکراکردنی نهێنی بەگوێرەی ئەو وەسفەی لە دەقی ئەو دوو ماددەیەدا بۆیان کراوە ڕوونادات. بەلام ئەم بنچینەیە ڕەهانیە ، بەڵکو بلاوکردنەوەو ئاشکرایی لە هەندێ تاواندا تەنها ڕۆڵی توندکردنی سزا دەبینێ هەروەکو لە ماددەی (٤٣٤)ی یاسای سزادانی عێراقیدا

٤٣ - د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٣.

٤٤ - احمد امين بك : شرح قانون العقوبات الأهلي، المجلد الاول، منشورات الدار العربية للموسوعات، بيروت، ١٩٨٢، ل١٥٦.

ئەم رۆڵەی بینیوە. ئەمەو هەندێك دەوڵەت لە یاساكانیاندا ئەو هۆكارانەیان دەستنیشان كردووە كە بە هۆیانەوە بڵاوكردنەوەو ئاشكرایی دێتەدی.

یاسادانەری میسری، لە مادده (١٧١)ی یاسای سزادانی ژمارە (٥٧)ی ساڵی ١٩٣٨دا ئەم هۆكارانەی دەستنیشان كردووەو دەڵێ : ((هەریەكێك كەسێك یان زیاتر لە كەسێك بۆ كردنی كەتنێكی گەورە (جینایەتێك) یان كەتنێك (جونحەیەك) چ بە قسە یان بە هاواركردن یان بە كردەوە یان بە نووسین یان بە رەسم یان فۆتۆ یان بە هێما یان بە هەر رێگایەكیتر لە رێگاكانی ئاشكراكردن یان بە هەر هۆكارێكیتر لە هۆكارەكانی ئاشكرایی ئیغرا بكات بە بەشدار دادەنرێ لە كردنیدا ، قسكردنو هاواركردن بە ئاشكرا دادەنرێ ئەگەرهاتوو بە یەكێك لە ئامرازە میكانیكیەكان لە دانیشتنێك یان شوێنێكی گشتیدا دركێندرا .....))[٤٥]

لە دەقی مادده (١٧١)دا بۆمان دەردەكەوێ كە یاسادانەری میسری سێ جۆرە هۆكاری بۆ گوزارشتكردنو سێ رێگاشی بۆ بڵاوكردنەوەو ئاشكراكردن بە نموونە هێناوەتەوە[٤٦] ئەمەشمان لە دەستەواژەی (بەهەر هۆكارێك لە هۆكارەكانی گوزارشتكردن) و (بەهەر رێگایەك لە رێگاكانی نواندن) كە لە دەقی ماددەی ناوبرادا هاتووە بۆ دەردەكەوێ.

---

٤٥ - ئەم دەقە بەرامبەر دەقی مادده (٢٠٩)ی یاسای سزادانی لوبنانییە .

٤٦ - هەرچەندە د.عبدالحمید الشواربي پێی وایە یاسادانەری میسری ئەم هۆكارو رێگایانەی بە شێوەیەكی دیاریكراو (حصرا) هێناوەتەوە نەوەك بە نموونەو لەم بارەیەوە دەڵێ : ((یاسای میسری لە ماددەی (١٧١)ی یاسای سزادانداا وەسیلەكانی ئاشكراكردنی بە شێوەیەكی دیاریكراو دەستنیشان كردووە)) بڕوانە د.عبدالحمید الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٨.

هەروەها یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای رۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە ماددەی (٢٣)[٤٧]دا هۆکارەکانی ئاشکراکردنی بەم شێوەیەی خوارەوە دەستنیشان کردووە :

١- قسەکردن و هاوارکردن و هەڕەشەکردن لە کۆبوونەوە گشتییەکان و شوێنە گشتییەکاندا.

٢- بڵاوکردنەوە لە ڕێگای نووسین و چاپەمەنیە فرۆشراوەکان یان ئەوانەی کە بۆ فرۆشتن و دابەشکردن لە شوێنە گشتییەکان و کۆبوونەوە گشتییەکاندا نمایش کراون.

٣- بڵاوکردنەوە لە ڕێگای ئەو ریکلامانەی کە لە شوێنە گشتییەکاندا هەڵدەواسرێن و نمایش دەکرێن.

هەروەها یاسادانەری فەرەنسی سەبارەت بە هەندێك تاوانی رۆژنامەگەری، وەك تاوانەکانی خەبەردانی بە درۆ کە لە ماددەی (٢٧)[٤٨]دا

---

٤٧ - بۆ دەقی ماددەی (٢٣)ی یاسای رۆژنامەگەری فەرەنسی بڕوانە برگەی (٥-٢-١-٢) پەراوێزی (٥٣٢) لەم تێزەدا.

٤٨ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

Article 27

Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

La publication, la diffusion ou la reproduction, par quelque moyen que ce soit, de nouvelles fausses, de pièces fabriquées, falsifiées ou mensongèrement attribuées à des tiers lorsque, faite de mauvaise foi, elle aura troublé la paix publique, ou aura été susceptible de la troubler, sera punie d'une amende de 45000 euros.

Les mêmes faits seront punis 135000 euros d'amende, lorsque la publication, la diffusion ou la reproduction faite de mauvaise foi sera de nature à ébranler la discipline ou le moral des armées ou à entraver l'effort de guerre de la Nation.

هاتووە، هەروەها تاوانی ئیهانەکردنی سەرۆکی وڵاتو سەرۆکی حکومەتو وەزیری دەرەوەی وڵاتە بیانییەکان کە لە ماددەی (٣٦)[٤٩]دا هاتووە، هەروەها تاوانی ئانەوتەشەردان لەو سەفیرو وەزیرە مفەوەزانەی کە لەلایەن حکومەتەکانیانەوە بۆ ڕاپەڕاندنی کاری ئیداری‌و دپلۆماتی بۆ فەرەنسا نێردراون کە لە ماددەی (٣٧)[٥٠]دا هاتووە، تەنها مەرجی بوونی ڕایەڵی بەئاشکرایی (علانیە)ی داناوە بەبێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەستنیشان بکات کە بەهۆیانەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئاشکرایی (علانیة) لەم تاوانانەدا لەڕێگای یەکێك لەو هۆکارانەی کە لە ماددەی (٢٣)دا ئاماژەی پێ

---

٤٩ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

Article 36
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'offense commise publiquement envers les chefs d'Etats étrangers, les chefs de gouvernements étrangers et les ministres des affaires étrangères d'un gouvernement étranger sera punie d'une amende de 45000 euros.

٥٠ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی فەرەنسی :

Article 37
Modifié par Ordonnance 2000-916 19 Septembre 2000 art 3 JORF 22 septembre 2000 en vigueur le 1er janvier 2002.

L'outrage commis publiquement envers les ambassadeurs et ministres plénipotentiaires, envoyés, chargés d'affaires ou autres agents diplomatiques accrédités près du gouvernement de la République, sera puni d'une amende de 45000 euros.

کراوە دێتە دی. ئەمەش خۆی‌لەخۆیدا ئەوە دەگەیەنێت کە دەقنووسکردنی ئەو هۆکارانە لە دووتۆی ماددەی ناوبراودا تەنها بۆ نموونەیەو دەکرێ لە ڕێگای هۆکاری تریشەوە بلاوکردنەوە ئەنجام بدرێت‌و ئاشکرایی بێتەدی وەکو پەخشی لاسلکی‌و تەلەفزیۆنی‌و ئینتەرنێت.

بەلام یاسادانەری عێراقی، لە بڕگەی سێیەمی ماددە (١٩)ی یاسای سزادانددا[٥١] بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانیـة) ی دەستنیشان کردووە:

١- کردەوەو ئیشارەت‌و جولانەوە.

٢- قسەکردن‌و هاوارکردن.

٢- ڕۆژنامەگەری‌و چاپەمەنی.

٤- نووسین‌و ڕەسم‌و وێنەو فیلم‌و ئارم.

هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە بەئاشکرایی پێ دێتەدی، بەم شێوەیەی خوارەوە دەستنیشان کردووە:

١ ئاشکرایی کردەوەو ئیشارەت‌و جولانەوە (علانیـة الاعمـال والاشـارات والحرکات).

٢ ئاشکرایی قسەکردن‌و هاوارکردن (علانیة القول والصیاح).

٤ ئاشکرایی نووسین‌و ڕەسم‌و وێنەو فلیم‌و ئارم.

لە دەقی ماددە (١٩)ی یاسای سزادانی عێراقیدا بۆمان دەردەکەوێ کە یاسادانەری عێراقی‌لە ئاماژەکردن بەو هۆکارانەی کە لە ڕێگایانەوە گوزارشت دەکرێت، هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە بەئاشکرایی (علانیە)ی پێ دێتەدی، هەمان ڕێچکەی یاسادانەری میسری گرتۆتەبەر.

---

٥١ - شایەنی ئاماژەبۆکردنە، حوکمەکانی ئەم یاسایە لە هەرێمی کوردستاندا کاریان پێدەکرێت تەنها ئەوانە نەبێت کە دوای ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ داندراون یاخود هەموارکراون. بۆیە سەبارەت بە باسکردنی ڕایەڵی ئاشکرایی لە تاوانەکانی ڕۆژنامەگەریدا پشت بە حومەکانی ئەم یاسایە دەبەستین.

بەڕای ئێمە، واچاکە یاسادانەری عێراقی خۆی لە ڕیزکردنی ئەو هۆکارانەی کە گوزارشتیان پێ دەکرێت هەروەها ئەو ڕێگایانەش کە ئاشکراییان (علانیە)ی پێ دێتەدی، دوور بخاتەوەو تەنها مەرجی بوونی ڕایەڵی بەئاشکرایی (علانیـە) دابنێت، بێ ئەوەی ئەو هۆکارانە دەستنیشان بکات کە بەهۆیانەوە بڵاوکردنەوەکە ئەنجام دەدرێت یان ئاشکرا دەکرێت یان بە ڕاشکاوی بڵێ ئەم نمونانە وەکو نمونەی ئاشکرایی دێنینەوە. چونکە ئەمڕۆ لەسایەی تەکنەلۆژیای نوێوە، دنیا زوو زوو داهێنانی نوێ لە بواری گەیاندنو ڕۆژنامەگەریدا بەخۆیەوە دەبینێ، بە چەشنێك ڕیزکردنی ئەم وەسیلانە لە ڕووی پراکتیکەوە هیچ بایەخی نابێت.

بۆ ئاشنابوونی زیاتر بە تاوانەکانی بوختانپێکردنو جوێنپێدان – تانەوتەشەر - (جريمة السب والقذف) کە بە گرنگترین تاوان دەژمێردرێن لەو تاوانانەی کە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوودەدەنو تاکو ئێستا لە هەرێمی کوردستاندا، دەیان کێشە دژی ڕۆژنامەنووسان، سەبارەت بەو تاوانانە بۆ دادگاکان بەرز بۆتەوە، هەروەکو دەشزانین ڕوودانی زۆربەی ئەو تاوانانە لەبەر لێکحاڵی‌نەبوونی ڕۆژنامەنووسانو هاوڵاتیانەوەو نەزانینی سنووری ئازادیی ڕۆژنامەگەرییەوە ڕوویان داوە، بۆیە بە پێویستی دەزانین لە خوارەوە لە دوو خاڵدا باسی ئەو تاوانانەو هۆیەکانی ڕێگاپێدانیان لە یاسای سزادانی عێراقیدا بکەین:

یەکەم: تاوانی تانەو تەشەر (جريمة القذف أو التشهير)

جۆن. ئار. بیتنەر لە پێناسەکردنی تانەوتەشەردا دەڵێ: **((تانەوتەشەر بریتییە لە چاپکردنی بابەتێك کە ناسنامەی کەسێك دەسنیشان دەکاتو ناووناوبانگی لەکەدار دەکات، بە چەشنێك ڕووبەڕووی ڕقلێبوونەوەو بەکەمزانینو نارەزایی دەکات لەلایەن خەڵکەوە))**[٥٢].

هەروەها (د. محمود نجيب حسني) دەڵێ: **((بەو حاڵەتە دەوترێ تانەوتەشەر، کە کەسێك بەئاشکراو بەئەنقەست ڕووداوێکی دیاریکراو بداتەپاڵ کەسێکیترەوە، بەچەشنێك ئەگەر بێتو دەربکەوێ ئەو ڕووداوە ڕاستە، دەبێتەهۆی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە ڕووداوەکەی دراوەتەپاڵ، بۆ سزایەکی یاسایی یانیش بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە))**[٥٣].

لەم دوو پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێت، پەیوەندییەکی بەهێز هەیە لە نێوان تاوانی بوختانپێکردنو تاوانی تانەوتەشەردا. بە چەشنێك هەندێك هەن، دەڵێن: **((بوختانپێکردن پەیوەندییەکی پتەوو بەهێزی هەیە بە تانەوتەشەرەوە، ئەمە وای کردووە کە هەردوو چەمکی بوختانپێکردنو تانەوتەشەر لە جیاتی یەکتری بەکاربهێندرێت، چونکە ئەوکەسەی لە پەخشێکی ڕادیۆیی یا تەلەفزیۆنیدا، بوختانی پێ دەکرێت، بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی بەر تانەوتەشەر دەکەوێت))**[٥٤].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری وڵاتانی عەرەبیو یاسادانەری عێراقیش، جیاوازییان نەکردووە لە نێوان تاوانی تانەوتەشەرو تاوانی بوختانپێکردندا، بۆیە هەر لەمیانی باسکردنی تاوانی بوختانپێکردندا، باسی تاوانی تانەوتەشەریشییان کردووە. بەڵام، لە وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکاو

---

٥٢ - جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الاردني، عمان، ١٩٩٠ ، ل٦١٥.

٥٣ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٠٥.

٥٤ - جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري ، سەرچاوەی پێشوو، ل٦١٥.

ئینگلتەرەدا، تاوانی تانەوتەشەرییان لە تاوانی بوختانپێکردن جودا کردۆتەوەو بە یاسایەکی تایبەتی لەژێر ناوی ((یاسای تەشهیر)) ڕێکییانخستووە.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، ماددەی (٤٣٣)ی بۆ تاوانی تانەوتەشەر تەرخانکردووەو تیایدا دەڵێ : ((١- **تانەوتەشەر بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بە کەسێکەوە بە یەکێك لە ڕێگاکانی ئاشکرایی بەچەشنێك ئەگەرهاتوو ڕاست دەربچێت ببێتە مایەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە تانەوتەشەرەکەی لێدراوە بۆ سزا یان بەکەمزانینی لەلایەن هاونیشتمانانییەوە.**

ئەوکەسەی تانەوتەشەر لە کەسێك دەدات، بە زیندانیکردن یان بە غەرامەکردن یان بە هەردووکیان سزا دەدرێت. بەڵام ئەگەرهاتوو تانەوتەشەرەکە لەڕێگای ڕۆژنامەگەری یان چاپەمەنی یان یەکێك لە ڕێگاکانی ڕاگەیاندنی ترەوە ئەنجامدرا، ئەوا بە بارودۆخێکی توند دادەندرێت.

٢- **لە ئەنجامدەری تانەوتەشەر قبوڵناکرێ بەڵگە بۆ ئەو ڕووداوانە بێنێتەوە کە داوێتەپاڵ ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە، مەگەر تانەوتەشەرەکە ئاراستەکرابێت بۆ فەرمانبەرێك یان ئەوکەسەی کە ئەرکی خزمەتگوزاری گشتی لە ئەستۆ بێت یان سیفەتی نوێنەرایەتی گشتی هەبێت یان ئەرکێکی لەو ئەرکانە لەئەستۆبێت کە پەیوەندییان بە بەرژەوەندییەکانی جەماوەرەوە هەیە، جا ئەو ڕووداوەی کە ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە داویەتیە پاڵ یەکێك لەو کەسانە، ئەگەر پەیوەندی بە وەزیفەکەیان یان کارەکەیانەوە هەبێت، ئەگەرهاتوو بەڵگەی بۆ ئەو ڕووداوانە هێنایەوە کە داویەتییەپاڵیان، لەم حاڵەتەدا تاوانەکە نامێنێ))** [٥٥].

---

٥٥ - **ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((١- القذف هو اسناد واقعة معينة الى الغير بأحدى طرق العلانية من شأنها لو صحت ان توجب عقاب من اسندت اليه أو احتقاره عند اهل وطنه.**

ويعاقب من قذف غيره بالحبس وبالغرامة او بأحدى هاتين العقوبتين.

لەم دەقەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، تاوانی تانەوتەشەر وەکو گشت تاوانەکانیتری ڕۆژنامەگەریو بڵاوکردنەوە سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەویو ڕایەڵی بەئاشکرایی. هەروەها لە ڕووی سزاوە، تانەوتەشەر لە ڕێگای بڵاوکردنەوەو غەیری بڵاوکردنەوەوە جیاوازییان لەگەڵ یەکتریدا هەیە.

لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی تاوانی تانەوتەشەر دەکەین، خاڵی یەکەم تەرخان دەکەین بۆ ڕایەڵەکانیو خاڵی دووەمیش بۆ سزاکەیو خاڵی سێیەمیش بۆ هۆیەکانی ڕێگاپێدانی:

یەکەم : ڕایەڵەکانی

لە پێناسەی تاوانی تانەوتەشەردا کە لە برگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا هاتووە کە پێشتر ئامازەمان پێی کرد، بۆمان دەردەکەوێ کە تاوانی تانەوتەشەر سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەوی، ڕایەڵی بەئاشکرایی.

١- ڕایەڵی ماددی

تەنها بیرکردنەوە لە ئەنجامدانی تاوان، بەتاوان دانانرێ، مەگەر ئەم بیرکردنەوەیە لە قەوارەیەکی ماددیی هەستپێکراودوە بەرجەستەنەبێت کە پێی

واذا وقع القذف بطريق النشر في الصحف او المطبوعات او بأحدى طرق الاعلام الاخرى عد ذلك ظرفا مشددا.

٢- ولايقبل من القاذف اقامة الدليل على ماسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا

دەوتریٚ ڕایەڵی ماددی تاوان. واتە ئەو هیواو ئاواتو ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لەناو مێشکدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی دانانرێن هەتا نەبنە چالاکییەکی هەستپێکراو لە واقیعدا. بۆیە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ دەبینین لە ماددەی (٢٨)دا بەم شێوەیەی خوارەوە پێناسەی ڕایەڵی ماددیی تاوانی کردووەو دەڵێ: ((**ڕایەڵی ماددیی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنی کردارێك یان نەکردنی کردارێك کە یاسا فەرمانی پێکردووە**)).

لەم ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ڕایەڵی ماددیی لە تاوانی تەواودا لە سیٚ ڕەگەز پێکدێت، بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشو پەیوەندی هۆکاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشدا.

لە تاوانی تانەوتەشەردا، ڕایەڵە ماددییەکە بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێك بە کەسێکەوە بەچەشنێك ئەو ڕووداوەی کە دراوەتە پاڵ ئەو کەسە، ڕووداوێکی دیاریکراو بێت، هەروەها ئەگەربێتو ڕاست دەربچیٚ، ببێتەمایەی سزادانی ئەوکەسە کە تانەوتەشەری لێدراوە، یانیش ببێتە مایەی بەکەمزانینی لەلایەن خەلکەوە. هەروەکو لە پێناسەی تاوانی تانەوتەشەردا بۆمان دەردەکەوێ کە لە ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانداهاتووە: ((**تانەوتەشەر بریتییە لە لکاندنی ڕووداوێکی دیاریکراو بەکەسێکەوە ...**))[٥٦]. هەڵبەتە، مەبەست لە لکاندنی

---

٥٦ - **ئەم دەقە بەرامبەر دەقی ماددە (٣٠٢)ی یاسای سزادانی میسرییە کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((یعد قذفا کل من اسند لغیره بواسطة احدی الطرق المبینة بالمادة /١٧١ من هذا القانون امورا لو کانت صادقة لأوجبت عقاب من اسندة الیه بالعقوبات المقررة لذلك قانونا أو اوجبت احتقاره عند اهل وطنه))، هەروەها دەکەوێتە بەرامبەر دەقی ماددە (٥٨٢)و(٥٨٣)ی یاسای سزادانی لوبنانی کە ئەمەش دەقەکەیەتی: المادة/٥٨٢ ((یعاقب علی الذم بأحد الناس المقترف بأحدی الوسائل المذکورة في المادة ٢٠٩ بالحبس حتی ثلاثة اشهر وبالغرامة حتی مئة لیرة أو بأحدی هاتین العقوبتین ویقضي بالغرامة وحدها اذا لم یقع الذم علانیة))، المادة/٥٨٣**

ڕووداوێکی دیاریکراو بەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە، دەبێ بەوپەڕی تەئکیدەوە بێت.

بێگومان، مەرجیش نییە، ڕووداوی تانەوتەشەرەکە ببێتەمایەی سەپاندنی سزا بەسەر ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، بەڵکو ئەوەندە بەسە کە ئەگەربێتو ڕاست بوایە ئەم ئاکامەی لێ بهاتایەتە دی. ئەمەشمان لەم دەستەواژەیە بۆ دەردەکەوێت کە لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٣)دا هاتووە کە دەڵێ: **((ئەگەرهاتوو ڕاست دەربچێت ببێتە مایەی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە بۆ سزا یان بەکەمزانینی لەلایەن هاونیشتمانانییەوە))**.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، لە تانەوتەشەردا، ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە دەست دەکات بە لکاندنی ڕووداوەکە بە کەسێکیترەوە لەسەر زاری خۆی یان زاری کەسێکیترەوە یان گێڕانەوەی گوایە پڕۆپاگاندەیە یانیش بە ئاشکرا بیخاتەپاڵی یان بەشێوەیەکی نائاشکراو بەئاماژە (تلمیح) بیداتەپاڵیەوە، هیچ لە سروشتی تانەوتەشەرەکە ناگۆڕێت[٥٧].

هەروەها دەبێ ئەو ڕووداوەی کە لەلایەن تاوانبارەوە دراوەتەپاڵ تاواندەرهەڵکراوەوە دیاریکراو بێت، نەگینا بە تاوانی تانەوتەشەر دانانەدرێت بەڵکو بە تاوانی جوێنپێدان دادەنەدرێت[٥٨]. مەبەستیش لە ڕووداو هەموو ڕووداوێکی پۆزەتیفی یان نێگەتیفیو ماددی یان نەدەبییە کە دەبێتە مایەی

((لايسمح لمرتكب الذم تبريرا لنفسه بأثبات حقيقة الفعل موضوع الذم او اثبات اشتهاره)).

٥٧ - د. عبدالحميد الشواربي : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥، ل٨٢.

٥٨ - د. عبدالحميد الشواربي : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٣.

ناووناوبانگ زڕاندن[59]. ئەو تاوانبارەی کە مەحکوم کراوە ئەوەیە کە کردەوەیەکی لەخۆگرتووە کە یاسا بە تاوانی داناوەو سزاشی بۆ دیارکردووە. بێگومان پێش ئەوەی ڕووداوەکە دیاربکرێت، دەبێ ئەوکەسە دیاربکرێت، کە تاوانەکەی دەرهەق کراوە، جا گرنگ نیە ناوی بە ڕاشکاویی هاتبێت یان نەهاتبێت. کەسێکی سروشتی بێت یان مەعنەوی گشتی بێت یا تایبەتی، چونکە تانووتەدان لە کەسانێکی نادیاریکراو یا مەزەبە ڕامیاریو ئابووریو کۆمەلایەتییەکان بە تانەوتەشەر دانانرێن.

هەندێك یاسازانان دەڵێن، مەرجە ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە لەژیاندا مابێ، چونکە شەرەفو کەرامەت بەشێکە لە کەسایەتیو لەبەرئەوەی کەسایەتیش بە مردن کۆتایی دێت، بۆیە ئەو مافەش بەدەوریخۆی کۆتایی پێدێت[60].

هەروەها لە یاسای سزادانی میسریدا، هەرچەندە دەقێکی یاسایی ڕوونو ئاشکرای تێدا نیە تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان بە تاوان دابنێتو سزاشی بۆدابنێت، هەروەها یاسای ڕێکخستنی دەسەلاتی ڕۆژنامەگەری ژمارە (٩٦)ی ساڵی ١٩٩٦یش هیچ دەقێکی ئاشکرای لەمبارەیەوە تێدانیە، بەلام لە فەسڵی سێیەمدا لەکاتی دەستنیشانکردنی ئەرکەکانی ڕۆژنامەنووسی، لە ماددەی (٢٤)دا بەشێوەیەکی زمنی مافی وەلامدانەوەو ڕاستکردنەوەی ئەو زانیارییانەی کە لە ڕۆژنامەدا دەرهەق بە مردووان بلاودەکرێنەوە بە میراتگرەکان داوە لەمیانی بەکارهێنانی دەستەواژەی ((**ئەوکەسەی پەیوەندیدارە- ذوي الشأن**)) کە لە دووتۆی

---

٥٩ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢.

٦٠ - بڕوانە (د. محمود نجيب حسني) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٢، هەروەها (احمد امين) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، ط/٣، منشورات مكتبة النهضة، بيروت- بغداد، بلاستة الطبع، ل٥٥٥، هەروەها (د. عبدالحميد الشواربي) : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٥.

دەقــی ماددەکــەدا هــاتووە[61]. هــەروەها لــە مــاددەی (٢٨)دا ئــەو ســزایەی دەستیشانکردووە کە دەسەپێندرێ بەسەر ئەوکەسەی کە لە ماددەی ناوبراودا هاتوون، ئەگەر هاتوو لێنەگەڕا وەڵامی ڕاستکردنەوەی زانیارییەکە بڵاوبکرێتەوە، لەوحاڵەتەشدا بەندینشین دەکرێ بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ کەمتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەکیش کە لە هەزار جونەیهی میسری کەمتر نەبێتو لە چوار هەزار جونەیهیش ڕەت نەکات، یا بە یەکێك لەو دوو سزایە[62].

کەواتە بەڕای ئێمە، دەقنووس نەکردنی ئەم مافە -مافی میراتگران لە وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەدا- ئەوە ناگەیەنێت کە ئەم مافەیان نەبێت، چونکە وێڕای دەقنووسکردنی دەستەواژەی ((**ئەوکەسەی پەیوەندیدارە**)) لە ماددەی (٢٤)دا کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، مومارەسەکردنی ئەم مافە لەلایەن میراتگرانەوە پشت بە بنەما گشتییەکان دەبەستێت، هەروەها بێبەشکردنی میراتگران لەو مافە، دەبێتە هۆی ئازادکردنی ڕۆژنامەکان بۆ تانەوتەشەردان لە مردووانو شێواندنی یاداشتەکانیان (تشویه ذکراهم).

بەڵام یاسای چاپەمەنی عێراقی ژمارە (٢٠٦)ی ساڵی ١٩٦٨ی هەموارکراو، بە ڕاشکاوییەوە لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (١٥)دا مافی وەڵامدانەوەو ڕاستکردنەوەی بە کەسوکاری مردووەکە تا پلەی چوارەم داوە، ئەگەرهاتوو

---

٦١ - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((يجب على رئيس التحرير أو المحرر المسؤول ان ينشر بناء على طلب ذي شأن تصحيح ماورد ذكره من الوقائع أو سبق نشره من تصريحات في الصحف في غضون ثلاثة ايام التالية لاستلامه التصحيح أو في اول عدد يظهر من الصحيفة بجميع طبعاتها ايهما يقع اولا وبما يتفق مع مواعيد طبع الصحيفة ويجب ان يكون النشر في نفس المكان وبنفس الحروف التي نشر بها المقال او الخبر او المادة الصحفية المطلوب تصحيحها)).

٦٢ - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((اذا لم يتم التصحيح في المدة المحددة في المادة/٢٤ من هذا القانون يعاقب الممتنع عن نشره بالحبس مدة لاتقل عن ثلاثة اشهر وبغرامة لاتقل عن الف جنيه ولايتجاوز اربعة الاف جنيه او باحدى هاتين العقوبتين...)).

مردووەکە تانەوتەشەری لێدرابوو[٦٣]. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە یاسادانەری عێراقی مافی وەڵامدانەوەی تەنها نەبەخشیوە بە میراتگرەکان، بەڵکو بە کەسوکاری مردووەکانیشی تا پلەی چوارەم بەخشیوە.

لەکاتێکدا، یاسادانەری فەرەنسی لە یاسای رۆژنامەگەری ساڵی ١٨٨١ی هەموارکراودا لە ماددەی (٣٤)دا بە راشکاوییەوە بەدەری خستووە کە تانەوتەشەردان لە مردووان بەتاوان دانانرێ مەگەر شەرەف و کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات، لەوحاڵەتەشدا میراتگر بەتاواندرهەڵکراو (مجنی علیه) دادەنرێ کە لە ئاکامی ئەو تانەوتەشەرەدا زیانی لێکەوتووە، هەروەها یاسادانەری لوبنانی لە ماددە (٥٨٦)ی یاسای سزاداندا هەڵوێستەکەی نزیکە لە هەڵوێستی یاسادانەری فەرەنسی هەیە[٦٤]. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت، ئەگەرهاتوو

---

٦٣ - ئەمەش دەقەکەیەتی: ((أ- على مالك المطبوع الدوري أن ينشر مجانا الرد الوارد اليه ممن قذف في مطبوعه أو شهر به واذا كان القذف أو التشهير يتعلق بمتوفي فلأقربائه حتى الدرجة الرابعة مثل هذا الحق....)).

٦٤ - ئەمەش دەقی ماددە(٣٤)ی یاسای رۆژنامەگەری فەرەنسییە:

Article 34

Modifié par Loi 29 Septembre 1919 JORF 1er octobre 1919.

Les articles 29, 30 et 31 ne seront applicables aux diffamations ou injures dirigées contre la mémoire des morts que dans le cas où les auteurs de ces diffamations ou injures auraient eu l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants.

Que les auteurs des diffamations ou injures aient eu ou non l'intention de porter atteinte à l'honneur ou à la considération des héritiers, époux ou légataires universels vivants, ceux-ci pourront user, dans les deux cas, du droit de réponse prévu par l'article 13.

واته ((لاتطبق المادة التاسعة والعشرون والمادة الثلاثون والمادة الواحدة والثلاثون فيما يخص التشنيع او السب الموجهة ضد ذكرى الموت، الا في حالة قيام اصحاب هذا التشنيع

تانەتەشەرەکە ناووناوبانگی میراتگرەکانی زڕاند یان شەرەف و کەرامەتی لەکەدارکردن و زیانی پێگەیاندن ئەوکاتە میراتگرەکان بۆیان هەیە داوای سزادانی ئەنجامدەرەکەی بکەن، ئەمەش لەبەرئەوەنییە تانەتەشەری لە میراتگرەکان دابێت، بەڵکو لەبەرئەوەی تانەوتەشەرەکە ناکامێکی نێگەتیڤی بۆسەر شەرەف و کەرامەت و ناووناوبانگی ئەوان هەبووەو زیانی لێداون.

لە میانی ئەم دەقانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، کە لە عێراقدا، دەقێکی یاسایی نیە تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان خۆیلەخۆیدا (بذاته) بە تاوان دانابێت، یانیش ڕێگای پێدابێت، هەروەها یاسادانەری هەرێمی کوردستان لە ئاست ئەمەدا بێدەنگ بووەو نە لە دوورو نەلە نزیکەوە باسی نەکردووە. لە کاتێکدا، یاسای ڕۆژنامەگەری فەرەنسی تانەوتەشەری دەرهەق بە مردووان خۆیلەخۆیدا بە تاوان دانەناوە، مەگەر شەرەف و کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات، هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێی کرد.

بۆ بەرپەرچدانەوەی ڕای ئەو یاسازانانە کە دەڵێن: ((**شەرەف و کەرامەت بەشێکە لە کەسایەتی و لەبەرئەوەی کەسایەتیش بە مردن کۆتایی دێت، بۆیە ئەو مافەش بەدەوری خۆی بە مردن کۆتایی پێدێت**))، دەڵێین، چۆن هەندێک لە یاسازانانی موسڵمان دوای مردنی مرۆڤ و کۆتایی هاتنی کەسایەتیەکەی بەشێوەیەکی ڕاستەقینە (حقيقي)، کەسایەتیەکەی بە شێوەیەکی ئیعتباری بۆ دوای مردنی درێژ دەکەنەوە، بە مەبەستی وەرگرتنەوەی مافەکانی و دانەوەی قەرزەکانی، بەپێی ئەو بنەما شەرعییەی کە دەڵێ: ((**هیچ میراتێک نیە**

والسبات بغاية المساس بشرف او مكانة الورثة او الازواج او الاوصياء الاحياء عامة شاء اصحاب التشنيع ام لم يشاؤا المساس بشرف او اعتبار الورثة او الازواج او الاوصياء الاحياء عامة يحق لهؤلاء في الحالتين حق الرد المنصوص عليه بالمادة الثالثة عشر)). ئەمەش دەقی مادده (٥٨٦)ی یاسای سزادانی لوبنانییە: ((تتوقف الدعوى على اتخاذ المعتدى عليه صفة المدعي الشخصي اذا وجه الذم او القدح الى ميت جاز لاقربائه حتى الدرجة الرابعة دون سواهم استعمال حق الملاحقة، هذا مع الاحتفاظ بحق كل قريب او وريث تضرر شخصيا من الجريمة)).

دوای دانەوەی قەرز نەبێت- لاترکة الا بعد سداد الدیون))، دەبوایە ئەوەهاش لە حاڵەتی تانەوتەشەر لێدانـدا کەسایەتییەکەی بۆ دوای مردنـی درێژ بکرێتـەوە، چونکە شـەرەف و کەرامـەت و ناووناوبـانگ بەشـێکە لـە کەسـایەتی و لێـی جـودا ناکرێتەوە، لێرەشدا بە لایەنە مەعنەوییەکەی مافی دانـەر دەچێت، کە بـەپێی بیروڕای هەنـدێك یاسازانان و لایـەنگرانی سیسـتەمی یـەکگرتوو (النظام الموحـد) System Union وە بە پشت بەستن بەم سیستەمە لایەنـە مەعنەوییەکەی مـافی دانەر دەبەستنەوە بە کەسایەتی دانەرەکەو دوای مردنیشی لێی جودا ناکەنـەوەو ئەم لایەنە مەعنەوییەش لایەنێکی بنەڕەتە لە مافی دانەردا لەپاڵ لایەنی دارایی کە لایەنێکی لاوەکییە[٦٥].

هـەر لەسـەر ئـەم بنچینەیە، یاسـادانەری ڕووسـیی یـەکێتی سـۆڤێتی پێشوو، ڕێگای بە دانەر داوە چۆن بۆی هەیـە وەسـیەت بـۆ میراتگرەکانی بکات، ئەوەهاش بۆی هەیە بێ لە میراتگرەکانی وەسییەت بـۆ کەسـانی تـریش بکات، بـۆ بەکارهێنانی گشت یا بەشێك لەو دەسەڵاتانەی کە یاسا بـۆ پاراسـتنی کەلـەپوورە هزرییەکەی (اثارە الفکریة) پێی بەخشیوە. بەڵام ئەگەر وەسییەتی نەکردبوو یـا بەرلە مردنی کەسێکیتری ڕانەسپاردبوو بـۆ پاراسـتنی کەلـەپوورە هزرییـەکەی، لەم حاڵەتەدا مافی دانەر بۆ میراتگرەکانی دەگوێزرێتەوە[٦٦].

هـەروەها یاسـای سـزادانی عێراقـی لـە کتـابی دووەمـدا، لـە فەسـڵی سێیەمدادەستدرێژیکردنی بۆسەر ڕێزی مردووان و گۆڕەکانیان بە تاوان داناوە[٦٧].

---

٦٥ - بۆ زانیاری زیاتر لەمبارەیەوە بڕوانە، کمال سعدی مصطفی : حق الملکیة الأدبیـة والفنیة في القانون العراقي والمقارن، رسالة ماجستیر في القـانون، قـدمت الی کلیـة القانون والسیاسة بجامعة صلاح الدین- اربیل، عام ١٩٩٦، ل ٥٢-٥٥.

٦٦ - المادة/٤٨١ من القانون المدني لجمهوریة روسیا الاتحادیة الاشتراکیة السوفیتیة لعام ١٩٦٤ (النص الرسمي) ترجمة (د.ثروت انیس الاسیوطي) ، دار تقدم موسکو، ١٩٧٣.

٦٧ - بڕوانە دەقی ماددە (٣٧٣) کە تیایدا هاتووە: ((یعاقب بالحبس مـدة لاتزیـد علـی سنتین وبغرامة لاتزید علی مائتي دینار أو بأحدی هاتین العقوبتین. من انتهك او دنس حرمة قبر او مقبرة او نصب لمیت او هدم او اتلف او شوه عمدا شیئا من ذلك)).

کەواتە، لەبەر ڕۆشنایی ئەم دەقە، دەتوانین بڵێین، مادام دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی مردووان و گۆڕەکانیان بە تاوان داندراوە، کەواتە تانەوتەشەردان لە خودی مردووەکان لەپێشترە لە دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی گۆڕەکانیان، چونکە ئەگەر لەبەر خودی مردووەکە نەبێ، ئەو گۆڕە چ ڕێزێکی دەبێ؟ بە واتایەکیتر، ئەو گۆڕانە بەهۆی ئەو تەرمی ئەو مردووانەی تیایدا نێژراون ڕێزیان لێ گیراوە، بۆیە بەڕای ئێمە تانەوتەشەردان لە مردووان یا هەر دەستدرێژییەك بۆسەر ناووناوبانگ و یادیان، پێویستە بە تاوان دابندرێت و بۆ ئەم مەبەستەش دەبێ کەسایەتی یاساییان بۆ دوای مردنەکەیان درێژ بکرێتەوە بەمەبەستی وەرگرتنی قەرەبووو سەپاندنی سزا بەسەر دەستدرێژیکەر. جا گرنگ نیە مردووەکە میراتگری هەبێت یا نەیبێت وەیان داوا بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، بەڵکو داواکاری گشتی بۆی هەبێت ئەو داوایە بۆ دادگا بەرز بکاتەوە، چونکە دەستدرێژیکردنەسەر ڕێزی مردووان، دەستدرێژییە بۆسەر بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵ.

جا لەبەرئەوەی مافی دانەر لە پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی بە مافی میراتلێگیراو (المورث) دەچێت، لە پاراستنی ناووناوبانگ و یادی لە هەر دەستدرێژییەك کە لەماوەی ژیانیدا یا لەدوای مردنیدا دەکرێتە سەری، چونکە مافەکە بەشێکە لە کەسایەتی دانەرەکە لە حاڵەتی یەکەمداو کەسایەتی میراتلێگیراوەکە لە حاڵەتی دووەمدا. لە هەردوو حاڵەتیشدا تەمسیلی لایەنە مەعنەوییەکەی خاوەنەکەی دەکات و دوای مردنیشیان لێیان جیا ناکرێتەوە. جا ئەگەر یاسا پاراستنی یاسایی بۆ کەلەپووری هزری دانەر لە دوای مردنیشیدا دەستەبەر کردبێت، کە بەشێکە لە لایەنە مەعنەوییەکەی مافی دانەر، خۆ پاراستنی شەرەف و کەرامەت و ناووناوبانگ و یادەکەی لە دوای مردنی لەو لەپێشترە. جا ئەگەر پشگیری دانەر کرابێت بۆ پاراستنی کەلەپوورە هزرییەکەی و لەم ڕوانگەیەوە مافی ئەوەی پێدرابێت یەکێك لە میراتگرەکانی یا هەرکەسێکیتر بێ لە میراتگرەکانی بەر لەمردنی ڕابسپێرێ بۆ داکۆکیکردن لەو مافەی لەهەر دەستدرێژییەکدا کە دەکرێتەسەری، وابزانم هەقی خۆیەتی مافی ئەوەشی پێبدرێت یەکێك لە میراتگرەکانی یا هەر کەسێکیتر بێ لەوان لەسەر ڕاسپاردەی خۆی بێت یا نەبێت، لە دوای مردنیدا داکۆکی لە پاراستنی ناووناوبانگ و

یادەکـەی بکـەن، لەکاتێکـدا ئەگـەر میراتلـێگیراو (المـورث) هـیـچ وەسـیـیەتی لەمبارەیـەوە بـۆ میراتگرەکـانی یـا کەسـێکیـتر بـێ لـەوان نـەکرد، لـەو حاڵەتـەدا دەوڵەت جێگای ئەوان دەگرێتەوەو بۆی هەیە بەپێی ئەو بنچینە شەرعییەی کە دەڵێ: ((**دەوڵەت میراتگری ئەو کەسەیە کە میراتگری نیە- الدولة وارث من لاوارث له**))[٦٨] داوا لە دژی ئەوکەسانەی کە دەستدرێژی دەکەنەسەر ناووناوبانگ‌و یادی مـردووان‌و رێـزی لەکـەدار دەکـەن‌و تانەوتەشـەری لێ دەدەن، ، بـۆ دادگـا بـەرز بکاتـەوە، هـەروەها لەسـەر بنچینەی ئـەو زیانـە مەعنەویـەی کـە لـە ئاکـامی دەستدرێژیکردنەسەر یادی مردووەکە کە لـە خودی مردووەکە کەوتووە، دوای ئـەوەی کەسایەتییە یاساییەکەی بەشێوەیەکی ئیعتبـاری بـۆ دوای مردنـی درێـژ دەکرێتەوە، دەوڵەت بۆی هەیە بەپێی ئـەو بنچینەیەی کـە لەسـەرەوە ئاماژەمـان پێـی کـرد، وەك میراتگرێـك قـەرەبووی ئـەو زیانانـە وەربگرێتـەوە دوای ئـەوەی دەبنەبەشـێك لـە رەگـەزە پۆزەتیڤـەکانی ئەسـتۆی دارایـی (الذمـة المالیـة) میراتلێگیراوەکـە. لـە لایـەکی تریشـەوە، دەکـرێ لـە رێگـای مـافی گشـتی (حـق العام)ەوە ئەم کێشەیە چارەسەر بکرێ.

لەکۆتاییدا، لەبەر رۆشنایی ئەم بەڵگانەی سەرەوە دەڵێین، ئێمە لەگەڵ ئەو رایە نین کە دەڵێ ((**مەرجە ئەوکەسەی کە تانەوتەشەری لێدراوە لـە ژیانـدا مابێ**)) یا ((**تانەوتەشەردان لـە مـردووان بـە تـاوان دانانـدرێ، مەگـەر شـەرەف‌و کەرامەتی میراتگرەکان لەکەدار بکات، لـەو حاڵەتەشـدا خـودی میراتگرەکـە بـە تاواندەرهەقکراو دادەندرێ، کە لە ئاکامی ئەو تانەوتەشەرەدا زیانی لێکـەوتووە**)). بۆیـە داوا لـە یاسادانەری هـەرێمی کوردستـان دەکـەین، پاراستنی یاسایی بۆ

---

٦٨ - **یاسای باری کەسایەتی عێراقی ژمارە (١٨٨)ی ساڵی ١٩٥٩ی هەموارکراو لە ماددەی (٨٨)دا ئەوکەسانەی پۆلین کردووە کە مافی وەرگرتنـی میراتییـان هەیـە، ئەمـەش دەقەکەیەتی: ((میراتگرەکان بەمجۆرەی خوارەوە پۆلین دەکرێن: ١- میراتگرەکان بە خزمایەتی‌و هاوسەرێتی راستەقینە. ٢- ئەوکەسەی دان بە رەچەڵەکی دانـراوە. ٣- وەسیەتبۆکراو بە هەمووماڵەکە. ٤- بەیتولمالی موسڵمانان)).**

ناووناوبانگو یادی مردووان بۆ خودی مردووەگان دابین بکات، کە بەشێکە لە لایەنە مەعنەوییەکەی کەسایەتییان.

٢- رایەڵی مەعنەوی

لەبەرئەوەی تاوانی تانەوتەشەر لە بنەڕەتدا تاوانێکی بەئەنقەستە، بۆیە رایەڵە مەعنەوییەکەی خۆی لە ((**مەبەستی تاوانکاریدا**)) دەنوێنێ[٦٩]. جا هەرکاتێك تانەتەشەرچی (القاذف) ئەو هەواڵەی بڵاوکردەوە کە تانەتەشەری لەخۆگرتووەو بشزانێ ئەگەربێتو راست بێت دەبێتە مایەی سزادانی تانەوتەشەرلێدراو (المقذوف) یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، وادادەنرێ کە مەبەستی تاوانکاری لە بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵەدا هەبووە، جا گرنگ نیە مەبەستی لەمەدا زیانگەیاندن بووبێت بە تانەوتەشەرلێدراوەکە یانیش نیازی پاك بووبێت[٧٠]. هەرچەندە دادوەر بۆی هەیە لە مەبەستی ئەنجامدەرەکە بکۆڵێتەوە بۆ سووککردنی سزاکە نەك بۆ نەهێشتنی تاوانەکە، چونکە تانەوتەشەر خۆیلەخۆیدا زیانبەخشەو لەهەموو حاڵەتێکدا دەبێتەمایەی لەکەدارکردنی ناووناوبانگی تاواندرهەفکراو[٧١].

کەواتە بوونی مەبەستی تایبەتی تاوانکاری (القصد الجنائي الخاص) مەرج نیە بۆ بوونی تاوانی تانەوتەشەر، ئەگەرهاتوو ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە یەکێك نەبوو لەو کەسانەی کە لە برگەی دووەمی ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانی ساڵی ١٩٦٩دا ریزپەڕ کراون، بەڵکو تەنها مەبەستی گشتیی تاوانکاری لە روودانی تاوانەکەدا هەبێت بەسە، کە بریتییە لە بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵەی کە تانەوتەشەری لەخۆ گرتووە، کە دەزانێت ئەگەربێتو راست بێت دەبێتەمایەی سزادانی تاواندرهەفکراو یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە. جا نیازپاکی

---

٦٩ - د. محمود نجیب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء علی الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ٥٦٢.

٧٠ - احمد امین : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣٤.

٧١ - احمد امین : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – ، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٣٤.

ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکە هیچ کاردانەوەیەکی بەسەر بوونی ئەم مەبەستە نابێت ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون خۆیلەخۆیدا ئابرووبەر بێت [٧٢].

دادگای پیاچوونەوەی میسری (محكمة النقض المصرية) لەمبارەیەوە لە بڕیارێکیدا دەڵێ: **((لە تاوانی تانەوتەشەردا، یاسا، بوونی مەبەستێکی تایبەتی تاوانکاری نەویستووە، بەڵکو بە بوونی مەبەستێکی گشتی تاوانکاری وازیهێناوە کە هەرکاتێك تانەوتەشەرچی هەواڵێکی لەو هەواڵانەی تانەوتەشەریان لەخۆگرتووە بڵاوکردەوە ئەم مەبەستە دێتەدی، چونکە ئەو دەزانێ ئەگەر ئەو هەواڵە ڕاست بێت دەبێتە مایەی سزادانی تانەوتەشەرلێدراو یان بەکەمزانینی لەلایەن خەڵکەوە، جا بۆ بوونی ئەم مەبەستە، نیازپاکی تانەوتەشەرچی هیچ ئاکامێکی نابێت، واتە ئەگەرهاتوو لەوباوەڕەدابووبێ کە ئەو هەواڵە کە تانەوتەشەری لەخۆگرتووەو داویەتییەپاڵ تاوانبەرهەڵکراو ڕاست بێت))** [٧٣].

کەواتە، گریمانەی بوونی مەبەستی تاوانکاری لە تاوانی تانەوتەشەردا دەکرێت، هەرکاتێك ئەو دەستەواژانەی کە لەلایەن ئەنجامدەرەکەوە بەکارهاتبوون، ئەگەربێتو خۆیلەخۆیدا ئابرووبەر بێت [٧٤]، لەم حاڵەتەشدا

---

٧٢ - **المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل٥٤.**

٧٣ - **نقض ٢٢ مايو سنة ١٩٣٩ مجموعة القواعد القانونية، ج/٤ رقم ٣٩٨ص٥٥٧ لە (د. محمود نجيب حسني): شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦٣-٥٦٤ وەرگیراوە.**

٧٤ - **دادگای پیاچوونەوەی عێراقی (محكمة التمييز العراقي) لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((دادگا ڕاوێژ بە پسپۆران دەکات بۆ بڕیاردان ئایا ئەو دەستەواژانەی کە تاوانبار بەکاری هێناون تانەوتەشەریان دەرهەق بە دادخواز تیایە یان نا؟ ئینجا بڕیاری خۆی لەبەر ڕۆشنایی ئەوەدا دەردەکات)) بڕیاری دادگای پیاچوونەوەی عێراقی ژمارە (٢٠)ی ١٩٧٤/٢/٥ بڕوانە ابراهيم المشاهدي: المبادىء القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠، ل٢٢٩.**

هیچ پێویست بە سەلماندنی بوونی مەبەستە تاوانکارییەکە ناکات، بەڵکو تاوانبار بۆی هەیە لەجیاتی ئەوە، نیازپاکی خۆی بسەلمێنێ[٧٥]. بەڵام تاوانبار بۆی نیە لەهەموو حاڵەتێکدا نیازپاکی خۆی بسەلمێنێ لەڕێگای سەلماندنی ڕاستو دروستی ئەو ڕووداوانەی کە داوێتییە پاڵ تاواندەرهەقکراو، تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت کە لە برگەی دووەمی ماددەی ناوبراودا ڕیزپەڕ کراون کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد. هەروەها پاساو هێنانەوە گوایە ئەوکەسەی تانەوتەشەری لێدراوە دەست پێشخەر بووە لەو دەمەقاڵێیەداو تاوانباری ئیستفزاز کردووە، ئەمە تاوانی تانەوتەشەردکە ڕەش ناکاتەوە بەڵکو تەنها بە باروودۆخێکی سووککەرەوە دادەندرێتو دەبێتەمایەی سووککردنی سزاکە.

٢- ڕایەڵی بەئاشکرایی

بەئاشکرایی لەڕووی زاراوەییەوە بەمانای گەیاندنی زانیاری دێت لەبارەی ڕووداوێك یان کردارێکی دیاریکراوەوە بەخەڵك بەقسەبێت یان بەکردار یان بەنووسین یانیش بەهەر هۆکارێکیتری گەیاندن بێت.

لە تاوانی تانەوتەشەردا، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتییە لە ڕایەڵەکانی ئەم تاوانە لەپاڵ هەردوو ڕایەڵی ماددیو ڕایەڵی مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم ڕایەڵە تاوانی تانەوتەشەری ئاشکرا بەگوێرەی ئەو وەسفەی لە دەقی ماددەی (٤٣٢)دا بۆی کراوە، ڕوونادات. هەرچەندە تاوانی تانەوتەشەر هەمیشە تاوانێکی بەئەنقەستەو لە بنەڕەتدا دەبێ بەشێوەیەکی ئاشکرا ڕووبدات، بەڵام سەرەڕای ئەمە، یاسادانەری عێراقی لە دەستنیشانکردنی سزای تانەوتەشەردا جیاوازی کردووە لە نێوان تانەوتەشەری ئاشکراو تانەوتەشەری نائاشکرادا، هەروەکو تۆزێکیتر لەکاتی باسکردنی سزای تاوانی تانەوتەشەردا بۆمان دەردەکەوێت.

٧٥ - احمد امین : شرح قانون العقوبات — القسم الخاص — ، سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٣٥.

یاسای سزادانی ژماره (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە برگەی سێیەمی ماددەی (١٩)دا بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکارەکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانیة) ی دەستنیشانکردووە[٧٦]:

١- کردەوەو ئیشارەتو جوڵانەوە ئەگەرهاتوو لە ڕێگایەکی گشتی یان شوێنێکی گشتیدا ڕوویدا بەچەشنێك ئەوکەسانەی کە لەو شوێنەن بتوانن ببینن.

٢- قسەکردنو هاوارکردن لە شوێنەگشتییەکان بەچەشنێك ئەوکەسەی کە لەوشوێنەیە بتوانێ گوێی لێ بێت.

٣- ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندن.

٤- نووسینو ڕەسمو وێنەو فیلمو ئارم، ئەگەرهاتوو لە شوێنەگشتییەکاندا نمایشکرا یان دابەشکرا یان بەزیاتر لەکەسێك فرۆشرا یان لەهەرشوێنێك بۆ فرۆشتن نمایشکرا.

کەواتە، ئەگەرهاتوو تانەوتەشەرەکە بەئاشکرایی بە ڕێگایەك لەو ڕێگایانەی سەرەوە ڕوویدا، ئەوا بە تانەوتەشەری ئاشکرا دادەندرێتو لەو حاڵەتەشدا سزایەکەی لە سزای تانەوتەشەری نائاشکرا توندتر دەبێت. جا ئەگەرهاتوو

---

٧٦ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((٣- العلانیة: تعد وسائل العلانیة:

أ- الأعمال او الاشارات او الحرکات اذا حصلت في طریق عام او في محفل عام او مکان مباح او مطروق او معرض لانظار الجمهور او اذا حصلت بحیث یستطیع رؤیتها من مکان في مثل ذلك المکان او اذا نقلت الیه بطریقة من الطرق الآتیة.

ب- القول او الصیاح اذا حصل الجهر به او تردیده في مکان مماذکر او اذا حصل الجهر به او تردیده بحیث یستطیع سماعه من کان في مثل ذلك المکان او اذا اذیع بطریقة من الطرق الالیة وغیرها بحیث یسمعه من لادخل له في استخدامه.

ج- الصحافة والمطبوعات الأخری وغیرها من وسائل الدعایة والنشر.

د- الکتابة والرسوم والصور والشارات والافلام ونحوها اذا عرضت في مکان مماذکر او اذا وزعت او بیعت الی اکثر من شخص او عرضت للبیع في اي مکان)).

تاوانەکـە لـە ڕێگـای ڕۆژنامەگەریـەوە ڕوویـدا، ئـەوا بـە تـاوانی ڕۆژنامەگـەری دادەندرێت، بەڵام ئەمە هیچ لە سروشـتو سـزای تاوانەکـە ناگۆڕێـت، چـونکە ڕۆژنامەگەری بە هەموو جۆرەکانیەوە (چاپکراو، بیستراو، بینراو، بیسـتراووبینراو، ئینتەرنێت) هۆکارێکە لە هۆکارەکانی بەئاشکرایی.

دووەم : سزای تاوانی تانەوتەشەر

لـە بڕگـەی یەکـەمی مـاددە (٤٣٣)ی یاسـای سـزادانی عێراقیـدا هـاتووە: ((ئەوکەسەی تانەوتەشەر لەکەسێك بدات بە زیندانیکردن یان غەرامەکردن یان بەهـەردووکیان سـزا دەدرێـت، بـەڵام ئەگـەرهاتوو تانەوتەشـەرەکە لـەڕێگای ڕۆژنامەگـەری یـان چـاپەمەنی یـان یـەکێك لـە ڕێگاکـانی ڕاگەیانـدنی تـرەوە ئەنجامدرا، ئەوا بە بارودۆخێکی توند دادەندرێت)).

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێت، یاسادانەری عێراقی جیاوازی کـردووە لە نێوان تانەوتەشەر لە ڕێگای بڵاوکردنـەوەو غـەیری بڵاوکردنـەوەدا، بۆیـە لـە حاڵەتی ئەنجامدانی لەڕێگای بڵاوکردنەوەدا سزاکەی توند کـردووە.

کەواتە، لەحاڵەتی ئەنجامدانی تانەوتەشەرەکە بەڕێگایەك لە ڕێگاکانی غەیری بڵاوکردنەوەوە، دادگا بۆی هەیە ئەنجامدەری تانەوتەشـەرەکە سـزا بـدات بۆ ماوەیەك کە لە سێ مانگ کەمتر نەبێتو لە پێـنج سـاڵیش زیـاتر نـەبێت[٧٧]، لەگەڵ غەرامەیەك کە لە نیودینار کەمتر نەبێتو لـە پێنجسەد دینـاریش زیـاتر

---

٧٧ - بڕوانە دەقی ماددە (٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە ((الجنحة هي الجريمة المعاقب عليها باحدى العقوبتين التاليتين: ١- الحبس الشديد أو البسيط اكثر من ثلاثة اشهر الى خمس سنوات. ٢- الغرامة)) شایەنی ئاماژەبۆکردنە، سزای ئەو غەرامەیـەی کـە لـە بڕگـەی دووەمـی مـاددەی نـاوبراودا هـاتووە بـەپێی بڕیـاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە (٥)ی ١٩٩٨/١/١٧ گۆڕاوە بۆ گرتن (الحبس) بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٧٠٦ لە ١٩٩٨/١/٢٦ .

نەبێت[٧٨]. بەڵام لە حاڵەتی ئەنجامدانی تانەوتەشەرەکە بە ڕێگایەك لە ڕێگاكانی بڵاوكردنـەوە، بـۆی هەیـە سـزایەكەی توونـدتر بكـات بەچەشـنێك مـاوەی زیندانیكردنەكە بگەیەنێتە دە ساڵ[٧٩].

سێیەم : هۆیەكانی ڕێگاپێدانی

مەبەستمان لە تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو، ئەو تانەوتەشەرەیە كە لە بنەڕەتدا بە تاوان دانراوەو گشت ڕایەڵەكانیشی هەنە، هەروەها لە بنەڕەتدا یاسا سزای بۆ داناوە، بەڵام ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك ئیعتبار، لە هەندێك حاڵەتی دیاریكراودا، ئەنجامدەرەكەی سزا نادرێت.

---

٧٨ - بڕوانە ماددە (٩١)ی یاسای سزادانی عێراقی كە تیایدا هاتووە : ((عقوبة الغرامة هي الزام المحكوم عليه بأن يدفع الى الخزينة العامة المبلغ المعين في الحكم وتراعي المحكمة تقدير الغرامة حالة المحكوم عليه المالية والاجتماعية وما افاده من الجريمة او كان يتوقع افادته منها وظروف الجريمة وحالة المجنىعليه. ولايقل مبلغ الغرامة عن نصف دينار ولايزيد على خمسمائة دينار مالم ينص القانون على خلاف ذلك)). شایەنی ئاماژەبۆكردنە، بڕی ئەو غەرامەیەی كە لە ماددەی ناوبراودا هاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجومەنی سەركردایەتی شۆڕش ژمارە (٢٠٦)ی ١٩٩٤/١١/٢٢ گۆڕاوەو كەمترین بڕی بۆتە (٢٠١) دینارو زۆرترینیش (١٠٠٠) دینار لە تاوانـەكانی كەتنـدا، بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٥٤٠ لە ١٩٩٤/١٢/٥.

٧٩ - بڕوانە دەقی ماددە (١٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی كە تیایدا هاتووە : ((اذا توافر في جريمة ظرف من ظروف المشددة يجوز للمحكمة ان تحكم على الوجه الاتي:- ١- ...... ٢- اذا كانت العقوبة السجن المؤقت او الحبس جاز الحكم بأكثر من الحد الأقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لاتزيد مدة السجن المؤقت في اي حال خمس وعشرين سنة ومدة الحبس على عشر سنوات ....)).

یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا پرنسیپێکی گشتی بۆ ڕێگادان بە تاوانی تاوتەشەر داناوە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((**بە تاوان دانانرێت ئەگەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانی پێدانابێت ڕوودات** ....)). بەپێی ئەم دەقە، لەهەندێ حاڵەتدا، تانەوتەشەرەکە ڕوودەدات، مەبەستی تاوانکاریشی لەگەڵدایە، بەڵام بە مەبەستی مومارەسەکردنی مافێك کە یاسا دانی پێداناوە تانەوتەشەرەکە ڕێگای پێ دەدرێتو ئەنجامدەری تانەوتەشەرەکەش لە سزا دەبەخشرێت.

کەواتە، هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی تانەوتەشەرەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو تانەتەشەرەوە دەبێت. جا دەگری تانەوتەشەرەکە بە مەبەستی بەرگری لەخۆکردنی ڕەوا بێت، ئەگەرهاتوو، ئەو کەسەی کە بەرگری لەخۆی دەکات (المدافع) بۆ بەرپرچدانەوەی تانەوتەشەری دەستدرێژکەر (المعتدي) تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی ئەو کردبێت، یانیش لە کاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتی لێکۆڵینەوە یا دەسەڵاتەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی نەیارەکەی (خصمه) کردبێت [٨٠]، یانیش لەکاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتەکانی لێکۆڵینەوە یا دەستەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، تانەوتەشەرەکەی ئاراستەی نەیار (خصم)ەکەی کردبێت.

هەروەها ئەوکەسەی کە تاوانی تانەوتەشەر ئەنجام دەدات، ئەگەرهاتوو لە حاڵەتی تووڕەبووندا، لە ئاکامی ئەو دەستدرێژییە ناڕەوایەی کە کراوەتە سەری، ئەمەی ئەنجامدا لەسزا دەبەخشرێت [٨١].

---

٨٠ - بڕوانە دەقی ماددەی (٤٢)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە: ((**لاجريمة اذا وقع الفعل استعمالا لحق الدفاع الشرعي ...**)).

٨١ - بڕوانە دەقی ماددە (٤٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((١- **لاجريمة فيما يسنده احد الخصوم او من ينوب عنهم الى الاخر شفاها او كتابة من**

هەروەها، یاسادانەری عێراقی لە بڕگەی دووەمی ماددەی (٤٣٣)ی یاسای سزادانــدا ڕێگای بە تانەوتەشەر داوە ئەگەرهاتوو بۆ فەرمانبەرێك یان ئەوكەسەی ئەركێكی گشتی پێ سپێردراوە یان سیفەتی بریكاری گشتی تیابێت یان ئەركێكی لەو ئەركانە لە ئەستۆدابێت كە پەیوەندی بە جەماوەرەوە هەیە، ئاراستەكرا، بەو مەرجەی تانەوتەشەرەكە پەیوەندی هەبێت بە فەرمانی یان كاری ئەوكەسەی كە تانەوتەشەرەكەی لێدراوە، هەروەها ئەنجامدەری تانەوتەشەرەكە ڕاستیو دروستی ئەو ڕووداوانە بسەلێنێ كە داویەتیەپاڵ یەكێك لەو كەسانە[٨٢].

شایەنی ئاماژەبۆكردنە، تەنها لەو حاڵەتانەی سەرەوە ڕێگا بە تانەوتەشەر نادرێت، بەڵكو ئەوانە بەشێكن لەو حاڵەتانەی كە سەرچاوە گشتییەكەیان دەگەڕێتەوە بۆ مادده (٤١)ی یاسای سزادانی عێراقی كە پێشتر ئاماژەمان پێی كردو دەكرێ گەلێك جێبەجێكردنی دیكەی لێ هەڵێنجین لەوانە دەكرێ تانەوتەشەرەكە بەمەبەستی داكۆكیكردنی ڕەوابێت یان بەمەبەستی بەكارهێنانی دەسەڵاتی یاساییبێت یان بەكارهێنانی حەسانەی پەرلەمانیبێت یان بەمەبەستی بڵاوكردنەوەی ڕووداوەكانی دادگابێت یان ئانووتلێدانبێت لە كردەوەی فەرمانبەرانو ئەوكەسانەی كە لە حوكمی ئەودانە، لە هەموویان گرنگتر، دەكرێ بەمەبەستی بڵاوكردنەوەی هەواڵبێت یان بەمەبەستی ڕەخنەگرتنی بابەتیانەبێت. لەبەر گرنگی مافی بڵاوكردنەوەی هەواڵەكانو مافی ڕەخنەگرتن، **لەخوارەوە لە دوو خاڵدا بە درێژی باسیان دەكەین:**

قذف وسب اثناء دفاعه عن حقوقه امام المحاكمة وسلطات التحقيق او الهيئات الاخرى وذلك في حدود مايقتضيه هذا الدفاع ٢- ولاعقاب على الشخص اذا كان قد ارتكب القذف او السب وهو في حالة غضب فور وقوع اعتداء ظالم عليه)).

٨٢ - ئەمەش دەقەكەیەتی: ((ولايقبل من القاذف اقامة الدليل على ماسنده الا اذا كان القذف موجها الى موظف او مكلف بخدمة عامة او الى شخص ذي صفة نيابية عامة او كان يتولى عملا يتعلق بمصلحة الجمهور وكان ماسنده القاذف متصلا بوظيفة المقذوف او عمله فاذا اقام الدليل على كل ماسنده انتفت الجريمة)).

١- مافی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان

یەکێك لە مافە سەرەکییەکانی ڕۆژنامەگەری بڵاوکردنەوەی هەواڵە، ئەم مافە، لە لایەکەوە پەیوەندی بە ئازادی ڕۆژنامەگەرییەوە هەیەو لەلایەکی تریشەوە پەیوەندی بە مافی جەماوەرە هەیە لە ئاگاداربوونی ئەو ڕووداوە گرنگانەی کە لە دەورووبەریدا ڕوودەدەن.

کەواتە، ئاگری هەواڵی ئەو ڕووداوانە کە ڕۆژانە لە دەورووبەرمان ڕوودەدەن، لە ڕاگشتی بیانشارینەوە، یان داوا لە جەماوەر بکەین کە هیچ شتێك لەو ڕووداوانە نەزانێ کە لە کۆمەڵگاکەیدا ڕوودەدەن‌و پەیوەندییان بە ئاسایش‌و سەقامگیرییەوە هەیە[٨٣]. بەڵام دەبێ ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا، مافی هەردوولا لەبەرچاو بگرێت. مافی هاوڵاتی لە شەرەف‌و کەرامەتدا کە یاسا گریمانەی بوونی کردووە، ئەگەرهاتوو تۆمەتبار (متهم) بوو، بەبێ تاوان دادەندرێت تاکو تاوانەکەی لەلایەن دادگاوە دەسەلێندرێت، هەروەها مافی لە تایبەتمەندێتیدا (حقه في الخصوصية)، واتە نابێ ژیانی تایبەتی ئاشکرا بکرێت. هەروەها مافی کۆمەڵ لە ئاگادارکردنەوەی جەماوەرەکەی لەو ڕووداوانەی کە لە دەورووبەریدا ڕوودەدەن تا بە شێوەیەکی باش لە بەڕێوەچوونی دادپەروەری‌و ئاسایش دڵنیابێت کە مافێکی بنەڕەتییە لە کۆمەڵگەی دیموکراتیدا[٨٤].

جا ئەو هەواڵانەی کە ڕۆژنامەو گۆڤارەکان بڵاویان دەکەنەوە، بێگومان ئەگەرهاتوو سرووشتێکی ڕەسمییان هەبێت، ڕێگایان پێ دەدرێت، وەك

---

٨٣ - د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، مجلة القانون والأقتصاد، العدد الثالث، السنة التاسعة والثلاثون، سبتمبر/ ١٩٦٩، مطبعة جامعة القاهرة، ل٢.

٨٤ - د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، سەرچاوەی پێشوو، ل٣، هەروەها د. ابراهيم الداقوقي: قانون الأعلام، سەرچاوەی پێشوو، ل٣٤٢.

ئاگادارییەك یان ئاگاکارییەکی ڕەسمی یان حوکمێکی دادگا، ئەوا، هەرچەندە تانەوتەشەرئامێز بێتو ببێتە مایەی ئاوزڕاندنی کەسێکیش، بەتاوان دانانـدرێ. چونکە، لەلایەکەوە بڵاوکردنەوەی ئەو بابەتانەی کە کۆکن لەگەڵ یاسادا بەتاوان دانانـدرێت، و لەلایەکی تریشەوە، لەزۆر حاڵەتدا، ڕۆژنامە ناچارە ئەو هەواڵە بڵاوبکاتەوەو ئەم کارەشی، ڕاپەڕاندنی ئەرکێکی یاساییە[٨٥].

بەهەرحاڵ، بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان لە هەر بوارێك بێت، دەبێ هەندێك مەرجی دیاریکراوی تیابێت، تاکو بەماف دابنـدرێت. ئەم مەرجانەش ئەمانەی خوارەوەن:

أ- دەبێ هەواڵەکە ڕاست بێت

ڕاستگۆیی لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا، مەرجە بۆ بەدیهێنانی ئەو بەرژەوەندییە کۆمەڵایەتییەی کە پشتی پێ بەستراوە بۆ ڕێگادان بە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان، چونکە کۆمەڵ هیچ سوودێك لە بڵاوکردنەوەی هەواڵی نادروست وەرناگرێت، بەڵکو بەرژەوەندییەکەشی بەهۆی ئەوەوە دەکەوێتە هەڕەشەوە. جا ڕاستیو دروستی هەواڵ وادەخوازێت ئەو ڕووداوەی کە لەخۆی گرتووە، خۆیلەخۆیدا ڕاست بێت، هەروەها لەڕووی دانەپاڵیەوە بەوکەسەی کە دراوەتەپاڵیشی پێویستە ڕاست بێت[٨٦].

جا بۆئەوەی ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکان نەکەوێتە هەڵەوە، باشترین شت ئەوەیە، ڕووداوەکان ((**وەکوخۆی بگێڕێتەوە**)) هەروەکو لەسەر زاری (هوار دگۆسل)دا هاتووە، هەروەها

---

٨٥ - المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل١١٩.

٨٦ - د. محمود نجيب حسني ؛ شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦، هەروەها المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١١٩-١٢٠.

پێڕەوی ئەو پرنسیپە بکات کە دەڵێ: **((هەرکاتێك گومانت لە شتێك پەیداکرد وازی لێ بێنە))**[٨٧].

هەرلەم ڕووەوە (لویس د. بۆماردی) سەرنووسەری ئەسۆشیدپرێس دەڵێ: **((ئەگەرهاتوو یەکێك لەو بابەتانەی کە نیازمان وایە بڵاوی بکەینەوە ئەگەری ئەوەی لێکرا کە دەبێتە مایەی تانەوتەشەر، دەبێ خۆمان ئامادەبکەین بۆ وەڵامدانەوەی هەندێك پرسیار، کە بە دەستەواژەی " ئەگەرهاتوو" دەست پێدەکات، لەوانە:**
ئەگەرهاتوو داوایەکمان لە دژ بەرزکرایەوە، ئایا دەتوانین پشت بەو سەرچاوانە ببەستین کە زانیارییەکانمان لێی وەرگرتووە؟))[٨٨].

ب- دەبێ هەواڵەکە سروشتێکی کۆمەڵایەتی هەبێت

بوونی سروشتێکی کۆمەڵایەتی گرنگە بۆ ئەو هەواڵەی کە لە ڕۆژنامەدا بڵاودەکرێتەوە، چونکە ئەو سروشتە کۆمەڵایەتیە مەرجە بۆئەوەی بڵاوکردنەوەی هەواڵەکە لە بەرژەوەندی کۆمەڵدا بێت، بۆیە ئەوکەسەی کە ڕووداوێك بڵاودەکاتەوە کە دەستدرێژی بۆسەر ژیانی تایبەتی کەسێك تیایەو لە بەرژەوندی کۆمەڵدا نیە، ناتوانێ کەڵك لە ڕێگاپێدانی یاسایی وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لەو تاوانە تانەوتەشەرەی کە لە ئاکامی بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵە ڕوودەدات.

---

٨٧ - د. سليمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلاسنة النشر،ل١٢٤

٨٨ - د. سليمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٥.

ج- دەبێ نمایشکردنی هەواڵەکە بابەتیانە بێت

پێویستە ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵدا بابەتیانەبێتو قەوارەیەکی لەخۆی گەورەتری پێ نەبەخشێتو موبالەغەی تێدا نەکاتو خوێنەر چەواشە نەکات بە لێکدانەوەی ڕووداوەکان، بەجۆرێك دووربێ لە دەستپاکی یان بڵاوکردنەوەی نادڵنیایی لێیان.

د- دەبێ بڵاوکردنەوەی هەواڵەکە بە نیازی پاك بێت

مەبەستمان لەمە ئەوەیە، دەبێ ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا ئامانجی بەدیهێنانی بەرژەوەندی کۆمەڵ بێت نەك تۆڵەسەندنەوەو تانەوتەشەردان لە خەلکی.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، هەندێجار، ڕۆژنامەنووس لە بڵاوکردنەوەی هەواڵەکاندا دەکەوێتە هەڵەوە، جا ئایا تا چ ڕادەیەك دەتوانێ سوود لەمە وەربگرێت بۆ ڕزگاربوون لە بەرپرسیارییەتی یاساییدا؟

بێگومـان ئەگـەرهاتوو لـەوباوەڕەدابووبێت کـە ئـەو هەواڵـە ڕاسـتەو بەمەبەستی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بڵاوی کردبێتـەوە، ئـەوا دەتوانـێ سـوود لـەو هەڵەیـە وەربگرێـت بـۆ ڕزگـاربوون لـە بەرپرسـیاریەتی یاسـایی ئەگەرهاتوو لە وەرگرتنی ئەو هەواڵەدا پشتی بـە بەدواگـەڕانی ئاسایی (التحري المعتـاد) هەرکەسـێك کـە لەشـوێنی ئـەودابێت بەسـتبێت، هـەروەها ئەگـەرهاتوو هەواڵەکـە هـیچ بایـەخێکی کۆمەڵایـەتی نـەبووبێت بـەڵام ڕۆژنامەنووسـەکە لـەو باوەڕەدابووبێت کە بایەخی کۆمەڵایەتی هەیە[89].

دادگای ((عابـدین))ی تاوانکاریی میسری لـە حوکمێکیـدا دەڵێ: ((لـە بڵاوکردنـەوەی ئـەو ڕووداوانـەی کـە دەرهـەق بـە هاوڵاتیـان بـە تانەوتەشـەر دادەنـدرێن و ڕۆژنامـەنووس بڵاویکردوونەتـەوە، هـەرکاتێك بسـەلێندرێت، ڕۆژنامەنووسـەکە لـەو بـاوەڕەدابووە کـە ئـەو ڕووداوانـە ڕاسـتن، هـەروەها لـە بڵاوکردنەوەیانـدا مەبەسـتی خزمـەتکردنی گشـتی بـووە، هـیچ پاسـاوێك بـۆ تۆمەتبارکردنی نابێ چونکە مەبەستی تاوانکاریی نەبووە))[90].

٢- مافی ڕەخنەگرتن

مافی ڕەخنەگرتن شێوەیەکە لە شێوەکانی ئازادی بیروڕادەربـڕین، کـە دەرفـەت بـە هاوڵاتیـان دەدات تـا لـەڕێگای گوزارشـتکردن لـە بیروڕاکانیانـەوە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەشداری بکەن لە چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە ڕووبـەڕووی کۆمـەڵ دەبنـەوەو دەبنـە ئاسـتەنگ لەبەردەمیـدا، ئـەویش بـە دەسنیشـانکردنی لایەنـە نێگەتیڤـەکانی ئـەو کاروبارانـە دەبێـت کـە مایـەی

---

٨٩ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦.

٩٠ - جزائية عابدين ١٣ ديسمبر ١٩٠٥ (الحقوق ٢١ص ٤٤ بڕوانە (احمد امين) شرح قانون العقوبات – القسم الخاص -، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٢٥.

باخپێدانی کۆمەڵن بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیان، هەروەها بۆنەوەی جارێکیتر لە دوارۆژدا ڕوونەدەنەوە.

هەروەها ڕەخنەگرتن مافێکە لەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە لەمیانی کەفالەتکردنی ئازادی بیروڕادەربڕینو کەفالەتکردنی تۆژینەوەی زانستیو داهێناندا چونکە ڕەخنەگرتن بنچینەی تۆژینەوەو داهێنانە، جا ڕەخنەگرتن لە دانانی بە ماف پشت بە گرنگیتی ئەو بەرژەوندییە دەبەستێ کە بۆ کۆمەڵ دەیهێنێتەدی[91]. دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە ماددەی (٣٦)و (٢٧)دا بەشێوەیەکی زمنی دانی پێداناوە. لە ماددەی (٢٦)دا دەقنووسی کردووەو دەڵێ: ((**دەستوور کەفالەتی ئازادی بیروڕا دەکات ...**))، هەروەها لە برگە (ج)ی ماددەی (٢٧)دا دەڵێ: ((**دەوڵەت کەفالەتی ئازادی تۆژینەوەی زانستی دەکاتو لە گشت چالاکییە هزریو زانستییەکاندا داهێنانو سەرکەوتن پاداشتو هان دەدات**))[92].

هەروەکو لەسەرەوە ئاماژەمان پێی کرد، بۆیە ڕەخنەگرتن بەماف دانراوە تاکو لە ڕێگای ئەوەوە خزمەتی بەرژەوندی گشتی بکەین. لە بەدیهێنانی ئەم ئامانجەش، بەرژەوندی تاکەکەس وادەخوازێت ناووناوبانگو شەرەفو کەرامەتی پارێزراوبێت، هەروەکو چۆن دارایيو لەشیان پارێزراوە.

جا یاسای سزادان لەڕێگای یاساغکردنی تانەوتەشەردا ناووناوبانگو شەرەفو کەرامەتی تاکەکەس دەپارێزێت. جا لەبەرئەوەی ڕەخنەگرتن لە کردەوەو بیروڕای کەسانیتر، ڕەخنەگرتنە لە خودی کەسانی خاوەنی ئەو

---

٩١ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦-٦٢٧.

٩٢ - دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٧)دا بە ڕاشکاویەوە دانی بە مافی ڕەخنەگرتن ناوەو دەڵێ: ((النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني)) هەروەها لە ماددەی (٤٩)دا جارێکیتر بەشێوەیەکی زمنی جەختی لەسەرکردۆتەوەو دەڵێ: ((تكفل الدولة للمواطنين حرية البحث العلمي والابداع الادبي والفني والثقافي)).

کـردەوەو بیروڕایانــە، بۆیــە، ئەمــە خۆیلەخۆیـدا دەسـتدرێژیکردنە بۆسـەر ناووناوبــانگو ئیعتباریــان، وێــڕای ئــەوەی هــەرخۆی ڕەخنــە تانەوتەشــەر پێکدەهێنێ[٩٣].

بەڵام سەرەڕای ئەوەش، بەرژەوەنـدی کۆمەڵ وادەخوازێت کە دان بە ئازادی بیروڕادەربڕین دابنرێت بە مەبەستی بەدیهێنانی بەرژەوەنـدی گشتیو پێشخستنی کۆمەڵ لە ڕێگای تۆژینەوەو داهێناندا کە لە ڕێگای ڕەخنەگرتنی بنیاتنـەرو بابەتیانـەوە دێتـەدی. لـەم حاڵەتەشـدا، دەبێ پابەنـدی دوو بنچینە ببین، یەکەمیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی تاکەکەسە، هی دووەمیشیان بەدیهێنانی بەرژەوەنـدی کۆمەڵـە. جـا لەبەرئـەوەی بەرژەوەنـدی کۆمـەڵ لەپێشـترە، بۆیـە دەیخەینە پێش بەرژەوەندی تاکەکەسەوە[٩٤].

یاسای سزادانی عێراقی ساڵی ١٩٦٩ لـە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بـە ڕەخنـەی تانەوتەشـەرئامێز، پرنسیپێکی گشـتی دانـاوەو دەڵـێ: ((**ئەگـەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانیپێدانابێت ڕوودات بە تاوان دانانـدرێت**))[٩٥].

دادگای پیاچوونەوەی میسری لە حوکمێکیدا پێناسەی ڕەخنەی ڕەوا (ڕێگاپێدراو)ی کردووەو دەڵێ: ((**ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێك یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی بەمەبەستی ناووناوبانگ زڕاندنو دەستدرێژی بۆسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارەی تیابێت.**

---

٩٣ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعارف بالاسكندرية، ط/٢، ١٩٧٧، ل٩١.

٩٤ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

٩٥ - جێی سەرنجە، یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (٦٠)دا هەمان پرنسیپی بۆ ڕێگادانی ڕەخنەی تانەوتەشەرئامێز داناوەو دەڵێ: ((لاتسري احكام قانون العقوبات على كل فعل ارتكب بنية سليمة عملاً بحق مقرر بمقتضى الشريعة)).

ئەگەرهاتوو ڕەخنەکە ئەو سنوورەی بەزاند دەبێ خاوەنەکەی سزابدرێت چونکە تاوانی تانەوتەشەری ئەنجام داوە))[٩٦].

لەم پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، دەبێ ئەم مەرجانەی خوارەوە لە ڕەخنەدا هەبن تاکو بە ڕەخنەی ڕەوا دابنرێت:

أ- دەبێ ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینەبێت، یانیش ڕەخنەگر وابزانێت ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە

واتە نابێ ڕووداوەکە بەدرۆ هەڵبەسترابێت یان شێواو بێت، هەروەها دەبێ ڕەخنەکەی ڕەخنەگر ئاراستەی ڕووداوەکە بکات نەك خاوەنی ڕووداوەکە تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت ئەگەرهاتوو سروشتی ڕووداوەکە وابخوازێت. بەڵام ئەگەرهاتوو هەندێ ڕووداوی لەخۆیەوە هەڵبەست یان هەندێ ڕووداوی ڕاستەقینەی شێواند یان ڕووداوەکانی بەجۆرێکی وا لێکداوە کە دووربێت لە دەسپاکیو بووە مایەی چەواشەکردنی خوێنەرو دووربێت لە بابەتیانەو بێلایەنی، یان ڕایگشتی چەواشە بکات، دەکەوێتەبەر لێپرسینەوەی یاساییەوە[٩٧].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ئەو دەستەواژانەی کە ڕەخنەگر بلاویان دەکاتەوە چ هی خۆی بێت یان هی کەسانیتر بێت، وەکویەکە، چونکە دووبارە بلاوکردنەوەی نووسینێك کە تاوانی لەخۆگرتبێت، وەکو بلاوکردنەوەیەکی سەرلەنوێیە، بۆیە هیچ کەسێك بۆی نیە بۆ خۆدزینەوە لە بەرپرسیارییەتی یاسایی پاساو بەوە بێنێتەوە گوایە ئەو دەستەواژانەی کە لەناو نووسینەکەدا هاتوون، پێشتر لە ڕۆژنامەیەکیتردا بلاوکراوەتەوە. چونکە

٩٦- (محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٢٨/١/١٠ رقم ٢٤٨ سنة ٨ ق) بڕوانە (د. عبدالحميد الشواربي) جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٨.

٩٧- المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

ئەوکەسەی نووسینێك لە ڕۆژنامەیەك وەردەگرێتو دووبارە بڵاویدەکاتەوە، پێویستە بەر لەوەی دووبارە بڵاویبکاتەوە یان ڕەخنەی لێ بگرێت، لێی بکۆڵێتەوە ئایا ئەو نووسینە بوونی هەیە یان نا؟ هەروەها ئایا دەسکاری کراوە یان نا؟[98].

هەروەها لەوانەیە ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینە نەبێت، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕەخنەگر ئەوەی سەلماند کە لەو باوەڕەدابووە کە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیەو نەیزانیوە بەدرۆ هەڵبەستراوە، دەکرێ لەسەر بنەمای ((**نیازپاکی**)) بەبێ تاوان دابندرێت[99].

ب- دەبێ ڕووداوەکە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت

بۆ مافی ڕەخنەگرتن وەك مافێکی یاسایی ئەوەندە بەس نیە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی ڕاستەقینە کرابێت، بەڵکو دەبێ ئەو ڕووداوە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت، ئەمە مەرجێکە لە مەرجەکانی ڕەخنەی بنیاتنەر، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕووداوەکە بایەخە کۆمەڵایەتیەکەی لەدەستدا، ئەوکاتە هیچ پاساوێك بۆ ڕەخنەلێگرتنی نامێنێ، چونکە ڕەخنە فەرمانێکی کۆمەڵایەتی هەیە، ئامرازێك نیە بۆ تانەوتەشەردان لەخەڵکی[100].

کەواتە، ڕەخنەی بنیاتنەر، ئەو ڕەخنەیەیە کە ئاراستەی ئەو ڕووداوانە دەکرێ کە جەماوەر بایەخیان پێ دەدات، بەڵام ئەگەرهاتوو، ڕووداوەکە ئەو بایەخەی نەبوو، ئەوکاتە ڕەخنەکەش ئەم سیفەتە لەدەست دەدات. جا ناکرێ لەپەنای ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەڵکی مەگەر

---

٩٨ - محكمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ١٩٦٠/١٢/٢٠ س١١ ص٩٢٩ بڕوانە (المستشار معوض عبد التواب) القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو،ل ١٣٢.

٩٩ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٣.

١٠٠ - طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل١٦١.

پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە، لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنوورە بچێتە دەرەوە[١٠١].

شایەنی باسە، کۆمەڵ هیچ سوودێك لەوە وەرناگرێت، ڕەخنەگر خۆی لە قەرەی ژیانی تایبەتی کەسێك بدات، بەڵکو بەپێچەوانەوە نیگەران دەبێ، چونکە ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ڕێگانادات دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی کەسێكو خەڵکی لێ ئاگادار بکرێتەوەو بیروڕای لەسەر ئاڵوگۆڕ بکرێت[١٠٢].

بێگومان، هەر ڕووداوێك پەیوەندی بە بەرژەوەندی گشتییەوە هەبێت، جێگای بایەخی کۆمەڵ دەبێتو دەکرێ ڕەخنەی لێ بگیرێت، لەم ڕووەوە دادگای پیاچوونەوەی میسری لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێکەوە یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی دەستدرێژی بکرێتەسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارە بە مەبەستی ناوزڕاندنی. دادگا لە حوکمەکەیدا ئەمەی لەبەرچاوی خۆی نەگرتووە. چونکە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی گشتی کراوە کە بریتییە لە سیاسەتی داوودەرمانی پزیشکی لە وڵاتدا. کە ئەمەش کێشەیەکی گشتییەو جێگای بایەخی جەماوەرە. جا لەبەرئەوەی دەستەواژەی وتارەکە لەگەڵ بارودۆخی ئێستا دەگونجێتو مەبەستیشی بەرژەوەندی گشتییەو ڕەخنەگر مەبەستی نەبووە تانەوتەشەر لە کەسێکی دیاریکراو بدات، بۆیە ئەمە بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دادەنرێت چونکە پەیوەندی هەیە بە ئازادی بیروڕاو یاسا کەفالەتی کردووە))[١٠٣].

---

١٠١ - طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٦.

١٠٢ - المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٤.

١٠٣ - المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٤.

ج- **بەکارهێنانی دەستەواژەی گونجاو**

ڕەخنەی بنیاتنەرو بابەتیانە ئەو ڕەخنەیەیە کە ڕەخنەگر تیایدا بۆ پێکانی ئامانجەکەی دەستەواژەی گونجاو بەکاردەهێنێتو بەپێی تواناش لە دەستەواژەی توندوتیژ دوور بکەوێتەوەو لەپەنای ڕەخنەوە هەستی کەس بریندار نەکاتو تیروتوانجیان تێنەگرێت.

جا پێوەری دەستەواژەی گونجاو بریتییە لە پێویستێتی ئەم دەستەواژەیە بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕای نووسەرەکەی بۆ هێنانەدی ئەو واتایەی کە لە نووسینەکەیدا مەبەستیەتی [١٠٤].

جێی سەرنجە، ((**گونجاوێتی دەستەواژە**)) مەسەلەیەکی ڕێژەییەو بەستراوەتەوە بە جۆرو بارودۆخی ئەو ڕووداوەی کە ڕەخنەکەی ئاراستە دەکرێتو بەپێی ئەو بارودۆخە گونجاوێتی نێوان دەستەواژەو ئەو بیروڕایەی کە تەعلیقی لێدەدرێ هەڵدەسەنگێندرێت [١٠٥].

دادگای فەرەنسی لە ساڵی ١٩٩٣ ئەو ڕۆژنامەنووسانەی لە تاوانی ئانەوتەشەری بەئاشکرا بەخشی بۆ ئەو ئانەوتەشەرانەی کە دابوویانەپاڵ سیاسەتمەدارێك گوایە: ((**مرۆڤێکی هەڵپەرستەو بەپێی بارودۆخ بەرگیخۆی دەگۆڕێتو لەگەڵ خودی خۆی دژوارەو هیچ نرخێك بۆ باوەڕە ڕاستەقینەکەی خۆی دانانێت**)) دادگای ناوبراو دووپاتی کردۆتەوە کە ئەو دەستەواژانەی کە لەم وتارەدا بەکارهاتوونە، سنووری مافی ڕۆژنامەنووسیان لە ڕەخنەگرتنی ڕەفتاری گشتیو بەرنامەی سیاسەتمەدار بەتایبەتی لە کاتی هەڵبژاردندا نەبەزاندووە [١٠٦].

---

١٠٤ - **طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥.**

١٠٥ - **لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٥.**

١٠٦ - **لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٥.**

د-	دەبێ ڕەخنەگر نیازی پاک بێت

بۆنەوەی، ڕەخنە، ڕەخنەیەکی ڕەوابێت و ڕێگای پێبدرێت، دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا نیازی پاک بێت، ئەمەش بە بوونی ئەم دوو مەرجانەی خوارەوە دێتەدی:

١- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا ئامانجی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بێت

لەڕێگای ئەم مەرجەوە ئەو مەبەستە دێتەدی کە لە پێناویدا دان بە مافی ڕەخنەگرتن نراوە کە بریتییە لە خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕایەکی بنیاتنەر، کە سوودی بۆ کۆمەڵ هەبێت، جا چ بۆ کاری چاک ئامۆژگاری بکرێت یانیش بۆ دوورکەوتنەوە لەکاری خراپ وریا بکرێتەوە.[١٠٧]

٢-	دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا باوەڕی بە ڕاستی ئەو ڕەخنەیە هەبێت کە گرتوویەتی

واتە دەبێ ڕەخنەگر لە ناخەوە باوەڕی بە ڕاستی‌و دروستی ئەو ڕایە هەبێت کە دەریدەبڕێت، هەڵبەتە ئەمەش لەو دەستەواژانەدا دەردەکەون کە ڕەخنەگر بەکاری هێناون، هەروەها لەو ئامانجەشدا بەدەردەکەوێ کە ڕەخنەگر مەبەستی بووە.

لە بنەڕەتدا گریمانەدەکرێ کە ڕەخنەگر ڕاستگۆیەو نیازیشی پاکە لە ڕەخنەکەیدا، بەڵام ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون، دەستەواژەی توندوتیژ بوون یان بابەتی نەبوون یانیش ڕەخنەگر خۆی لەو باوەڕەدابووە کە ئەو بیروڕایەی دەریدەبڕێت ڕاست نیە، ئەوە مانای ئەودیە

---

١٠٧ - طارق احمد فتحي سرور، الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٧.

ڕەخنـەگر نیـازخراپ بـووە لـە ڕەخنەکەیـدا. لـەم حاڵەتەشـدا، ئـەرکی سـەلماندنی نیازخراپیەکەی دەکەوێتە ئەستۆی ئەوکەسەی کە تۆمەتباری دەکات[١٠٨].

گـرنگترین گەرینـە (قرینـة) بـۆ سـەلماندنی نیـازخراپی ڕەخنـەگر، توندوتیـژی ئـەو دەسـتەواژانەیە کـە لـە ڕەخنەکـەدا بـەکارهاتوون بـێ ئـەوەی پێویست بێت، بەتایبـەتی نـەگونجانیان لەگـەڵ ئامـانجی ڕەخنەکـە، هەرچـەندە مەرجیش نیە تەنها لەڕێگای ئەو دەستەواژانەی کە لـە وتارەکـەدا بـەکارهاتوون، نیازخراپی ڕەخنەگرمان بۆ دەربکەوێ، بەڵکو دەکرێ بەهەر ڕێگایەکی‌تر بگەینـە ئـەم مەبەسـتە، لەوانـە هەوڵـدانی ڕەخنـەگر بـۆ وەدەسـتهێنانی سـوودێك یـان داراییەك بەرامبەر ڕاگرتنی هەڵمەتی ڕەخنەگرتنەکە یان بوونی ناکۆکی لەنێوان ڕەخنەگرو ئەوکەسەی ڕەخنەکەی ئاراستەکراوە[١٠٩].

شـایەنی ئاماژەبۆکردنـە، نیازپـاکی هۆیـەکی گشـتییە لـە هۆیـەکانی ڕێگادان بە هـەموو تاوانێك لەوانـە تـاوانی تانەوتەشـەر، ئەگـەرهاتوو ئەنجامـدەر نیـازی پاکبووبێـت یـان لـەو بـاوەڕە دابووبێـت ئـەو کـردارەی کـە ئـەنجامی دەدات ڕەوایـە، هەروەهــــا بـۆ ئـەم مەبەسـتە پشـتی بـە هەنـدێك پاسـاوی مـاقوڵ بەستبێت[١١٠].

---

١٠٨ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٥.

١٠٩ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٠، هەروەها طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٩.

١١٠ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٧.

دووەم: تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا (١١١)

تاوانی جوێنپێدان یەکێکە لەو تاوانانەی کە دەبێتە مایەی ناووناوبانگ زڕاندنو لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ. هەروەها تاوانێکە کە بە ئاشکرا یا نائاشکرا لە ڕێگای قسە یا وێنە یا نووسینەوە ئەنجام دەدرێت، بەڵام لە حاڵەتی ئەنجامدانی بە هەر ڕێگایەك لە ڕێگاکانی ئاشکرایی، سزاکەی تووندتر دەبێت.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەمواركراو ماددەی (٤٣٤-٤٣٦)ی بۆ تاوانی جوێنپێدان تەرخانکردووە.

بۆ ئەوەی زیاتر بە جوێنپێدانی ئاشکرا ئاشنابین کە دوای تاوانی تانەوتەشەر گرنگترین تاوانە لەو تاوانانەی کە بە ڕێگایەك لە ڕێگاکانی ئاشکرایی ڕوودەدات. تاکو ئێستا تاوانی جوێنپێدان لە هەرێمی کوردستاندا، دژی ڕۆژنامەنووسانو هاوڵاتیان دەیان کێشەی لێکەوتۆتەوە، هەندێکیش لەو کێشانە بۆ دادگا بەرزکراونەتەوە.

لەڕاستیدا، هۆی ڕوودانی زۆربەی ئەو تاوانانە، لەلایەك دەگەڕێتەوە بۆ لێکحاڵینەبوونی ڕۆژنامەنووسانو هاوڵاتیان، لەلایەکی تریشەوە دەگەڕێتەوە بۆ بێ ئاگایی سنووری ئازادیی ڕادەربڕین. بۆیە تۆژینەوەی ئەم بابەتەمان بەپێویست زانی. بۆ ئەم مەبەستە لە خوارەوە لە سێ خاڵدا باسی ئەو تاوانانە لە یاسای سزادانی عێراقیدا دەکەین. خاڵی یەکەم تەرخاندەکەین بۆ پێناسەو ڕایەڵەکانی تاوانی جوێنپێدانو خاڵی دووەمیش تەرخاندەکەین بۆ سزاکەیو لە خاڵی سێیەمیشدا باسی هۆیەکانی ڕێگاپێدانی دەکەین:

---

١١١ - ئەم بابەتە لە بنەڕەتدا توێژینەوەیەکی زانستییەو پێشکەشی گۆڤاری سەنتەری برایەتی کراوەو ڕەزامەندی بۆ بڵاوکردنەوەی وەرگیراوە.

١- پێناسەی جوێنپێدانو ڕایەڵەکانی

٢- پێناسەی جوێنپێدان

جوێنپێدان بریتییە لە لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتو ئیعتیاری کەسێك بە ئەنقەست، بەبێ ئەوەی ڕووداوێکی دیاریکراوی تێدا بدرێتەپاڵ[١١٢]

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو، لە ماددەی (٤٣٤)دا پێناسەی جوێنپێدانی کردووەو دەڵێ: ((**جوێنپێدان بریتییە لە لەکەدارکردنی شەرەفو ئیعتبارو بریندارکردنی هەستی کەسێك هەرچەندە ڕووداوێکی دیاریکراویش نەدرابێتەپاڵ ئەوکەسە. ئەوکەسەی جوێن بەکەسێك دەدات، بە بەندینشینکردن بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك لە سەد دینار زیاتر نەبێت یان بە یەکێك لەو دوو سزایە، سزا دەدرێت. ئەگەرهاتوو جوێندانەکە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەرییەوە یا چاپەمەنییەوە یا لە ڕێگایەکی‌تری ڕاگەیاندن ڕوویدا، ئەوا بە بارودۆخێکی توووند دادەندرێت**))[١١٣]

لەم دەقەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا سێ ڕایەڵی هەیە، ڕایەڵی بەئاشکرایی‌و ڕایەڵی ماددی‌و ڕایەڵی مەعنەوی.

---

١١٢ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨، ل٦٤.

١١٣ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((السب هو رمي الغير بما يخدش شرفه أو اعتباره أو يجرح شعوره وان لم يتضمن ذلك اسناد واقعة معينة. ويعاقب من سب غيره بالحبس مدة لاتزيد على سنة وبغرامة لاتزيد على مائة دينار أو بأحدى هاتين العقوبتين. واذا وقع السب بطريق النشر في الصحف أو المطبوعات أو بأحدى طرق الاعلام الاخرى عد ذلك ظرفا مشددا)).

١-٢ رایەڵەکانی تاوانی جوێنپێدان

لە پێناسەی تاوانی جوێنپێداندا کە لە برگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٤)دا هاتووە، کە پێشتر ئاماژەمان پێی کرد، بۆمان دەردەکەوێ کە تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا سێ رایەڵی هەیە، رایەڵی بەئاشکراییو رایەڵی ماددیو رایەڵی مەعنەوی:

١-٢-١ رایەڵی بەئاشکرایی

بەئاشکرایی لەرووی زاراوەییەوە بەمانای گەیاندنی زانیاری دێت لەبارەی رووداوێك یا کردارێکی دیاریکراوەوە بەخەڵك جا چ بەقسەبێت یا بەکردار یا بەنووسین یانیش بەهەر هۆکارێکی‌تری گەیاندن بێت.

لە تاوانی جوێنپێداندا، بڵاوکردنەوەو ئاشکرایی رایەڵێکی تایبەتییە لە رایەڵەکانی ئەم تاوانە لەپاڵ هەردوو رایەڵی ماددیو رایەڵی مەعنەویداو بە نەبوونی ئەم رایەڵە تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرا بەگوێرەی ئەو وەسفەی کە لە دەقی ماددەی (٤٢٤)دا بۆی کراوە، روونادات.

یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە برگەی سێیەمی ماددەی (١٩)دا بەم شێوەیەی خوارەوە هۆکاردکانی بەئاشکرایی (وسائل العلانية) ی دەستنیشانکردووە[١١٤]:

---

١١٤ - ئەمەش دەقەکەیەتی بە زمانی عەرەبی : ((٣- العلانية: تعد وسائل العلانية:

أ- الأعمال او الاشارات او الحركات اذا حصلت في طريق عام او في محفل عام او مكان مباح او مطروق او معرض لانظار الجمهور او اذا حصلت بحيث يستطيع رؤيتها من مكان في مثل ذلك المكان او اذا نقلت اليه بطريقة من الطرق الآتية.

ب- القول او الصياح اذا حصل الجهر به او ترديده في مكان مماذكر او اذا حصل الجهر به او ترديده بحيث يستطيع سماعه من كان في مثل ذلك المكان او اذا اذيع بطريقة من الطرق الالية وغيرها بحيث يسمعه من لادخل له في استخدامه.

ج- الصحافة والمطبوعات الأخرى وغيرها من وسائل الدعاية والنشر.

د- الكتابة والرسوم والصور والشارات والافلام ونحوها اذا عرضت في مكان مماذكر او اذا وزعت او بيعت الى اكثر من شخص او عرضت للبيع في أي مكان)).

١- كردەوەو نیشارەتو جوڵانەوە ئەگەرهاتوو لە ڕێگایەکی گشتی یان شوێنێکی گشتیدا ڕوویدا بەچەشنێك ئەوکەسانەی کە لەو شوێنەن بتوانن ببینن.

٢- قسەکردنو هاوارکردن لە شوێنەگشتییەکان بەچەشنێك ئەوکەسەی کە لەوشوێنەیە بتوانێ گوێی لێ بێت.

٣- ڕۆژنامەگەریو چاپەمەنیو کەناڵەکانی تری ڕاگەیاندن.

٤- نووسینو ڕەسمو وێنەو فیلمو ئارم، ئەگەرهاتوو لە شوێنەگشتییەکاندا نمایشکرا یا دابەشکرا یا بەزیاتر لەکەسێك فرۆشرا یا لەهەرشوێنێك بۆ فرۆشتن نمایشکرا.

کەواتە، ئەگەرهاتوو جوێنپێدانەکە بەئاشکرایی بە ڕێگایەك لەو ڕێگایانەی سەرەوە ڕوویدا، ئەوا بە جوێنپێدانی ئاشکرا دادەندرێتو لەو حاڵەتەشدا سزایەکەی لە سزای جوێنپێدانی نائاشکرا توندتر دەبێت. جا ئەگەرهاتوو تاوانەکە لە ڕێگای ڕۆژنامەگەریەوە ڕوویدا، ئەوا بە تاوانی ڕۆژنامەگەری دادەندرێت، بەڵام ئەمە هیچ لە سروشتو سزای تاوانەکە ناگۆڕێت، چونکە ڕۆژنامەگەری بە هەموو جۆرەکانیەوە (چاپکراو، بیستراو، بینراو، بیستراووبینراو، ئینتەرنێت) هۆکارێکە لە هۆکارەکانی بەئاشکرایی.

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، یاسادانەری عێراقی، هۆکارەکانی بەئاشکرایی کە لە ماددەی (١٩)دا ئاماژەیان پێکراوە، بە شێوەیەکی دیاریکراوو گەمارۆدراو دەستنیشان نەکردووە، بەڵکو بەنموونە هێناویەتیو دەکرێ نموونەی تریان لەسەر وەربگیرێن. ئەمەش وادەخوازێ ئەرکی ئرخاندنی بوونو نەبوونی ئاشکرایی لە ڕوودانی ئەو تاوانەدا لەبەر ڕۆشنایی ئەو نموونانەی کە لە دەقی ئەو ماددەیەدا هاتوون، بە دادوەر بسپێردرێت.

جا لەبەرئەوەی ئاشکرایی ڕایەڵێکی تایبەتە لە ڕایەڵەکانی تاوانی جوێنپێدانی ئاشکرادا، بۆیە دەبێ دادگا لە حوکمەکەیدا بایەخبدات بە دەستنیشانکردنی ئەو هۆکارەی کە لە ڕێگایەوە ڕوویدا، بۆئەوەی دادگای پیاچوونەوە بتوانێ بە ڕۆڵی خۆی لە چاودێریکردنی چەسپاندنی یاسا

بەشێوەیەکی ڕاستو دروست ببینێ، جا فەرامۆشکردنی ئەو زانیارییە حوکمەکە لەکەدار دەکاتو دەبێتەهۆی ڕەتکردنەوەی لەلایەن دادگای پیاچوونەوە[١١٥].

هەروەها لە حوکمێکی تریدا دەڵێ: ((مادام ئاشکرایی ڕایەڵێکە لە ڕایەڵە گرنگەکانی تاوانی جوێنپێدان، بۆیە لەو حوکمەدا کە دادوەر بۆ ئەم تاوانە دەریدەکات دەبێ ئەو شوێنە دیار بکرێت کە جوێنەکەی لێ دراوە، بۆ لێکۆڵینەوە لە بوونی مەرجی ئاشکرایی، ئەگەر ئەمەی دیارنەکرد، حوکمەکە بە حوکمێکی پووچەڵ دادەندرێت))[١١٦].

١١٥ - قرار محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٤٠/١٢/٢ طعن رقم ٢٤ سنة ١١ ق، بڕوانە المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨، ل١٥٩.

١١٦ - محكمة النقض والابرام، فبراير سنة ١٩١٨ المجموعة الرسمية سنة ١٩١٨ ص٥٤، بڕوانە المستشار مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء — القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف، اسكندرية، ١٩٨٨، ٨٨-٨٩.

١-٢-٢ ڕایەڵی ماددی

تەنها بیرکردنەوە لە ئەنجامدانی تاوان، بەتاوان دانانـدرێ. مەگەر ئـەم بیرکردنەوەیە لە قەوارەیەکی ماددیی هەستپێکراوەوە بەرجەستەبێت کە پێی دەوترێ ڕایەڵی ماددی تاوان. واتە ئەو هیواو ئاواتو ئارەزووو بیرو هزرانەی کە لەناو مێشکدا دەخولێنەوە بە ڕایەڵی ماددی داناندرێن هەتا نەبن بە چالاکییەکی هەستپێکراو لە واقیعدا. بۆیە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ یاسای سزادانی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ دەبینین لە ماددەی (٢٨)دا بەم شێوەیەی خوارەوە پێناسەی ڕایەڵی ماددیی تاوانی کردووەو دەڵێ: **((ڕایەڵی ماددیی تاوان بریتییە لە ڕەفتارێکی تاوانکاری لە کردنـی کردارێـك یـا نـەکردنی کردارێـك کـە یاسا فـەرمانی پێکردووە)).**

لەم ماددەیەدا بۆمان دەردەکەوێ کە ڕایەڵی ماددیی لە تاوانی تەواودا لە سێ ڕەگەز پێکدێت ئەمانیش بریتین لە ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشو پەیوەندی هۆکاری لەنێوان ڕەفتاری تاوانکاریو ئەنجامی زیانبەخشدا.

لە تاوانی جوێنپێداندا، ڕایەڵە ماددییەکە بریتییە لە ئاراستەکردنی ئەو دەستەواژانەی کە شەرەفو کەرامەتو ئیعتبار لەکەدار دەکەن یان لکاندنی لەکە یا خەوشێکی دیاریکراو بە کەسێکەوە بەبێ ئەوەی ڕووداوەکەی دیاربکرێت[١١٧].

مەبەست لە لەکەدارکردنی دیاریکراو هەموو کەمکردنەوەیەکە لە سیفەتەکانی ئەوکەسەی کە ئەو لەکەیەی دراوەتەپاڵ یا سوکایەتیکردن بە ڕەوشتی یا ژیاننامەی، جا ئەوکەسەی بە یەکێك دەڵێ دز یا ساختەچی یا قۆڵبڕ یان سەرخۆش یا دووڕوو، ئەوا لە ڕێگای ئەم دەستەواژانەوە خەوشێکی یا لەکەیەکی دیاریکراو دەداتەپاڵ ئەوکەسە[١١٨].

---

١١٧ - احمد امین: شرح قانون العقوبات – القسم الخاص، ط/٣، منشورات مكتبة النهضة، بیروت-بغداد، بلاسنة النشر، ل٥٦٠.

١١٨ - د. عبدالحمید الشواربي: جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة، اسكندرية، ١٩٨٥، ل١٠٦.

بەلام سەبارەت بەو دەستەواژانەی کە شەرەفو نامووسو ئیعتبار لەکەدار دەکەن، بریتییە لە هەر دەستەواژەیەك کە ببێتە مایەی دەستدرێژیکردنەسەر شەرەفو نامووسی تاواندرهەفکراو یان ناووناوبانگ زراندنی لەنێو خەلکدا.

ئەگەر واتای ئەمە بە رەهایی وەربگرین، لکاندنی لەکەدارکردنی دیاریکراو دەگرێتەوە. وەك ئەوکەسەی بە یەکێك دەڵێ سەگباب یان مەیمون، بەلام لەوانەیە هەندێجار شەرەفو نامووسو ئیعتبار لەکەدار بکرێت بەبێ ئەوەی خەوشێکی یا لەکەیەکی دیاریکراو بە خاوەنەکەی بلکێندرێت، وەك ئەوکەسەی بە یەکێك دەڵێ خوا لە تۆ خراپتری دروس نەکردووە یا گیانی بەزەییت نیە[119].

جا رێگاو چۆنێتی لکاندنی لەکەداریەکە، هیچ لە مەسەلەکە ناگۆرێت، بۆیە چ بە شێوەی تەئکید بێت یا بە گومانەوە بێت یا لەشێوەی پرسیار بێت یا بە ئاماژەبۆکردن بێت یا زەمکردنێکی لەپەنای ستاییشەوە بێت. هەروەها بەنووسین بێت یا بە قسە یا بە جوولە یا بە هەر شێوازێکی تری گوزارشتکردن بێت، وەکو یەکە[120].

---

١١٩ - احمد امين: شرح قانون العقوبات – القسم الخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٥٦٠.

١٢٠ - د. ابراهيم الداقوقي: قانون الاعلام، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦، ل٢٤٥.

١-٢-٣- رایەڵی مەعنەوی

تاوانی جوێنپێدان لە بنەڕەتدا تاوانێکی بەئەنقەستە بۆیە رایەڵە مەعنەویەکەی خۆی لە مەبەستی تاوانکاریدا دەبینێتەوە کە مەبەستێکی گشتیەو پشت بە هەردوو ڕەگەزی ئاگاداریو ئیرادە (العلم والارادة)وە دەبەستێت[١٣١].

کەواتە هەرکاتێك مەبەستی تاوانکاری هەردوو ڕەگەزەکەی تێدابوو، رایەڵی مەعنەوی تاوانی جوێنپێدان دێتەدی بەبێ گوێدانەئەوەی ئایا هۆی ئەنجامدانی چی بووەو چی نەبووە؟ چونکە هۆی ئەنجامدانی ئەو تاوانە، ڕەگەزێك نیە لە ڕەگەزەکانی مەبەستی تاوانکاری[١٣٢].

دادگای پیاچوونەوەی میسری (محكمة النقض المصرية) لەمبارەیەوە لە بڕیارێکیدا دەڵێ: **((لە تاوانەکانی جوێنپێدانو تانەوتەشەردا، هەرکاتێك ئەو دەستەواژانەی کە ئاراستەی تاواندرهەفکراو کراون، ئەگەر خۆی لەخۆیدا ناشیاو بێت، مەبەستی تاوانکاری بوونی دەبێت))**[١٣٣].

کەواتە، ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە لە جوێنەکەدا بەکارهاتبوون خۆی لەخۆیدا مانای جوێن ببەخشێت، ئەوکاتە هیچ پێویست بە سەلماندنی بوونی مەبەستە تاوانکاریەکە ناکات، بەڵکو لەجیاتی ئەوە، گریمانەی بوونی مەبەستی تاوانکاری لەلایەن تۆمەتبارەوە دەکرێت، لەو حاڵەتەشدا تۆمەتبار بۆی هەیە پێچەوانەی ئەمە بسەلمێنێ.

---

١٣١ - المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٢.

١٣٢ - المستشار مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٨٤.

١٣٣ - الطعن رقم ٢٢٤ لسنة ٤٠ ق جلسة ١١/٥/١٩٧٠ س٤ ص٦٩٣ بروانە المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٧.

٢- سزای جوێنپێدانی ئاشکرا

لـە پاشـبەندی مـاددەی (٣٤)ی یاسـای سـزادانی عێراقیـدا هـاتووە: ((ئەوکەسەی جوێن بە کەسێك دەدات، بە بەندینشینکردن بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیـەك لـە سـەد دینـار زیـاتر نـەبێت یـان بـە یـەکێك لـەو دوو سـزایە سـزا دەدرێت. ئەگـەرهاتوو جوێنپێدانەکـە لـە ڕێگـای ڕۆژنامەگەرییـەوە یـا چاپەمەنییەوە یـان یـەکێك لـە ڕێگاکـانی تـری ڕاگەیانـدن ڕوویدا، ئەوا بە بارودۆخێکی توونـد دادەندرێت)).

لەم دەقەدا بۆمان دەردەکەوێت، یاسادانەری عێراقی جیـاوازی کـردووە لە نێوان جوێنپێـدان لـە ڕێگـای بڵاوکردنـەوەو غـەیری بڵاوکردنـەوەدا. بۆیـە لـە حاڵەتی ئەنجامدانی لە ڕێگای بڵاوکردنەوەدا سزاکەی توونـد کـردووە.

کەواتە، لە حاڵەتی ئەنجامدانی جوێنپێدانەکە بەڕێگایەك لە ڕێگاکـانی جگەلە بڵاوکردنـەوەوە، دادگا بۆی هەیە ئەوکەسە کە جـوێنی داوە سـزا بـدات بـۆ ماوەیەك کـە لـە سـاڵێك زیـاتر نـەبێت لەگـەڵ غەرامەیـەك لـە سـەد دینـار زیـاتر نـەبێت یـا بـە یـەکێك لـەو دوو سـزایە[١٢٤]. بـەڵام لـە حاڵـەتی ئەنجامـدانی جوێنپێدانەکـە بـە ڕێگایـەك لـە ڕێگاکـانی بڵاوکردنـەوە، بـۆی هەیـە سـزایەکەی توونـد بکات بە چەشنێك ماوەی بەندینشینکردنەکە بگەیەنێتە دە ساڵ[١٢٥].

---

١٢٤ - شایەنی ئاماژەبۆکردنە، بڕی ئەو غەرامەیـەی کـە لـە مـاددەی نـاوبراودا هـاتووە بەپێی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە (٢٠٦)ی ١٩٩٤/١١/٢٢ گۆڕاوەو کەمترین بڕی بۆتە (٢٠١) دینارو دواڕادەشی (١٠٠٠) دینارە لـە تاوانـەکانی کەتنـدا، بڕوانە ڕۆژنامەی ((الوقائع العراقية)) ژمارە (٣٥٤٠) لە ١٩٩٤/١٢/٥.

١٢٥ - بڕوانە دەقی مادده (١٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((اذا توافر في جريمة ظرف من ظروف المشددة يجوز للمحكمة ان تحكم على الوجـه الاتـي:- ١- ...... ٢- اذا كانت العقوبة السجن المؤقت او الحبس جـاز الحكم بـاكثر مـن الحد الأقصى للعقوبة المقررة للجريمة بشرط عدم تجاوز ضعف هذا الحد على ان لاتزيـد

٣- هۆیەکانی ڕێگاپێدانی

مەبەستمان لە جوێنی ڕێگاپێدراو، ئەو جوێنەیە کە لە بنەڕەتدا بە تاوان دانراوەو گشت ڕایەڵەکانیشی تێدایە لە بنەڕەتیشدا یاسا سزای بۆ داناوە، بەڵام ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك ئیعتبار، لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا، ئەنجامدەرەکەی سزا نادرێت.

یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بە جوێن، پرنسیپێکی گشتی داناوە، ئەمەش دەقەکەیەتی : ((**بە تاوان دانانـدرێت ئەگەرهاتوو کردەوەکە لە ئاکامی بەکارهێنانی مافێك کە یاسا دانی پێدانابێت ڕووبدات ....**)). بەپێی ئەم دەقە، لەهەندێ حاڵەتدا، جوێنپێدانەکە ڕوودەدات، مەبەستی تاوانکاریشی لەگەڵدایە، بەڵام بە مەبەستی مومارەسەکردنی مافێك کە یاسا دانی پێداناوە جوێنپێدانەکە ڕێگای پێ دەدرێتو ئەنجامدەری جوێنەکەش لە سزا دەبەخشرێت.

کەواتە، هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی جوێنپێدانەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو جوێنپێدانەوە دەبێت. جا دەکرێ جوێنپێدانەکە بە مەبەستی بەرگری لەخۆکردنی ڕەوا بێت، ئەگەرهاتوو، ئەو کەسەی کە بەرگری لەخۆی دەکات (المدافع) بۆ بەرپەچدانەوەی جوێنی دەستدرێژیکەر (المعتدي) جوێنەکەی ئاراستەی ئەو کردبێت، یانیش لە کاتی بەرگریکردنی لە مافی خۆیدا، لەبەردەم دادگا یا دەسەڵاتی لێکۆڵینەوە یا دەسەڵاتەکانی تردا، لەو سنوورەی کە داکۆکیکردنەکە پێویستی پێیەتی، جوێنەکەی ئاراستەی نەیارەکەی (خصمە) کردبێت[١٢٦]، هەروەها ئەوکەسەی کە تاوانی جوێنپێدان ئەنجام دەدات، ئەگەرهاتوو لە حاڵەتی تووڕەبووندا، لە ئاکامی

مدة السجن المؤقت في اي حال خمس وعشرين سنة ومدة الحبس على عشر سنوات ....)).

١٢٦ - بڕوانە دەقی ماددەی (٤٢)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە: ((لاجريمة اذا وقع الفعل استعمالا لحق الدفاع الشرعي ...)).

ئەو دەستدرێژییە ناڕەوایەی کە کراوەتە سەری، ئەمەی ئەنجامدا لەسزا دەبەخشرێت[١٢٧].

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، تەنها لەو حاڵەتانەی سەرەوە ڕێگا بە جوێنپێدان نادرێت، بەڵکو ئەوانە بەشێکن لەو حاڵەتانەی کە سەرچاوە گشتییەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ مادده (٤١)ی یاسای سزادان کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێی کردووەو دەکرێ گەلێك جێبەجێکردنی دیکەی لێ هەڵێنجین لەوانە دەکرێ جوێنەکە بە مەبەستی داکۆکیکردنی ڕەوابێت یان بەمەبەستی بەکارهێنانی تانوولێدانبێت لە کردەوەی فەرمانبەرانو ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە یان بەمەبەستی ڕەخنەگرتنی بابەتیانەبێت.

هەرچەند یاسای سزادانی عێراقی بە پێچەوانەی یاسای سزادانی میسری، ڕاشکاوانە ڕێگای بەو جوێنە نەداوە کە پەیوەندیی هەیە بەو تانەوتەشەرەی کە ئاراستەی فەرمانبەرێك یا ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە دەکرێ[١٢٨]، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، ئەگەر هاتوو، ئەو جوێنەی بە

١٢٧ - بڕوانە دەقی مادده (٤٣٦)ی یاسای سزادانی عێراقی کە تیایدا هاتووە : ((١- لاجريمة فيما يسنده احد الخصوم او من ينوب عنهم الى الاخر شفاها او كتابة من قذف وسب اثناء دفاعه عن حقوقه امام المحاكمة وسلطات التحقيق او الهيئات الاخرى وذلك في حدود مايقتضيه هذا الدفاع ٢- ولاعقاب على الشخص اذا كان قد ارتكب القذف او السب وهو في حالة غضب فور وقوع اعتداء ظالم عليه)).

١٢٨ - یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (١٨٥)دا ڕێگای بەو جوێنە داوە کە بە فەرمانبەرانو ئەوکەسانە دەدرێ کە لە حوکمی ئەودانە، ئەگەرهاتوو، جوێنەکە پەیوەندیی بەو تانەوتەشەرەوە هەبوو کە بە نیازپاکی ئاراستەی ئەوکەسانە کراوە، ئەمەش دەقەکەیەتی: ((هەرکەسێك جوێن بە فەرمانبەرێکی گشتی یا کەسێك کە سیفەتی بریکاری گشتی تێدابێت یا خزمەتگوزارییەکی گشتی لە ئەستۆ بێت، بدات، بەهۆی ڕاپەڕاندنی ئەو فەرمانە یا ئەو بریکارێتییە یا ئەو خزمەتگوزارییە گشتییە، بە بەندینشینکردن بۆ ماوەیەك کە لە ساڵێك زیاتر نەبێت لەگەڵ غەرامەیەك کە لە بیست جونەی کەمتر نەبێتو لە سەد جونەی زیاتر نەبێت یا

فەرمانبەرێك یا ئەوكەسانەی كە لە حوكمی ئەودانە درا، ئەگەر پەیوەندی بەو تانەوتەشەرەوە هەبوو، كە لەلایەن هەمان تاوانبارەوە ئاراستەی هەمان كەس كرابوو، ڕێگای پێ نەدرێت، مادام بەبۆنەی ئاراستەكردنی تانەوتەشەرەكەوە ئاراستەی ئەوكەسە كراوەو بۆتە بەشێك لەو ڕووداوەی دراوەتە پاڵی. ئەگینا فەرمانبەران و ئەوكەسانەی كە لە حوكمی ئەودانە لە ڕەخنەگرتن و جوێن و

بە یەكێك لەو دوو سزایە، سزا دەدرێ، بەمەرجێك لەگەڵ حوكمی بڕگەی دووەمی ماددەی (٣٠٢)ناكۆك نەبێت، ئەگەرهاتوو جوێنەكە پەیوەندی بەو تاوانەی تانەوتەشەرەوە هەبوو كە هەمان تاوانبار دژی هەمان ئەوكەسەی كە جوێنی پێدراوە، ئەنجامیداوە)). بێگومان، لە گەڕانەوەماندا بۆ دەقی بڕگەی دووەمی ماددەی (٣٠٢)ی یاسای سزادانی میسری، بۆمان دەردەكەوێ، یاسادانەری میسری ڕێگای بەو جوێنە داوە كە پەیوەندیی بەو تاوانەی تانەوتەشەرەوە هەیە كە هەمان ئەوكەسەی جوێنەكەی داوە، دژی تاواندەرهەقكراو ئەنجامیداوە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت كە تاوانی جوێنپێدان خۆی لەخۆیدا ڕێگای پێ نەدراوە، بەڵام ئەگەر پەیوەندی بە تانەوتەشەرەوە هەبوو، لەو حاڵەتەدا بە بۆنەی تانەوتەشەری ڕێگاپێدراوەوە ڕێگای پێ دەدرێت، كە ئەمەش دەقەكەیەتی: ((هەركەسێك بەڕێگایەك لەو ڕێگایانەی كە لە ماددەی (١٧١)ی ئەم یاسایەدا هاتووە، شتێك بداتەپاڵ كەسێكی ترەوە بە تانەوتەشەر دادەندرێت، ئەگەرهاتوو ئەو شتە ڕاست دەرچێ و ببێتەمایەی سزادانی ئەوكەسەی ئەوشتەی دراوەتە پاڵ بەپێی یاسا یا بەكەمزانینی لەلایەن خەڵكی نیشتمانەكەی. وە لەگەڵ ئەوەشدا، ئەو تانووتلێدانەی كە لە كارەكانی فەرمانبەری گشتی یا ئەوكەسەی كە سیفەتی بریكاری گشتی تێدابێت یا خزمەتگوزاری گشتی لە ئەستۆدابێت دەگیرێت، ناچێتەژێر حوكمی ئەم ماددەیەوە، ئەگەرهاتوو بە نیازپاكی ئەنجامدراو سنووری كارەكانی وەزیفەو بریكارێتی و خزمەتگوزارییە گشتییەكە نەبەزاند، بەمەرجێك ڕاستی هەموو كردارێك بسەلێندرێت كە دراوەتە پاڵی ...)).

تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو کە بۆ بەرژەوەندی گشتی یاسا دانی پێداناوە، ڕزگاریان دەبێت.

بۆیە، بەڕای ئێمە، ئەمە کەموکورتییێکە لە یاسای سزادانی عێراقیداو پێویستە چارەسەر بکرێت.

لەبەرئەوەی لەکاتی بەرگری لەخۆکردن و لە کاتی بەکارهێنانی حەسانەی پەرلەمانی و لەکاتی مومارەسەکردنی مافی ڕەخنەگرتندا ڕێگا بە جوێنپێدان دەدرێت، بۆیە لە سێ خاڵدا لە خوارەوە بە درێژی باسی ئەو حاڵەتانە دەکەین:

٣-١ جوێندانپێدان لەکاتی بەرگری لەخۆکردندا

مافی بەرگریکردن لەبەردەم دادگا، یەکێکە لە مافە سەرەکییەکانی مرۆڤ[١٣٩] و ئەمڕۆ بۆتە مافێکی دەستووری، دوای ئەوەی دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە بڕگەی (ب) ماددەی (٢٠)دا دانی پێداناوە، کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((**مافی بەرگری لەخۆکردن لە هەموو قۆناغەکانی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردن، بەپێی حوکمەکانی یاسا، پیرۆزە**)). هەروەها هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی جوێن لەکاتی ممارەسەکردنی مافی بەرگری لەخۆکردن لەبەردەم دادگادا.

یاسای سزادانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو لە بڕگەی یەکەمی ماددەی (٤٣٦)دا دەڵێ: ((**ئەو تانەوتەشەرو جوێنانەی کە بە قسە یا بە نووسین بە یەکێك لە نەیارەکان (الخصوم) یا ئەوکەسانەی بریکاری ئەوانن لە کاتی داکۆکی لەخۆکردن لەبەردەم دادگاکان یا دەسەڵاتەکانی لێکۆڵینەوە یا دەستەکانیتردا لەو سنوورەی کە بۆ ئەو داکۆکیکردنە پێویستە، دەیداتەپاڵ لایەنەکەیتر، بەتاوان دانانرێ**)).

لەم دەقەی سەرەوە بۆمان دەردەکەوێ، کە دەبێ تاوانبارو تاواندرهەفکراو، هەردووکیان لەو دەعوایەدا نەیار بن، هەروەها دەبێ ئەو دەستەواژانەی کە جوێنیان لەخۆگرتووە، بەقسە یا بە نووسین لەبەردەم دادگا ئاراستە کرابن، هەروەها دەبێ ئەو دەستەواژانە لە سنووری پێویستی داکۆکیکردنەکە نەچنەدەرەوە، ئەمەو دەبێ تاوانبار نیازی پاك بووبێت، چونکە نیازپاکی مەرجێکی گشتییە لە مەرجەکانی بەکارهێنانی ماف. ئەمەش مانای ئەوەیە کە دەبێ مافی بەرگری لەخۆکردن ئەم چوار مەرجانەی سەرەوەی تێدا بێت بۆئەوەی ئەو جوێنانەی کە تیایدا ئاراستەی تاواندرهەفکراو دەکرێن بە جوێنی ڕێگاپێدراو دابندرێن.

---

١٣٩ - بڕوانە دەقی مادده (٨)ی جاڕنامەی جیهانیی مافەکانی مرۆڤ کە ئەمەش دەقەکەیەتی: ((**هەموو کەسێك بۆ داوەریکردن و پاراستنی مافە بنەڕەتییەکانی خۆی ، مافی پەنابردنەبەر دادگا نیشتمانیەکانی هەیە لەکاتی دەستدرێژیکردنەسەری و ئەمەش یاسا پێی بەخشیوە**)).

٢-٣ جوێنپێدان لە کاتی بەکارهێنانی حەسانەی پەرلەمانیدا

ئەو ڕۆڵەی کە پەرلەمانتاران پێیان دراوە بۆ گوزارشتکردن لە ویستو نارەزووی گەل، وا دەخوازێت ئازادییەکی تەواو بە پەرلەمانتاران ببەخشرێت بۆ گوزارشتکردن لە بیروڕای خۆیان. زۆربەی وڵاتانی دنیا بۆ ئەم مەبەستە لە دەستووردا دانیان بە حەسانەی پەرلەمانی ناوە، کە حەسانەیەکی دوولایەنە: حەسانەیەکی بابەتیانەیە، کە بریتییە لە ڕێگادان بە هەر تاوانێك لە تاوانەکانی بیروڕادەربڕین، کە تاوانی جوێنپێدان یەکێکە لەو تاوانانەو هەموو بیروڕایەك دەگرێتەوە کە لە دانیشتنەکانی پەرلەمان یا لە یەکێك لە لیژنەکانیدا دەردەبڕدرێن. هەروەها حەسانەیەکی شێوەدیارە، کە بریتییە لە یاساغکردنی وەرگرتنی هەر ئیجرائاتێکی تاوانکاری دژی پەرلەمانتار، مەگەر دوای وەرگرتنی ڕەزامەندی پێشەکی پەرلەمان نەبێت. جا دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە بڕگەی (أ)ی ماددەی (٥٠)دا دانی بەم حەسانەیەدا ناوەو دەڵێ: ((**ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتمانی بۆ ئەو بیروڕاو پێشنیارانەی کە لە کاتی مومارەسەکردنی ئەرکەکانیان دەریدەبڕن، لێپرسینەوەیان لەگەڵ ناکرێت**)). هەروەها لە بڕگەی (ب)ی هەمان ماددەدا دەڵێ: ((**نابێ لێپێچانەوەی هیچ ئەندامێك لە ئەندامانی ئەنجومەنی نیشتمانی بکرێت یا بگیرێت لەبەر تاوانێك لەکاتی خولەکانی بەستندا (خلال دورات الانعقاد) بەبێ وەرگرتنی ڕەزامەندی ئەنجومەن، مەگەر لە حاڵەتی گەورە کەتنێکی بینراودا نەبێت**)).

لەم دەقانەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، حەسانەی پەرلەمانی بابەتیانە، هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە تاوانی جوێنپێدانو ئەم حەسانەیەش حەسانەیەکی هەمیشەییەو پەرلەمانتار دوای کۆتاییهاتنی ماوەی پەرلەمانێتییەکەشی، لەسەر تاوانی جوێنپێدان دادگایی ناکرێت، ئەگەرهاتوو تاوانەکەی لەماوەی ئەندام بوونی لە پەرلەماندا ئەنجام دابێت. هەروەها ئەم حەسانەیە تەنها پەرلەمانتاران دەگرێتەوەو ئەو فەرمانبەرو کارمەندانە ناگرێتەوە کە لە پەرلەماندا کاردەکەن.

٢-٢ جوێنپێدان لەکاتی مومارەسەکردنی مافی ڕەخنەگرتندا

مافی ڕەخنەگرتن شێوەیەکە لە شێوەکانی ئازادی بیروڕادەربڕین، کە دەرفەت بە هاوڵاتیان دەدات تا لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕاکانیانەوە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ بەشداری بکەن لە چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە ڕووبەڕووی کۆمەڵ دەبنەوەو دەبنە ئاستەنگ لەبەردەمیدا، ئەویش بە دەستنیشانکردنی لایەنە نێگەتیڤەکانی ئەو کاروبارانە دەبێت کە مایەی باخپێدانی کۆمەڵن بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیان، هەروەها بۆئەوەی جارێکیتر لە دوارۆژدا ڕوونەدەنەوە.

هەروەها ڕەخنەگرتن مافێکە لەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە لەمیانی کەفالەتکردنی ئازادی بیروڕادەربڕینو کەفالەتکردنی تۆژینەوەی زانستیو داهێناندا چونکە ڕەخنەگرتن بنچینەی تۆژینەوەو داهێنانە، جا ڕەخنەگرتن لە دانانی بە ماف پشت بە گرنگیتی ئەو بەرژەوەندییە دەبەستێ کە بۆ کۆمەڵ دەیهێنێتەدی[١٣٠]. دەستووری عێراقی ساڵی ١٩٧٠ لە ماددەی (٢٦)و (٢٧)دا بەشێوەیەکی زمنی دانی پێداناوە. لە ماددەی (٢٦)دا دەڤنووسی کردووەو دەڵێ: ((**دەستوور کەفالەت ئازادی بیروڕا دەکات ...**))، هەروەها لە برگە (ج)ی ماددەی (٢٧)دا دەڵێ: ((**دەوڵەت کەفالەتی ئازادی تۆژینەوەی زانستی دەکاتو لە گشت چالاکییە هزریو زانستییەکاندا داهێنانو سەرکەوتن پاداشتو هان دەدات**))[١٣١].

---

١٣٠ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٢٦-٦٢٧.

١٣١ - دەستووری میسری ساڵی ١٩٧١ لە ماددەی (٤٧)دا بە ڕاشکاویەوە دانی بە مافی ڕەخنەگرتن ناوەو دەڵێ: ((النقد الذاتي والنقد البناء ضمان لسلامة البناء الوطني)) هەروەها لە ماددەی (٤٩)دا جارێکیتر بەشێوەیەکی زمنی جەختی لەسەرکردۆتەوەو دەڵێ: ((تكفل الدولة للمواطنين حرية البحث العلمي والابداع الادبي والفني والثقافي)).

هەروەكو لەسەرەوە ئاماژەمان پێی كرد، بۆیە ڕەخنەگرتن بەماف دانـدراوە تـاكو لـە ڕێگـای ئـەوەوە خزمـەتی بەرژەوەنـدی گشـتی بكـەین. جـا لەبەرئەوەی ڕەخنەگرتن لە كردەوەو بیروڕای كەسانیتر، ڕەخنەگرتنە لە خودی كەسـانی خـاوەنی ئـەو كـردەوەو بیروڕایانـە، بۆیـە، ئەمـە خۆیلەخۆیـدا دەسـتدرێژیكردنە بۆسـەر ناووناوبـانگو ئیعتباریـان، وێـڕای ئـەوەی هـەرخۆی ڕەخنە جۆرێك لە جۆرەكانی تانەوتەشەرو جوێن لەخۆ دەگرێت[١٣٢].

بەڵام سەرەڕای ئەوەش، بەرژەوەنـدی كۆمـەڵ وادەخوازێت كە دان بە ئازادی بیروڕادەربـڕین دابنرێـت بـە مەبەستی بـەدیهێنانی بەرژەوەنـدی گشتیو پێشخستنی كۆمـەڵ لـە ڕێگای تۆژینـەوەو داهێنانـدا كـە لـە ڕێگای ڕەخنـەگرتنی بنیاتنـەرو بابەتیانـەوە دێتـەدی. لـەم حاڵەتەشـدا، دەبـێ پابەنـدی دوو بنچینە ببین، یەكەمیان بەدیهێنانی بەرژەوەندی تاكەكەسە، هی دووەمیشیان بەدیهێنانی بەرژەوەنـدی كۆمەڵـە. جـا لەبەرئـەوەی بەرژەوەنـدی كۆمـەڵ لەپێشـترە، بۆیـە دەیخەینە پێش بەرژەوەندی تاكەكەسەوە[١٣٣].

یاسای سزادانی عێراقی ساڵی ١٩٦٩ لـە ماددەی (٤١)دا بـۆ ڕێگـادان بـە ڕەخنەی جوێن ئامێز، پرنسیپێكی گشتی داناوەو دەڵێ: ((**ئەگەرهاتوو كردەوەكە لـە ئاكـامی بـەكارهێنانی مافێك كـە یاسا دانیپێـدانابێت ڕوودات بـە تـاوان دانانـدرێت**))[١٣٤].

كەواتـە مـافی ڕەخنـەگرتن ڕێگـادەدات بـە بـەكارهێنانی ئـەو دەستەواژانەی كە جوێنیان لەخۆ گرتووە، ئەگەرهاتوو ئەو مەرجانەی تێدابوو

---

١٣٢ - د. عبدالحمید الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

١٣٣ - د. عبدالحمید الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩١.

١٣٤ - جێی سەرنجە، یاسای سزادانی میسری لە ماددەی (٦٠)دا هەمان پرنسیپی بۆ ڕێگادانی ڕەخنەی تانەوتەشەرئامێز داناوەو دەڵێ: ((لاتسري احكام قانون العقوبات على كل فعل ارتكب بنية سليمة عملا بحق مقرر بمقتضى الشريعة)).

که مافی ڕەخنەگرتنی لەسەر بنیاتنراوە، جا لەسەر ئەو بنەمایە ئەگەری ئەوە دەکرێ ڕەخنەکە فەرمانێکی کۆمەڵایەتی بینیوە [١٣٥].

دادگای پیاچوونەوەی میسری لە حوکمێکیدا دانی بەم مافە ناوەو بە هۆیەکی داناوە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە جوێنو لەمبارەیەوە دەڵێ: ((**ئەو وتارانەی کە تاوانیان لێ کەوتۆتەوە، لێکۆڵینەوەیان لە دەسەڵاتی دادگادایە، تاکو واتاو ئامانجی دەستەواژەکان تێبگات، بۆئەوەی بتوانێ وەسفێکی یاساییان بکات، ئایا ڕەخنەیەکی ڕێگاپێدراوە یا جوێنێکی یاساغکراوە**)) [١٣٦]. هەروەها لە حوکمێکیدا پێناسەی ڕەخنەی ڕێگاپێدراوی کردووەو دەڵێ: ((**ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێك یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی بەمەبەستی ناوناوبانگ زراندنو دەستدرێژی بۆسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارەی تیابێت. ئەگەرهاتوو ڕەخنەکە ئەو سنوورەی بەزاند دەبێ خاوەنەکەی سزابدرێت چونکە، بەگوێرەی حاڵەتەکان، تاوانی جوێنپێدانو تانەوتەشەری ئەنجام داوە**)) [١٣٧].

لەم پێناسەیەی سەرەوەدا بۆمان دەردەکەوێ، دەبێ ئەم مەرجانەی خوارەوە لە ڕەخنەدا هەبن تاکو بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دابنرێت:

ت- دەبێ ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینەبێت، یانیش ڕەخنەگر وابزانێت ڕووداوێکی ڕاستەقینەیە

---

١٣٥ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٦٧.

١٣٦ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٦٧.

١٣٧ - (محكمة النقض المصرية، جلسة ١٩٢٨/١/١٠ رقم ٢٤٨ سنة ٨ ق) بڕوانە (د. عبدالحميد الشواربي) جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، سەرچاوەی پێشوو، ل١٥٨، هەروەها لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩، ل١٤١.

واتە نابێ ڕووداوەکە بەدرۆ هەڵبەسترابێت یان شێواو بێت، هەروەها دەبێ ڕەخنەگر ڕەخنەکەی ئاراستەی ڕووداوەکە بکات نەك خاوەنی ڕووداوەکە تەنها لەو حاڵەتەدا نەبێت ئەگەرهاتوو سروشتی ڕووداوەکە وابخوازێت. بەڵام ئەگەرهاتوو هەندێ ڕووداوی لەخۆیەوە هەڵبەست یان هەندێ ڕووداوی ڕاستەقینەی شێواند یان ڕووداوەکانی بەجۆرێکی وا لێکداوە کە دووربێت لە دەسپاکی‌و بووە مایەی چەواشەکردنی خوێنەرو دووربێت لە بابەتیانەو بێلایەنی، یان ڕای‌گشتی چەواشە بکات، دەکەوێتەبەر لێپرسینەوەی یاساییەوە.[١٣٨]

شایەنی ئاماژەبۆکردنە، ئەو دەستەواژانەی کە ڕەخنەگر بڵاویان دەکاتەوە چ هی خۆی بێت یان هی کەسانی‌تر بێت، وەکویەکە، چونکە دووبارە بڵاوکردنەوەی نووسینێك کە تاوانی لەخۆگرتبێت، وەکو بڵاوکردنەوەیەکی سەرلەنوێیە، بۆیە هیچ کەسێك بۆی نیە بۆ خۆدزینەوە لە بەرپرسیارییەتی یاسایی پاساو بەوە بێنێتەوە گوایە ئەو دەستەواژانەی کە لەناو نووسینەکەدا هاتوون، پێشتر لە ڕۆژنامەیەکی‌تردا بڵاوکراوەتەوە. چونکە ئەوکەسەی نووسینێك لە ڕۆژنامەیەك وەردەگرێت‌و دووبارە بڵاویدەکاتەوە، پێویستە بەر لەوەی دووبارە بڵاویبکاتەوە یان ڕەخنەی لێ بگرێت، لێی بکۆڵێتەوە ئایا ئەو نووسینە بوونی هەیە یان نا؟ هەروەها ئایا دەسکاری کراوە یان نا؟[١٣٩].

هەروەها لەوانەیە ئەو ڕووداوەی ڕەخنەی لێگیراوە، ڕووداوێکی ڕاستەقینە نەبێت، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕەخنەگر ئەوەی سەلماند کە لەو

١٣٨ - المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢٢.

١٣٩ - محكمة النقض المصرية، الطعن رقم ١٠٢٧ لسنة ٣٠ ق جلسة ١٩٦٠/١٢/٢٠ س١١ ص٩٢٩ بڕوانە (المستشار معوض عبد التواب) القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشووL ١٢٣.

باوەڕەدابووە کە ڕووداوێکی ڕاستەقینەیەو نەیزانیوە بەدرۆ هەڵبەستراوە، دەگرێ لەسەر بنەمای ((نیازپاکی)) بەبێ تاوان دابندرێت[١٤٠].

پ- دەبێ ڕووداوەکە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت

بۆ مافی ڕەخنەگرتن وەك مافێکی یاسایی ئەوەندە بەس نیە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی ڕاستەقینە کرابێت، بەڵکو دەبێ ئەو ڕووداوە بایەخێکی کۆمەڵایەتی هەبێت، ئەمە مەرجێکە لە مەرجەکانی ڕەخنەی بنیاتنەر، بەڵام ئەگەرهاتوو ڕووداوەکە بایەخە کۆمەڵایەتیەکەی لەدەستدا، ئەوکاتە هیچ پاساوێك بۆ ڕەخنەلێگرتنی نامێنێ، چونکە ڕەخنە فەرمانێکی کۆمەڵایەتی هەیە، ئامرازێك نیە بۆ ئانەوتەشەرو جوێندان بە خەڵکی[١٤١].

کەواتە، ڕەخنەی بنیاتنەر، ئەو ڕەخنەیەیە کە ئاراستەی ئەو ڕووداوانە دەکرێ کە جەماوەر بایەخیان پێ دەدات، بەڵام ئەگەرهاتوو، ڕووداوەکە ئەو بایەخەی نەبوو، ئەوکاتە ڕەخنەکەش ئەم سیفەتە لەدەست دەدات. جا ناکرێ لەپەنای ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەڵکی مەگەر پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە، لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنوورە بچێتە دەرەوە[١٤٢].

شایەنی باسە، کۆمەڵ هیچ سوودێك لەوە وەرناگرێت، ڕەخنەگر خۆی لە قەرەی ژیانی تایبەتی کەسێك بدات، بەڵکو بەپێچەوانەوە نیگەران دەبێ،

١٤٠- د. عبدالحمید الشواربي: جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٣.

١٤١- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١، ل١٦١.

١٤٢- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦١.

چونکە ڕەوشتی کۆمەڵایەتی ڕێگانادات دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی کەسێك‌و خەڵکی لێ ئاگادار بکرێتەوەو بیروڕای لەسەر ئاڵوگۆڕ بکرێت[١٤٣].

بێگومان، هەر ڕووداوێك پەیوەندی بە بەرژەوەندی گشتییەوە هەبێت، جێگای بایەخی کۆمەڵ دەبێت‌و دەکرێ ڕەخنەی لێ بگیرێت، لەم ڕووەوە دادگای پیاچوونەوەی میسری لە بڕیارێکیدا دەڵێ: ((**ڕەخنەی ڕێگاپێدراو بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا لەبارەی فەرمانێکەوە یان کارێکەوە بەبێ ئەوەی دەستدرێژی بکرێتەسەر خاوەنی ئەو فەرمانە یان ئەو کارە بە مەبەستی ناوزڕاندنی. دادگا لە حوکمەکەیدا ئەمەی لەبەرچاوی خۆی نەگرتووە. چونکە ڕەخنەکە ئاراستەی ڕووداوێکی گشتی کراوە کە بریتییە لە سیاسەتی داوودەرمانی پزیشکی لە وڵاتدا. کە ئەمەش کێشەیەکی گشتییەو جێگای بایەخی جەماوەرە. جا لەبەرئەوەی دەستەواژەی وتارەکە لەگەڵ باروودۆخی ئێستا دەگونجێت‌و مەبەستیشی بەرژەوەندی گشتییەو ڕەخنەگر مەبەستی نەبووە تانەوتەشەرو جوێن بە کەسێکی دیاریکراو بدات، بۆیە ئەمە بە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو دادەندرێت چونکە پەیوەندی هەیە بە ئازادی بیروڕاو یاسا کەفالەتی کردووە))**[١٤٤].

ح- بەکارهێنانی دەستەواژەی گونجاو

ڕەخنەی بنیاتنەرو بابەتیانە ئەو ڕەخنەیە کە ڕەخنەگر تیایدا بۆ پێکانی ئامانجەکەی دەستەواژەی گونجاو بەکاردەهێنێت‌و بەپێی توانـاش لە دەستەواژەی تووندوتیژ دوور بکەوێتەوەو لەپەنای ڕەخنەوە هەستی کەس بریندار نەکات‌و تیروتوانجیان تێنەگرێت.

---

١٤٣ - المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل ١٢٤.

١٤٤ - المستشار معوض عبد التواب : القذف والسب والبلاغ الكاذب، سەرچاوەی پێشوو، ل١٣٤.

جـا پێـوەری دەسـتەواژەی گونجـاو بریتییـە لـە پێویسـتێتی ئـەم دەسـتەواژەیە بـۆ گوزارشـتکردن لـە بـیروڕای نووسـەرەکەی بـۆ هێنانـەدی ئـەو واتایەی کە لە نووسینەکەیدا مەبەستیەتی[١٤٥].

جێـی سـەرنجە، ((گونجـاوێتی دەسـتەواژە)) مەسـەلەیەکی ڕێژەییـەو بەسـتراودتەوە بـە جـۆرو بـارودۆخی ئـەو ڕووداودی کـە ڕەخنەکـەی ئاراسـتە دەکرێتو بەپێی ئەو بارودۆخە گونجاوێتی نێوان دەستەواژەو ئەو بیروڕایەی کە تەعلیقی لێدەدرێ هەڵدەسەنگێندرێت[١٤٦].

دادگـای فەرەنسـی لـە سـاڵی ١٩٩٣ ئـەو ڕۆژنامەنووسـانەی لـە تـاوانی تانەوتەشەرو جوێندانی بەئاشکرا بەخشی بۆ ئەو تانەوتەشـەرو جوێنانـەی کە دابوویانەپاڵ سیاسەتمەدارێك گوایە: ((**مرۆڤێکی هەڵپەرستەو بـەپێی بارودۆخ بەرگیخۆی دەگۆڕێتو لەگەڵ خودی خۆی دژوارەو هیچ نرخێك بـۆ بـاوەڕە ڕاسـتەقینەکەی خـۆی دانانێت**)) دادگـای نـاوبراو دووپـاتی کردۆتـەوە کـە ئـەو دەستەواژانەی کە لەم وتارەدا بەکارهاتوونە، سنووری مافی ڕۆژنامەنووسیان لـە ڕەخنـەگرتنی ڕەفتـاری گشـتیو بەرنامـەی سیاسـەتمەدار بەتایبـەتی لـە کـاتی هەڵبژاردندا نەبەزاندووە[١٤٧].

ژ- دەبێ ڕەخنەگر نیازی پاك بێت

بۆئـەوەی، ڕەخنـە، ڕەخنەیـەکی ڕەوابێـتو ڕێگـای پێبـدرێت، دەبـێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا نیازی پاك بێت، ئەمەش بە بوونی ئەم دوو مەرجانەی خوارەوە دێتەدی:

---

١٤٥ - طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥.

١٤٦ - لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٥.

١٤٧ - لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي، سەرچاوەی پێشوو، ل١٤٥.

١- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا ئامانجی خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی بێت

لەڕێگای ئەم مەرجەوە ئەو مەبەستە دێتەدی کە لە پێناویدا دان بە مافی ڕەخنەگرتن نراوە کە بریتییە لە خزمەتکردنی بەرژەوەندی گشتی لەڕێگای گوزارشتکردن لە بیروڕایەکی بنیاتنەر، کە سوودی بۆ کۆمەڵ هەبێت، جا چ بۆ کاری چاك ئامۆژگاری بکرێت یانیش بۆ دوورکەوتنەوە لەکاری خراپ وریـا بکرێتەوە[١٤٨].

٢- دەبێ ڕەخنەگر لە ڕەخنەکەیدا باوەڕی بە ڕاستی ئەو ڕەخنەیە بکات کە گرتوویەتی

واتە دەبێ ڕەخنەگر لە ناخەوە باوەڕی بە ڕاستیو دروستی ئەو ڕایە بکات کە دەربڕدەبڕێت، هەڵبەتە ئەمەش لەو دەستەواژانەدا دەردەکەون کە ڕەخنەگر بەکاری هێناون، هەروەها لەو ئامانجەشدا بەدەردەکەوێ کە ڕەخنەگر مەبەستی بووە.

لە بنەڕەتدا گریمانەدەکرێ کە ڕەخنەگر ڕاستگۆیەو نیازیشی پاکە لە ڕەخنەکەیدا، بەڵام ئەگەرهاتوو ئەو دەستەواژانەی کە بەکاری هێنابوون، دەستەواژەی تووندوتیژ بوون یان بابەتی نەبوون یانیش ڕەخنەگر خۆی لەو باوەڕەدابووە کە ئەو بیروڕایەی دەریدەبڕێت ڕاست نیە، ئەوە مانای ئەوەیە ڕەخنەگر نیازخراپ بووە لە ڕەخنەکەیدا. لەم حاڵەتەشدا، ئەرکی سەلماندنی نیازخراپیەکەی دەکەوێتە ئەستۆی ئەوکەسەی کە تۆمەتباری دەکات[١٤٩].

---

١٤٨ - طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٧.

١٤٩ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٥.

گـرنگترین گەرینـە (قرینـة) بـۆ سـەلماندنی نیـازخراپی ڕەخنـەگر، توندوتیـژیو ناشیاوی ئـەو دەستەواژانەیە کـە لـە ڕەخنەکـەدا بـەکارهاتوون بێ ئـەوەی پێویسـت بێـت، بەتایبـەتی نـەگونجانیان لەگـەڵ ئامـانجی ڕەخنەکـە، هەرچەندە مـەرجیش نیـە تـەنها لـەرێگای ئـەو دەستەواژانەی کـە لـە وتارەکـەدا بـەکارهاتوون، نیـازخراپی ڕەخنـەگرمان بـۆ دەربکـەوێ، بـەڵکو دەکـرێ بەهـەر ڕێگایەکی‌تر بگەینە ئەم مەبەستە، لەوانە هەوڵدانی ڕەخنەگر بـۆ وەدەستهێنانی سوودێك یان داراییەك بەرامبەر ڕاگرتنـی هەڵمەتی ڕەخنەگرتنەکە یـان بـوونی ناکۆکی لەنێوان ڕەخنەگرو ئەوکەسەی ڕەخنەکەی ئاراستەکراوە(١٥٠).

شـایەنی ئاماژەبۆکردنـە، نیازپـاکی هۆیـەکی گشـتییە لـە هۆیـەکانی ڕێگادان بـە هـەموو تاوانێك لەوانـە تـاوانی جوێنپێدان، ئەگـەرهاتوو ئەنجامـدەر نیـازی پاکبووبێـت یـان لـەو بـاوەڕە دابووبێـت ئـەو کـردارەی کـە ئـەنجامی دەدات ڕەوایـە، هەروەهـــا بـۆ ئـەم مەبەسـتە پشـتی بـە هەنـدێك پاسـاوی مـاقوڵ بەستبێت(١٥١).

---

١٥٠ - د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الاعتداء على الاشخاص، سەرچاوەی پێشوو، ل٦٤٠، هەروەها طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٩.

١٥١ - د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، سەرچاوەی پێشوو، ل٩٧.

کۆتایی:

له کۆتاییدا ، بۆمان دەردەکەوێ:

- هەرچەند تاوانی جوێنپێدان یەکێکە لەو تاوانانەی کە لە بنەڕەتدا بە تاوان داندراوەو گشت ڕایەڵەکانیشی هەنەو یاساش سزای بۆ داناوە، چونکە دەبێتە مایەی ناووناوبانگ زڕاندنو لەکەدارکردنی شەرەفو کەرامەتی ئەوکەسەی کە تاوانەکەی دەرهەق دەکرێ، بەڵام سەرەڕای ئەمە ئەگەر ڕوویدا، لەبەر هەندێك ئیعتبار، لە هەندێك حاڵەتی دیاریکراودا، بە مەبەستی مومارەسەکردنی ئەو مافانەی کە یاسا دانی پێداناوە جوێنپێدانەکە ڕێگای پێ دەدرێتو ئەنجامدەری جوێنەکەش لە سزا دەبەخشرێت.
- هەرکاتێك هۆیەك لە هۆیەکانی ڕێگاپێدانی جوێنپێدانەکەو مەرجەکانی هەبوون، ئاکامێکی ڕاستەوخۆی بەسەر ڕێگاپێدانی ئەو جوێنپێدانەوە دەبێت.
- یاسای سزادانی عێراقی لە ماددەی (٤١)دا بۆ ڕێگادان بە جوێن، پرنسیپێکی گشتی داناوەو لەبەر ڕۆشنایی ئەوەوە هەندێك حاڵەتی لە حاڵەتەکانی تاوانی ڕێگاپێدراو بە نموونە هێناوەتەوە، کە بەشێکن لەو حاڵەتانەی سەرچاوە گشتییەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ دەقی ماددەی ناوبراوو دەکرێ گەلێك جێبەجێکردنی دیکەی لێ هەڵێنجین، لەوانە ڕەخنەی ڕێگاپێدراو (النقد المباح).
- حەسانەی پەرلەمانی، هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕێگادان بە تاوانی جوێنپێدانو ئەم حەسانەیەش حەسانەیەکی هەمیشەییە،و پەرلەمانتار دوای کۆتاییهاتنی ماوەی پەرلەمانێتییەکەشی، لەسەر تاوانی جوێنپێدان دادگایی ناکرێت، ئەگەرهاتوو تاوانەکەی لەماوەی ئەندام بوونی لە پەرلەماندا ئەنجام دابێت.
- حەسانەی پەرلەمانی، تەنها پەرلەمانتاران دەگرێتەوە، ئەو فەرمانبەرو کارمەندانە ناگرێتەوە کە لە پەرلەماندا کاردەکەن.
- نابێ لەپەنای ڕەخنەوە دەستدرێژی بکرێتە سەر ژیانی تایبەتی خەڵکی مەگەر پەیوەندی هەبێت بە کاروباری ژیانی گشتییەوە، لەم حاڵەتەشدا نابێ ڕەخنەکە لەم سنوورە بچێتە دەرەوە، ئەگینا ڕێگای پێ نادرێت.

- یاسای سزادانی عێراقی ڕاشکاوانە ڕێگای بەو جوێنە نەداوە کە پەیوەندیی هەیە بەو تانەوتەشەرەی کە ئاراستەی فەرمانبەرێك یا ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە دەگرێ، بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، ئەگەر هاتوو، ئەو جوێنەی بە فەرمانبەرێك یا ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە درا، ئەگەر پەیوەندی بەو تانەوتەشەرەوە هەبوو، کە لەلایەن هەمان تاوانبارەوە ئاراستەی هەمان کەس کرابوو، ڕێگای پێ نەدرێت، مادام بەبۆنەی ئاراستەکردنی تانەوتەشەرەکەوە ئاراستەی ئەوکەسە کراوەو بۆتە بەشێك لەو ڕووداوەی دراوەتە پاڵی. ئەگینا فەرمانبەرانو ئەوکەسانەی کە لە حوکمی ئەودانە لە ڕەخنەگرتنو تانەوتەشەری ڕێگاپێدراو کە بۆ بەرژەوەندی گشتی یاسا دانی پێداناوە، ڕزگاریان دەبێت.

سەرچاوەکان

کتێبەکان :

- المستشار معوض عبد التواب: القذف والسب والبلاغ الكاذب، منشورات دار المطبوعات الجامعية، اسكندرية، ١٩٨٨.
- د. محمود نجيب حسني : شرح قانون العقوبات – القسم الخاص – جرائم الأعتداء على الاشخاص، منشورات دار النهضة العربية، مطبعة جامعة القاهرةو الكتاب الجامعي، القاهرة، ١٩٧٨ .
- المستشار مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف، اسكندرية، ١٩٨٨.
- احمد امين: شرح قانون العقوبات – القسم الخاص، ط/٣، منشورات مكتبة النهضة، بيروت-بغداد، بلاسنة النشر.
- د. عبدالحميد الشواربي: جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة، اسكندرية، ١٩٨٥.
- د. ابراهيم الداقوقي: قانون الاعلام، منشورات جامعة بغداد، مطبعة وزارة الاوقاف والشؤون الدينية، بغداد، ١٩٨٦.
- لطيفة حميد محمد: جرائم النشر في التشريع العراقي ، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراه في القانون الجنائي لعام ١٩٩٩.
- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١.
- شريف كامل : الجرائم الصحفية، ج/٢، شركة دار الاشعاع للطباعة، القاهرة، ١٩٨٦.
- كمال سعدي مصطفى: حق الملكية الادبية والفنية في القانون العراقي والمقارن، رسالة مقدمة الى كلية القانونوالسياسة ، جامعة صلاح الدين كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٦.

- مصطفى مجدي هرجة: التعليق على قانون العقوبات في ضوء الفقه والقضاء – القسم الخاص، الكتاب الثالث، ط/١، منشورات منشأة المعارف بالأسكندرية، ١٩٨٨.
- د.عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة في العراق، ط/١، منشورات جمعية بيروت الامة، مطبعة الرابطة، بغداد.
- د.لطيفة حميد محمد : جرائم النشر في التشريع العراقي، رسالة مقدمة الى كلية القانون ، جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الدكتوراهفي القانون الجنائيلعام ١٩٩٩.
- عادل بطرس : قانون الاعلام، الجزء الثالث، مطابع الفغالي، بيروت-لبنان، ١٩٩٥.
- د.علي حسين الخلف و سلطان عبدالقادر الشاوي : المبادىء العامة في قانون العقوبات، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٢.
- د.فخري عبدالرزاق الحديثي : شرح قانون العقوبات، القسم العام، مطبعة اوفسيت الزمان، بغداد، ١٩٩٢.
- د.محمد زكي ابو عامر : قانون العقوبات اللبناني – القسم العام، الدار الجامعية للطباعة والنشر، بيروت، ١٩٨١.
- د. مصطفى ابراهيم الزلمي : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية و مقارنة بالقانون، ج/١، مطبعة اسعد، بغداد، ١٩٨٣.
- د.احمد الاشهب : المسؤولية الجنائية في الشريعة الاسلامية والقوانين الوضعية، منشورات جمعية الدعوة الاسلامية العالمية، ط/١، بنغازي، ١٩٩٤.
- د.عبدالله اسماعيل البستاني : حرية الصحافة، سەرچاوەی پێشوو، ل١٦٥، و د.محمد محيالدين عوض : العلانية في قانون العقوبات، مطبعة النصر، القاهرة، ١٩٥٥.
- ميثم حنظل شريف : التنظيم الدستوري والقانوني لحرية الصحافة، رسالة مقدمة الى كلية القانون جامعة بغداد كجزء من متطلبات نيل شهادة الماجستير في القانون لعام ١٩٩٩، النسخة المعدة للمناقشة.
- جون . ار . بيتنر : مقدمة في الاتصال الجماهيري، ترجمة مركز الكتب الاردني، عمان، ١٩٩٠.

- د. عبدالحميد الشواربي : جريمة القذف والسب في ضوء القضاء والفقه، منشورات دار المطبوعات الجديدة بالاسكندرية، ١٩٨٥.
- ابراهيم المشاهدي: المبادىء القانونية في قضاء محكمة التمييز، القسم الجنائي، مطبعة الجاحظ، بغداد، ١٩٩٠.
- د. جمال الدين العطيفي: الأساس القانوني لاباحة القذف في حالة نشر اخبار الجرائم والتحقيقات الجنائية، مجلة القانون والأقتصاد، العدد الثالث، السنة التاسعة والثلاثون، سبتمبر/ ١٩٦٩، مطبعة جامعة القاهرة.
- د. سليمان جازع الشمري: الصحافة والقانون، منشورات الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، بلاسنة النشر.
- د. عبدالحميد الشواربي : جرائم الصحافة والنشر، منشأة المعارف بالاسكندرية، ط/٢، ١٩٧٧.
- طارق احمد فتحي سرور: الحماية الجنائية لأسرار الأفراد في مواجهة النشر، منشورات دار النهضة العربية، القاهرة، ١٩٩١.

یاساو ڕێساو دەستوورەکان :

- الدستور العراقي لسنة ١٩٧٠ المعدل.
- قانون العقوبات العراقي المرقم (١١١) لعام ١٩٦٩ المعدل.
- قانون العقوبات المصري رقم (٥٧) لسنة ١٩٣٨ المعدل.

بەڵگەنامەکان:

- جاڕی گەردوونیی مافی مرۆڤ، ئەنیستیتۆی کورد لە پاریس، فدراسیۆنی ناونەتەوەیی مافی مرۆڤ، فۆنداسیۆنی دانیل میتران، جوڵانەوەی کرێکارانی نەرویژی، پاریس، ١٩٩٣.
- ڕۆژنامەی «الوقائع العراقية» ژمارە (٣٥٤٠) لە ١٩٩٤/١٢/٥.